

patogių vietų nausėdijoms. Ir ėjo jie be baimės, nes rankoje turėjo geležinį kirvį, aštriabriaunę ietį. Geležis žmogui davė milžino jėgą.

ŠAUNUS JUVELYRAS

Jisai atvažiavo į mūsų kasinėjimų vietą tada, kai darbo diena jau baigėsi. Paprašė, kad parodytume radinius. Pažadėjome ir pakvietėme į stovyklą, kur dėžutėse buvo sudėta daugiau nei šimtas dirbinių, rastų ekspedicijos metu.

Atidarinėjome dėžutes. Kėlėme pažaliavusius papuošalus. O jis juos vartė, atidžiai apžiūrinėjo dirbinių formas ir ornamentus.

– Ir jūs sakote, kad tai padaryta prieš 1800 metų?

– Taip. Prieš 1900–1700 metų, – patvirtinau.

– Tiesiog sunku patikėti, – nusistebėjo inžinierius. – Jūs suprantate, kad tokius dirbinius ir šiandien nebūtų lengva padaryti. Nejaugi tada žmonės jau turėjo tokius sudėtingus įrankius, kuriais galėjo ištempti vielą, iškalėti iš žalvario norimos formos dirbinį, iškalinėti vienodus ratukus, griovelius, rantelius? Sunku patikėti!

– Gal ir sunku, bet taip yra.

– Bet juk tai galėjo padaryti tik įgudęs ir įvaldęs metalo technologiją amatininkas. Eilinis žmogus net šiandien tokio dirbinio nepadarytų.

– Matyt, buvo tada tokių amatininkų juvelyrų, – pasakiau. – Pamėginkime įsivaizduoti tuometinio juvelyro dirbtuvę. Štai kad ir šiai antkaklei trimitiniais galais padaryti kokius įrankius turėjo panaudoti meistras? – paklausiau inžinieriaus, paduodamas jam dar vieną dirbinį.

– Čia iš žalvario nulietas papuošalas. Būtinai turėjo būti krosnelė, kurioje karštis pasiektų beveik tūkstantį laipsnių. Meistras privalėjo iš ypatingo molio pagamintą indą žalvariui tirpinti. Be to, reikėjo pasidaryti suvožiamą liejimo formą. Iš liejimo formos išimtas lydinys dar nebūdavo baigtas. Juk šitie skersiniai grioveliai išraižyti dilde. Ir tiesiog stebėtis reikia, koks čia beveik preciziškas tikslumas. Na, o šioms ant trimitėlio briaunos esančioms įkirtelėms padaryti taip pat turėjo būti specialus kirstukas.

Klausydamasis svečio kalbos išėmiau III a. apyrankę ir padaviau jam.

– Ir šiai apyrankei padaryti reikėjo specialių įrengimų. Ji nukalta. Vadinasi, dirbtuvėje buvo žaizdras, replės, kuriomis kalvis laikė ugnyje kaitinamą juoste-

lę. Buvo priekalas ir plaktukas, kurio smūgių žymės dar ir šiandien matyti apyran-
kės vidinėje pusėje. O tuos griovelius jisai išraižė specialiu režtuku. Tiems mažy-
čiams skersiniams ranteliams, kurie dabar atrodo lyg virvutė, reikėjo mažyčio kalte-
lio. Tie koncentriniai ratukai buvo iškalinėti specialiu išgraviruotu ir paskui gerai
užgrūdintu puansonu. Net ir toms duobutėms įmušti reikėjo tam skirto įrankelio.

– Matote, inžinieriau, kiek jau skirtingų įrankių suradote. Visas komplek-
tas. Ir kiekvienas žmogus to negalėjo turėti. Tai galėjo būti tik juvelyro, specia-
listo, daiktai.

– Taip. Aišku, kad jisai turėjo atskirą dirbtuvėlę, kurioje buvo įrengta kros-
nelė, žaizdras. Čia pat stovėjo priekalas ir turbūt darbo stalas, ant kurio buvo
sudėtos replės, kalteliai, režtukai, kirstukai, plaktukai.

– Jūs, manau, neprieštarausite, kad toje dirbtuvėlėje jis pagamino ne tik
tuos du mūsų apžiūrėtus papuošalus.

– Suprantama. Su tais įrankiais jis padarė daugybę papuošalų.

– O dirbdamas tuos papuošalus jis juk negalėjo medžioti, kirsti miško ir
dirbti daugybės kitų darbų, kurie teikė maistą ar aprangą.

– O kam jam tai? Jis už savo dirbinius galėjo įsigyti tai, ko reikia prasimaitinti.

– Pridėkime dar ir žaliavos įsigijimą naujiems dirbiniams.

– Taip.

– Na štai atkūrėme juvelyro, kuris nekirto lydymo, nepureno žemės, neme-
džiojo, o kalinėjo metalą, gyvenimo vaizdą.

Pirkliai jam už dirbinius davė maisto, drabužių, žaliavos. O jo dirbiniai
plito po plačias apylinkes tarp žemdirbių ir gyvulių augintojų.

Šaunaus būta juvelyro. Ar ne taip?

MADOS, MADOS

Prie mūsų kasinėjimų dažnai ateidavo į karjerą smėlio atvažiavusių automo-
bilių vairuotojai. Žiūrėdavo jie į mūsų darbą, į pabalusius griaučius ir prašyda-
vo parodyti dirbinius, pasakyti, kokio senumo šie kapai.

Atsakydavau, kad čia mirusieji laidoti nuo I iki III a., o vėliau atidengtuose
kapuose – iki IV ar V a.

– O kaip jūs nustatote jų amžių? Juk pinigų su iškaltais metais nėra. Ant
dirbinių irgi nematyti jokių metų.

– Pagal madas.

Žmogus nustebeš išpūsdavo akis, nežinodavo, kaip tai suprasti. Ir tekdavo paskaiityti trumpą paskaitėlę, kad jis nueitų supratęs, kaip archeologas nustato paminklo amžių.

– Įsivaizduokite, – sakau, – ką mes rastume šių laikų kapuose, jeigu žmonės būtų laidojami su visais papuošalais, kuriuos jie nešiojo prieš mirdami. Būtų karolių, segių, apyrankių, žiedų ir kitokių papuošalų. O pažiūrėkime kad ir į paprasčiausias gintaro seges, kurios labai mėgiamos lietuvių moterų.

– Kai tik po karo susikūrė gintaro apdirbimo įmonės, buvo gaminamos natūralių gamtos formų segės. Turbūt atsimentate, kaip buvo paplitę gintariniai ažuolo lapai, ant vielelių suvarstytos gintarinių uogų kekės: serbentai, vynuogės, vyšnios. Bet mada tam ir mada, kad kistų. Po dešimties metų šie dirbiniai pasidarė nebemadingi. Parduotuvėse pasirodė paprastesnių formų skaidrios gintarinės segės, kuriose būdavo išgraviruoti gamtos vaizdai: laivelis jūroje, apsnigtos eglutės, peizažai su kelio vingiu ir net stulpais pakelėje. Neilgai trukus šie dirbiniai išėjo iš mados. Ėmė plisti segės iš tik pusiau apdirbtų natūralių gintaro gabalų. O dabar jau stengiamasi prie gintaro naudoti kiek galima daugiau metalo.

– Kape radę vienokią ar kitokią gintaro segę, galėtume tiksliai pasakyti, kuriame dešimtmetyje yra mirusi palaidotoji moteris.

– Mados egzistavo ir gilioje senovėje. Tik jos ne taip greitai keitėsi. Viena dirbinio forma išsilaikydavo šimtmečius. Ir kas svarbiausia, kad tuomet savo formą ne visi papuošalai keitė iš karto. Vieni dar tebebūdavo senųjų formų, o kiti pakisdavo. Tiems pakitusiems dar tebebūnant buityje, anksčiau buvusios senosios formos imdavo keistis naujomis. Štai pavyzdys. I a. pab. kapuose prie vienu griaučių galima rasti apyrankę su pastorinimais galuose ir segę su korpusu įmuštais dvigubais ratukais. Kaip rodo II a. kapai, apyrankių su pastorinimais galuose nebenešiojo, o minėtos segės tebebuvo segimos. Buvusių apyrankių vietoje pasirodo padarytos iš žalvarinės juostelės, ornamentuotu viršumi. III a. tų apyrankių galai pradeda nežymiai įgniaužti. O buvusios segės išnyksta. Atsiranda naujos formos segės, ant kurių korpuso uždėtos juostelės, primenančios laiptukus. Iš pradžių tebuvo vienas laiptukas, o IV a. tų laiptukų skaičius padidėjo iki trijų, kartais vietoje laiptuko būna „ragiukai“. Tuo pačiu laiku apyrankės juostelė pradeda galuose ne įgniaužti, o priešingai –

platinėti. V a. pasirodo visai nauja segių rūšis. Jos primena šaudymo lanką. Taip pagal dirbinių formų kaitą mes ir nustatome kapų amžių.

– O iš kur jūs žinote, kad vienos segės yra iš I, o kitos iš II ar III amžiaus?

– Su pirmųjų amžių po Kr. dirbinių datos nustatymu didelių sunkumų nėra. Lietuvos pajūryje su tokiais dirbiniais yra randama ir Romos valstybės monetų, kuriose yra iškaltas imperatoriaus vardas, kurio valdymo metus sužinome iš Romos istorijos. Prie tų metų pridėję dar kelerius metus, kol moneta atkeliavo į Lietuvą, ir turime gana tikslią ne tik monetos, bet ir kitų dirbinių, buvusių kartu su ja, užkasimo datą.

– O paskui, jei tų monetų ir nerandama, tai dirbiniai, buvę su monetomis, tampa kituose kapuose rastų dirbinių amžiaus nustatymo pagrindu.

– Todėl archeologijai ypač svarbu, kad būtų aptikti sveiki kapai su visu įkapių komplektu. Pavieniai dirbiniai turi tik kokią dešimtąją dalį savo mokslinės vertės.

Taip užbaigiau savo paskaitėlę.

– Matote, kokios svarbios tos mados. Mados, mados. Amžinai tos mados.

IŠ KUR TOKS KIRVIS?

Būtina vyro, net berniuko įkapė – kirvis. Dėdavo jį arba į karsto vidų, arba prie karsto šono. Ir visi jie yra buvę su kotais, įkištais į kirvio įmovą. Kotai buvo daromi iš nestoro dvišakio medžio. Ties išsišakojimu storgalis būdavo nupjauamas. Viena 10–15 cm ilgio šaka nuo išsišakojimo būdavo nudrožiama ir įkalama į kirvio įmovą, o antroji paliekama 50–60 cm ilgio. Tai būdavo kirvakotis, už kurio žmogus laikydavo kirvį rankoje. Tokie įmoviniai kirviai tais laikais buvo paplitę visoje Vakarų Lietuvoje. Tokius kirvius mes radome ir Zastaučių kapinyne.

Kai tyrinėčiau Vienragių pilkapius, ten taip pat radau tokius pat kirvius. To paties tipo kirviai, tik labiau paplatintais ašmenimis, buvo ir kiek vėlyvesniame Maudžiorų kapinyne, esančiame netoli garsiojo Šatrijos kalno.

Visų kirvių kotai buvo dirbami iš ažuolo. Ažuolą iš tik jam būdingo rėvių aktytumo lengvai galima atpažinti iš likusių medienos puvesių įmovų viduje.

Įmovinių kirvių tipas buvo būdingas dabartinės Žemaitijos teritorijai.

Gerokai nustebo, kai viename V pilkapio kape radome geležinį kirvį siaurais ašmenimis, bet su apvalia pentimi. Tai vienintelis toks kirvis ne tik iš šios,

bet ir iš visų kitų mano tirtų ankstyvųjų kapaviečių. Jeigu šitokios formos kirvis būtų gaminę vietiniai kalviai, tai jų turėtų būti daugiau.

Iš kur tas kirvis?

Kasinėjimams pasibaigus, parašiau laišką savo bičiuliui archeologui. Aprašiau savo tyrinėjimus ir radinius. Paminėjau ir tą keistą kirvį. Mano draugas netruko atsakyti. Aprašydamas savo tyrinėjimus vidurio Lietuvoje, Panevėžio rajone, užsiminė, kad to krašto kapinynuose dominuoja kaip tik pentiniai kirviai. Įmoviniai kirviai tame krašte rečiau aptinkami, o Rytų Lietuvoje visai jų nerandama.

Dabar pasidarė aišku, kad mano rastas pentinis kirvis yra atkeliavęs į paventį iš vidurio Lietuvos, o į ten nukeliavo Vakarų Lietuvos įmoviniai kirviai. Mįslė įmintą. Mūsų protėviai nebuvo izoliuoti, vien tik savo kaimelyje užsidariusi bendruomenė, o turėjo ryšių ir su tolimais kraštais. Kokie tie ryšiai buvo, sunkoka pasakyti. Kirvis buvo III a. pilkapiu kape. Žmonės tada tebegyveno gentimis. Užuominų nei apie turtinę nelygybę, nei apie plėšiamuosius žygius to pilkapiu kapuose nebuvo. Tikriausiai kirvis yra mainų prekybos liudininkas.

Matyt, jau tada buvo tokių žmonių, kurie palikę savo bendruomenę keliaudavo į tolimus kraštus mainyti savo prekių į anų kraštų gėrybes. O grįžę atgal jie atsigabentus daiktus vėl mainė su savaisiais. Taip ir plito tie dirbiniai po šalis plačiausiai. Sklido ne tik dirbiniai, bet ir pasakojimai apie anų kraštų gyvenimo būdą, papročius, darbus, naujoves. Ir netruko tos naujovės prigyti. Naudojo žmogus neįprastos formos kirvį, pasakojo išgirstas pasakas, dainavo išmoktas dainas. Paskui kirvį įdėjo mirusiajam į kapą, o pasaką ir dainą perėmė vaikai.

PASIRODĖ GINTARAS

Ėjo kažkelinti V a. metai. Tą vasarą prie Baltijos krantų iš tolimos pietų šalies neatkeliavo gintaro pirkliai, kurie save vadino Romos imperijos piliečiais. Jiems kelionę pas Baltijos gintaro rinkėjus sutrukdė imperijos pakraščiuose įvykęs Romos provincijos barbarų sukilimas. Pirkliai nenorėjo rizikuoti savo gėrybėmis ir gyvybėmis. Sukilėliai juk nerodys malonės pirkliui. Be jokio gailėsčio gali atimti prekes, o patį pirklį, kaip nekenčiamą romėną, nužudyti.

Sumaiščių metais geriau nekeliauti.

O tą vasarą kažkur apie dabartinę Palangą ar Klaipėdą pajūrio žvejai laukė pirklių. Jie mainydavo Baltijos pajūryje surinktą gintarą į grūdus, nematytus

dirbinius ir apvalias monetas. Daug turėjo žvejai gintaro. Bet kur jį dėti? Juk jo su žuvimi nevalgysi. Reikia duonos. O ją reikia iš kažkur gauti, nes pajūrio smėlyje javai nedera. Ir pasiryžo vienas pajūrio pirklis pats vykti į rytus. Vieną arklį apkrovė maišais su jūros dovanomis, ant antrojo pats užsėdo, dar du arklius atsargai pasiėmė. Kokiais keliais, kokiais takais jis traukė per gūdžias Žemaitijos girias, kas pasakys. Vargu ar mes galėtume surasti ir tuos kaimelius, kuriuose jis buvo sustojęs.

Pagaliau pirklis atkeliavo prie didokos upės, kuri tekėdama iš pietų į šiaurę kirto jo kelią. Ir nežinia, ar jis, ieškodamas brastos, pasuko į pietus ar į šiaurę. Bet viena aišku, kad jis Ventos pakrantėje aptiko nedidelį kaimelį, kuriame sustojo pasiklausti žmonių, kur yra brasta, kuria jis galėtų pereiti į kitą krantą.

Pirklis nebūtų pirklis, jeigu sutikties žmonėms nerodytų ir nesūlytų savo prekių. Taip buvo ir čia. Atrišo jis savo maišą ir prieš susirinkusius vyrus, moteris ir merginas pažėrė geltoną Baltijos auksą. Čia buvo visokias dydžių ir formų karolių, neapdirbtų gintaro gabalų. Gintaras geriausios rūšies – skaidrus, permatomas.

Stebėjosi žmonės, pirmą kartą matydami tokius daiktus. Neįprasti jie atrodė. Niekas tokių neturėjo. O pirklis porina, šneka, kad tai nepaprasti karoliai. Kas nešioja vieną gintaro karoliuką, tą gintaras saugo nuo baisių ligų, o kas nešioja du karoliukus, tai esąs apsaugotas ir nuo žavėtojų užkeikimų.

Patikėjo žmonės pirkliaus kalbomis. Įtikėjo gintaro stebuklinga galia. Turbūt nemelavo pirklis, nes ir pats nešiojo prie segės prisirišęs du karolius.

Nešė vyrai ir moterys puodynėmis grūdus, pylė juos į pirkliaus maišą ir gavo po karoliuką – skaidrų, geltoną kaip saulę, tik su skylute užvėrimui.

Prisipirko visi, kas norėjo, tų stebuklingų karoliukų. Pernakvojęs pirklis išjojo. Ilgus metus nebepasirodė nei tas, nei kitas karolininkas. Žmonės jį gal ir užmiršo. Tik tuos karoliukus vyrai nešiojo prisirišę prie segių, moterys prie smeigtukų ir jautėsi ramesni. Juk jie dabar turėjo tokį akmenį, kuris saugo nuo ligų, nuo apžavėjimo. Lyg didžiulis akmuo būtų nusiritęs nuo jų krūtinių. Kaip manai, ką reiškė tuometiniam žmogui netekti kasdieninės baimės.

Kaip ilgai jie nešiojo tuos karoliukus, šiandien sunku pasakyti. Vieniems jie sutrupėjo stipriau prispaudus prie kokio nors kieto daikto, kitiems sudužo nukritę ant akmenų, o treči išnešiojo juos iki pat savo mirties.

Laidojo mirusįjį ir kartu su kitomis įkapėmis į karstą dėjo ir tą karoliuką, apdilusį, apibraižytą, netekusį pirmąsio skaidrumo, bet nepraradusį savo magiškos galios. Ir pomirtiniame gyvenime jis turėjo saugoti savininką nuo visokiausių blogybių.

O 1974 m. archeologinės ekspedicijos dalyviai ant kalvelės, šalia pilkapių atidengė tų V a. žmonių kapus. Ir rado gintarą. I–IV a. kapuose jo visai nebuvo. Nedaug jo surasta ir čia – tik trys karoliukai. Trys. Kiek nedaug jų buvo išlikę! Bet ir to pakako, kad įsivaizduotume, kaip vieną kartą į paventį buvo atkeliavęs pajūrio pirklys.

PRIEŠ MEDŽIOKLĘ

Šį vakarą vyrai ruošiasi rytdienos medžioklėn. Vieni galanda geležinių ietigalių ašmenis, kiti deda naujus ietkočius. Ne juokas geras ietkotis. Iš paprasto medžio jo nepadarysi. Žvėrių būna visokių. Ne visi nuo ieties dūrio iš karto krenta. Sprunka jie į tankumynus. Jeigu ietkotis blogas, tai bematant jį nulaus. Ir baigta tada medžioklė. Be ieties žvėrį gali tik pabaidyti, o ne sumedžioti.

Todėl vyrai ir daro ietkočius labai rūpestingai. Geriausias medis ietkočiui – ažuolas. Bet ne bet koks. Jaunas ažuoliukas su šerdimi viduryje tinka tik kirva-kočiui, o ne medžioklinei ar kovos iečiai.

Ietkotį reikia daryti iš storo ažuolo liemens atskalos. Atskalą reikia dailiai nudrožti, nusmailinti galą, ant kurio užmaunamas geležinis ietigalis ir pritvirtinamas prie ietkočio per įmovoje esančią skylutę perverta virvute. Ietis negali būti nei per ilga, nei per trumpa. Ilgą ietį sunku nešioti ir svaityti, o trumpa neturi smūgio jėgos ir nebūna taikli. Geriausia ietis tokia, kurios ietkotis yra iki žmogaus viršugalvio. Ji ir taikli, ir naši.

Ietį moka naudoti visi. Juokiasi iš tokio medžiotojo, kuris nepataiko į bėgantį elnią ar briedį. Todėl ietį svaityti kiekvienas vyras pradeda nuo mažens. Tėvai padaro jiems nedideles vaikiškas iečiukes ir šie žaisdami jas kiauras dienas svaidda. Mėto į tolį – reikia išmiklinti ranką, išlavinti raumenis. Mėto į taikinį: medį, numestą seną kailį ar žemių kupstą. Reikia turėti gerą akį ir nuojautą, koku kampu ir kokia jėga mesti.

Prieš pat saulėlydį į lygumą kaimelio pakraštyje vienas po kito pradėjo rinktis medžiotojai su ietimis. Kol jų buvo tik keletas, niekas jais nesidomėjo. Neran-

giai jie mėgino mėtyti savo ietis į tolį ir į stovintį taikinį. Bet neilgai tas tęsėsi. Juos pamatė vaikai. Būriu atbėgo prie vyrų ir triukšmaudami ėmė stebėti.

Pagaliau ir pačių mėtytojų skaičius padidėjo. Apėmė varžybų įkarštis. Stengėsi vienas už kitą taikliau ar toliau numesti, o nepasisekus, širdo ant savęs, aiškino, kad nevykusiai atsispyrė ar vėjas nupūtė ietį į šoną.

Pasigirsdavo pagyrimų, kai žiūrovai pamatydavo toliausiai ar taikliausiai numestą ietį. Džiaugėsi tuo ir pats ieties metikas. Juk taiklų medžiotoją visi giria, juo medžioklėje pasitiki.

O medžioklė visų vyrų mėgiamiausia pramoga. Čia kiekvienas gali parodyti savo drąsą, miklumą, sugebėjimus ir jėgą. Jeigu nebūsi miklus ir drąsus, tai nesugebėsi sumedžioti nei pavojingojo stumbro, nei baisiojo lokio, nei greitojo briedžio. Medžioklėje parodomi visi sugebėjimai. Medžioklėje įgyjama vyro garbė ir autoritetas. Todėl taip mėgstama medžioklė.

Kai saulė nusileido, visi medžiotojai nušilę ir kiek pavargę parėjo į kaimelio aikštę. Ten kūrenosi laužas. Jo liepsnos nušviestas šmėkšojo ant smėlio žynio nubraižytas tauro siluetas. Sustoję aplink jį vyrai pradėjo šokti šventąjį medžioklės šokį. Toliau pusračiu sustoję kaimelio gyventojai giedojo medžioklės giesmę ir plojo į taktą rankomis. O medžiotojai šoko. Imitavo tykinimo, ieties metimo, žvėries vijimosi ir kitus medžiotojams būdingus judesius. Vienas šokėjas vaizdavo medžiotojų puolamą žvėrį. Jis kovojo, priešinosi ir galų gale parkrito ant žemės „apimtas agonijos“.

Taip ir baigėsi šventasis medžioklės šokis. Žmonės tikėjo, kad rytoj medžioklė bus sėkminga – jie ne tik pargabens šviežios žvėrienos, bet ir parodys savo drąsą.

Skirstėsi kaimelio gyventojai į savo trobeles, girdami savo geriausius medžiotojus, pasakodami savo nuotykius, patirtus medžioklėje. Jie tikėjo, kad ir po mirties dausose medžiotojo garbė išlieka. Todėl į kiekvieno vyro kapą dėjo ietis su ažuoliniais, labai stipriais kotais. Ir mirusiam berniukui į karstą dėjo mažą ietikę. Tegul jis dausose miklinasi, varžosi su kitais, tegul pasirodo šaunus ir įgyja medžiotojo garbę.

Tokie vaizdai iškilo prieš akis, kai pakėlęs iš kapo geležinį ietigalį su ažuolo puvėsių liekanomis įmovoje varčiau savo rankose ir šepetėliu šluosčiau žemes.

NUOGI NEVAIKŠČIOJO

Archeologui, tyrinėjančiam bet kokį objektą, labai svarbi kiekviena smulkmena, į kurią, atrodo, nereikėtų kreipti jokio dėmesio. Rasto daikto padėtis, puvusių sluoksnelis ir daug kitų sunkiai pastebimų reiškinių padeda atsakyti į daugybę klausimų.

Šia proga noriu papasakoti, kaip mes aiškinomės, kokius drabužius dėvėjo šios vietovės gyventojai tuo metu, kai buvo supilti pilkapiai.

Dažnai ir vyrų, ir moterų kapuose rasdavome mirusiajam ant kaklo užmautą žalvarinę antkaklę. Po kai kurių antkaklių apačia užtikdavome mažytes pajudusio audinio skiauteles. Jos būdavo tokios sunykusios, kad bečiupinėjant nutrupėdavo, ir kitiems nebegalėdavome parodyti. Bet mums užtekdavo ir pamatyti. Galėjome tomis puvenėlėmis remdamiesi teigti, kad numirėliai buvo aprengti drabužiais, kurie dengė žmogaus kaklą.

Kartais būdavo užtinkama prie geležinių smeigtukų prirūdijusių audinio liekanų. O viename kape radome apyrankės vidaus pusėje prilipusį mažytį audinio gabaliuką. Jį užkonservavo cheminiai junginiai, išsiskirdami nuo žalvarinės apyrankės.

Viename vyro kape po griaučių blauzda buvęs pakištas geležinis kirvis. Toje vietoje, kur blauzdikaulis lietėsi su kirviu, jį aptraukusiose rūdyse buvo atspaudęs audinys.

Štai iš tų keturių audinio pėdsakų radimo atvejų jau galime pasakyti, kad mirusiojo drabužiai dengė kaklą ir krūtinę, buvo su rankovėmis, vyrų nešiotos kelnės dengė blauzdas. Greičiausiai tai viršutiniai drabužiai, išausti iš vilnonių siūlų trintu raštu. Trintas kur kas tinkamesnis už paprastą dvinytį. Dar visai neseniai trintu raštu kaimo moterys audė milus viršutiniams drabužiams.

Ir dar viena įdomi smulkmena. Nesuardytame II pilkapio moters kape prie kaukolės kairiojo smilkinio radome šonu gulinčią segę su vos žymiais audinio pėdsakais užsagoje. Jos padėtis ir šie audinio pėdsakai įgalino mus teigti, kad ši segę buvo įsegta į galvos apdangalą. Jeigu tą apdangalą reikėjo susegti ties smilkiniu, tai greičiausiai čia buvo kažkas panašaus į mums atmenamais laikais ištekėjusių moterų nešiotą nuometą. Kadangi audinys buvo taip sunykęs, kad nustatyti, iš kokios jis žaliavos, negalėjome, tenka daryti prielaidą, kad nuometas galėjo būti išaustas iš plonų lininių siūlų.

Beveik kiekviename moters kape radome po smiltaininį verpstuko smaigra-tį. Tai būdinga moters kapo įkapė. Vadinas, kaip vyrai naudojo kirvį ir ietį, taip moterys nesiskyrė su verpimo įrankiu. Verpstuku jos verpė iš vilnų ir linų įvairaus storio siūlus. Mokėjo jos ir austi. Tik negalime pasakyti, kokias stakles jos tada naudojo. Audinys yra buvęs geras: tankus, šiltas, nepraleidžiantis vėjo.

Šalia verpstukų moterų kapuose buvo geležinių ylių. Kam jos? Yla buvo reikalinga ne audiniui, o kailiui pradurti. Iš kailio moterys siuvo drabužius, kuriuos nešiojo per žiemos šalčius. Iš kailio jos raukė ir apavą. Juk pentino prie basos kojos nepritvirtinsi. Vadinas, avalynė taip pat buvo, bet kokia, negalime pasakyti, nes šiame kapinyne jos neaptikome. Supuvo ji, ir viskas.

O iš tų sumintų radinių matome, kad tų laikų žmonės nuogi nevaikščiojo. Moterys galvą dengė nuometais, verpė siūlus, audė vilnonius drabužius: palaidines ar sukneles. Vyrų vilkėjo vilnonius su rankovėmis drabužius, mūvėjo kelnės, avėjo odinę avalynę. Žiemą nešiojo iš kailio pasiūtus drabužius.

KODĖL NEBEPYLĖ PILKAPIŲ?

– Kodėl nebepylė pilkapių? Kodėl pasikeitė laidojimo papročiai? – Įkyriai klausinėju savęs kasinėdamas, sutvarkęs medžiagą, prisėdęs atsipūsti.

Kodėl iki IV a. pylė pilkapius, o vėliau nustojo ir numirėlius laidojo duobėse, iškastose paprastoje kalvelėje? Kodėl išnyko akmenų vainikai, tos mirusiųjų ramybę saugančios užtvaros?

Sukosi mano galvoje šie klausimų klausimai, o aš vis neradau aiškaus atsakymo. Mintimis bėgau prie skaitytų mokslinių veikalų, mėginau atsakymą rasti čia pat turimose knygose apie archeologiją. Ir man palaiapsniui, palengva, lyg per miglas pradėjo ryškėti tų laikų gyvenimo vaizdas.

Jokie įsitikinimai ir jokios tradicijos nesikeičia iki to laiko, kol jos turi prasmę, kol jos reikalingos buityje. Juk dar taip neseniai vestuviniai papročiai buvo nepaprastai sudėtingi. Buvo ir kraitvežiai, ir piršlio korimas, ir jaunamartės gobtuvės. Bet pakako pasikeisti socialiniam, ekonominiam gyvenimui, ir senos tradicijos užsimiršo. Nebevažiuoja jaunikis su piršliu ieškoti nuotakos. Nebeveža kraitvežiai skrynių su jaunosios kraičiu. Visa tai nebereikalinga. Jaunuo-liai patys susipažįsta, dėl būsimos kraičio nebesidera, tad nebereikalingas ir piršlio tarpininkavimas. Nebenešiojamas nuometas neteko savo prasmės per

vestuves, todėl ir jaunosios gobtuvų nebėra. Nieko bendro su piršlybomis neturintį – šiaip liežuvingą žmogų paprašo pabūti piršliu, kad jis linksmintų užstalę, paragintų įsipilti gėrimo. Nebesiskiria piršlio funkcijos nuo eilinės puotos stalo komendanto pareigų. Ir labai jau dirbtinas, netikras ir nebereikalingas atrodo tas piršlio korimo žaidimas.

Matyt, taip buvo ir su laidojimo tradicijomis. Kažkas atsitiko. Visuomeniame gyvenime atsirado naujų reiškinių, dėl kurių kai kurios tradicijos pasidarė beprasmiškos ir išnyko.

Kas lėmė, kad pilkapiai išnyko? Kas?

I–IV a. geležis galutinai įsitvirtino žmonių gyvenime. Žmogus, apsiginklavęs geležiniais įrankiais, nugalėjo gamtą, įveikė miškus, išplėtė lydimus, sukaupe sau ir savo šeimai privataus turto tiek, kad visai pakako pragyventi, liko dar ir į ką nors išsimainyti. Žmogus pradėjo pasitikėti savimi, įsitikino, kad ne vien dievai ir įvairios dvasios nulemia jo būtį, o ir darbas bei įgyta nuosavybė. Nematomosios jėgos, nors ir tebeegzistuoja jo sąmonėje, bet jos jau nebe tokios baisios, nebėra jam tokios pavojingos.

Be to, žmogus, išėjęs iš gimininės bendruomenės, sukūrė kaimo bendruomenę, kurioje kūrėsi ir nauji tarpusavio santykiai. Bendruomenė atskiram jos nariui darėsi vis mažiau ir mažiau reikalinga.

Ir štai, jeigu dievų, dvasių ir demonų pasaulis nebe toks pavojingas man, gyvajam, tai jis toks pat ir mano mirusiam broliui ar tėvui. Jeigu aš vienas apsiginu nuo blogųjų dvasių, tai ir mano artimasis po mirties gali pats apsiginti nuo jų. Kam tada reikalingas tas didžiulis akmenų aptvaras aplink pilkapį? Juk ir be jo mirusysis įveiks piktąsias dvasias, turėdamas asmeninius daiktus, ginančius jį nuo jų.

O juk vienas kitas kaimo gyventojas visai iš kitos giminės atėjęs. Jam ne vieta giminės pilkapyje ilsėtis. O atskirą pilkapį susipilti nėra nei laiko, nei jėgų. Ir laidoja jis savo mirusį sūnų ar dukrą šalia svetimos giminės pilkapio. Po jo čia pat mirusįjį palaidoja kitas ir dar kitas.

Kai vietinės giminės nariai prilaidojo pilną pilkapį, tai ir jie mirusiuosius pradėjo laidoti už pilkapio esančioje kalvelėje.

Ir taip nuo IV a. žmonės Zastaučiuose nebepylė naujų pilkapių, nebenešė akmenų ir nebetvėrė aptvarų mirusiųjų ramybei užtikrinti. Ir išnyko pilkapiai.

Mirusiesiems užteko paprastos duobės kalvelės šlaite. Pilkapio pylimas neteko prasmės. Tiesiog nereikalingas vargas.

DINGĘ ŽEMĖS KNYGOS LAPAI

Smagu tyrinėti gerai išlikusį archeologinį paminklą. Kasi plonais sluoksneliais žemės ir kiekviename grybšnyje gali rasti praeities gyvenimo dalelę. Ištyrei paminklą ir turi visą vaizdą.

Bet ne visada taip būna. Dažnai paminklą randi išrausta, kažkada perkasta.

Neaplenkė mūsų ši bėda ir Zastaučiuose. Tik apžiūrėję pilkapius trijų pilkapių centruose pamatėme dideles spėjusias gerokai užslinkti duobes. Kas ir kada jas kasė, šiandien pasakyti sunku. Aiškus tik jų kasimo tikslas – norėjo žmonės pilkapiuose rasti brangenybų. Juk milžinai turėjo būti turtingi. O gal juos kasinėjo senienų mėgėjai, kurie ieškojo senovinių dirbinių. Tokie mėgėjai Dionizo Poškos laikais buvo dvarininkai, prieš 100 metų – studentai ir kunigai, o prieš 50 metų – daugiausia mokytojai. Atkasę kapą jie susirinkdavo dirbinius, o surastus kaulus išmėtydavo.

Baisiai apmaudu darosi žiūrint į tokius suardytus kapus. Matai, kad čia buvęs palaidotas žmogus, bet negali jau pasakyti, nei kaip jis buvo paguldytas, nei kokios įkapes turėjo, nei kokios lyties buvo. Viskas dingę. Tai išplėsti žemės knygos lapai, be kurių ji darosi sunkiai suprantama.

Štai kad ir šie pilkapiai, kur iškasus tas dideles duobes buvo suardyta nemažai kapų. Kaulai susimaišė, kaukolės nutrupėjo, jų liko tik maži gabalėliai. Viskas po to, kai griaučiai gavo gryno oro, dar labiau sunyko. Ir nebegali pasakyti, kiek kapų čia yra sudarkyta.

Kadangi dirbinių nebėra, negali nustatyti ir kada tie mirusieji buvo palaidoti. Nebegali suskaičiuoti, kiek kapų buvo viename pilkapyje, kiek kitame. Jeigu žinotume tikslų skaičių, tai galėtume pasakyti, per kiek laiko ir kiek mirusiųjų bendruomenė čia palaidojo. Galėtume iš to spręsti, kiek apytiksliai žmonių toje bendruomenėje gyveno tuo laiku. O dabar į šiuos klausimus archeologas atsakyti negali, nes nebėra visų žemės knygos lapų.

Dar blogesnę padėtį radome kalvos vakariniame krašte. Ten buvo daug pavienių žmonių kaulų nuolaužų ir trupinių, vienas kitas menkavertis dirbinių arba tik jo nuolauža. Bet nė vieno sveiko kapo. Ir nebežinome, nei kaip, nei

su kokiomis įkapėmis laidojo. Iš tų nuolaužų galima nustatyti tik tai, kad čia laidota V a. Bet negalime pasakyti, nei kaip toliau keitėsi laidojimo papročiai, nei kokie ekonominiai pakitimai įvyko tuo metu.

Visa tai liko nežinioje. Ir niekas nebesužinos tik todėl, kad kažkokio smalsuolio ranka suardė kapus, išrinko dirbinius. Greičiausiai jis nė nepagalvojo, kad vieną po kito plėšo žemės knygos lapus. Ir tokios knygos, kurios tėra tik vienas vienintelis egzempliorius visame pasaulyje.

Todėl ir žinome ne viską apie senovės zastautiškius. O gaila!

MĮSLĖ ARCHEOLOGUI

Nereikia manyti, kad archeologas yra visažinis. Nieko panašaus. Pasitaiko rasti tokių daiktų, kurie ilgą laiką būna mįslė ar net neteisingai suprantami. Štai kad ir toks epizodas iš Zastaučių.

Kasėme jau paskutinį pilkapį, kurio kapai datuojami III–IV a. Pats jausniausias mūsų darbininkas Radvila staiga sušuko:

– Muilą radau, muilą.

Nubėgau pažiūrėti, kas ten per muilas. Iš tikrųjų tai buvo nušlifotas akmenukas, labai panašus į tualetinio muilo gabaliuką. Plokščias, ovalios formos, labai lygiais, nublizgintais šonais. Viename šone matėsi nedidelis, lyg įbrėžtas griovelis. Tai buvo dirbinukas iš suardyto kapo.

Netrukus radome tokį pat akmenuką ir nesuardytame kape, gulintį griaučių krūtinės srityje. Tik pirmasis buvo iš raudono nuosėdinio smiltainio, o šis buvo padarytas iš pusiau skaidraus kvarcito.

Iš viso šiame kapinyne radome keturis tokius akmenis vyrų kapuose ir tris suardytų kapų žemėse.

Nors čia šitokius akmenis savo archeologinių tyrinėjimų metu radau pirmą kartą, tačiau jie nebuvo man naujiena. Apie juos rašoma archeologinėje literatūroje, jų mačiau muziejuose. Archeologai juos vadina skeliamaisiais akmenimis arba tiesiog skiltuvais. Bet vis dėlto aš po darbo grįždamas iš kapinyno į stovyklą ėjau susimastęs, abejodamas dėl jų paskirties.

– Apie ką galvojate? – paklausė asistentė.

– Neduoda ramybės tie skiltuvai. Žinai, kad aš abejoju dėl jų paskirties. Tai ne skiltuvai. Juk mes kapuose radome apskaldytų titnago gabaliukų, kurie

tikrai yra naudoti ugniai įskelti. Kvarcitas tam kur kas blogesnė priemonė. O nuosėdinis smiltainis visai netinka. Jeigu tai skiltuvai, tai nebuvo jokio reikalo jo taip tobulai apdirbti. Juk tam pakako paprasčiausios natūralios formos – kaip kad randamų titnago gabaliukų. Galų gale, nesimato jokių apskaldymo žymių. Tas sekus įbrėžimas viename šone yra per mažas, kad būtų įskelta kibirkštis ugniai įkurti. Ne, kolege, tai ne skiltuvai. Archeologai klaidingai manė.

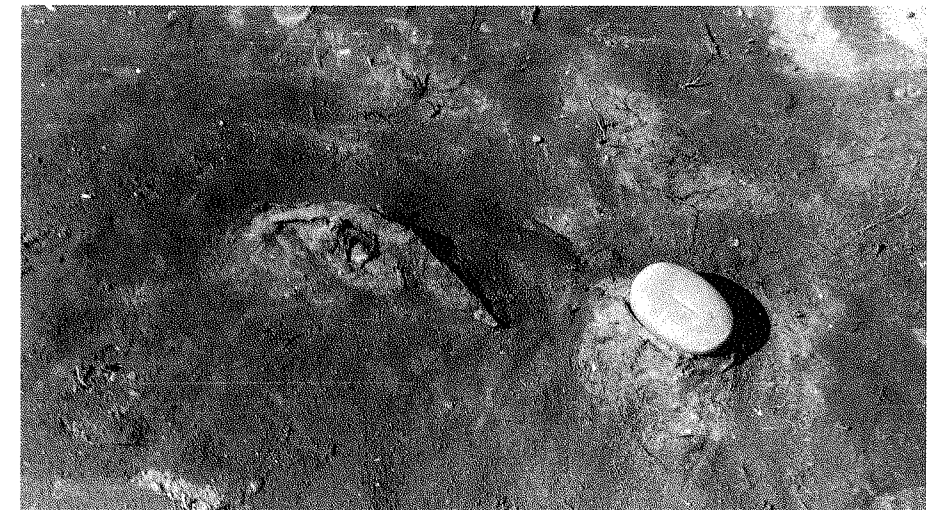
– Tai kas tada? Gal galastuvai?

– Ir ne galastuvai. Juk jame nėra jokių galandimo žymių. Pati matai, kad surasti smiltaininiai arba šiferiniai galastuvai visai kitokios formos, su aiškiais galandimo žymėmis. Kvarcitas galandimui netinka, per kietas ir lygus. Nušlifotas iki blizgesio paviršius nėra būdingas galastuvams. Čia yra kas nors kita.

Bėgo dienos. O aš vis laisvomis minutėmis grįždavau mintimis prie tų akmenų. Žiūrinėjau, varčiau ir vis sukau galvą, mėgindamas įminti šią mįslę.

Vieną vakarą, sėdėdamas ant savo lovos, sakau kolegei:

– O žinai ką? Ar nėra tik tie vadinamieji skiltuvai – šventi akmenys ar amuletai. Gal jie – žynių būrimo įrankiai? Juk randami tik vyrų kapuose, o žyniai buvo vyrai. Gal tai magiški, gydantys akmenys? Apdirbimas tobulas – kaip magiško dirbinio.

Atidengtas Zastaučių VII pilkapio kapas Nr. 2 (nuotraukoje – jo fragmentas) – mįslė archeologui. V. Valatkos nuotr. 1974 m. rugpjūčio 9 d.

Su tokiu dar nedrąsiu spėjimu, kuriam pritarė mano kolegė, grįžau iš kasinėjimų namo. Ir vis galvodavau apie šiuos akmenis.

Kartą, skaitinėdamas literatūrą ir apžiūrinėdamas pačius dirbinius, suabejojau paskutiniu savo teiginiu. Juk šitie akmenys randami ne tik kapuose, bet ir III–IV a. gyvenvietėse. Ten jie būna sudaužyti, kaip Paplinijo gyvenvietėje prie Žarėnų, arba sveiki, kaip Dapšių piliakalnio šlaite. Šventi akmenys nebūtų daužomi ir išmetami į šiukšlyną. Tai neįmanoma. Jeigu akmenys būtų susiję su pagonių religija, tai jie būtų egzistavę ilgesnį laiką. O jie pas mus pasirodė III a. ir išnyko, iki šiol turimomis žiniomis, V šimtmetyje. Jie tebuvo naudojami tik 200 metų. Religiniai vaizdiniai taip greitai nesikeičia.

Greičiausiai tai kokio nors vyrams įprasto darbo, apie kurį nieko nežinome, įrankiai. Iš dalies tai patvirtina dviejuose Zastaučių vyrų kapuose prie šių akmenų rastos ylos ir akmenų paviršiuje esantys grioveliai, kurie galėtų būti ylos įbrėžimai. Bet ką dirbo su tuo akmeniu ir yla, kol kas neįsivaizduoju. Matyt, vėliau buvo išrastas tinkamesnis šiam darbui įrankis, todėl akmuo su yla nebenaudojti, ir tas akmuo apie V a. išnyko, laikui einant jo paskirtis užsimiršo.

Štai ir mįslė archeologui. Manyk kaip nori. Ateis diena, kai bus rasta kokių nors daiktų, kurie padės įminti šią mįslę.

Turėkime kantrybės ir ieškokime naujų įrodymų. Ieškokime.

AR TU NEBIJAI?

Ne kartą žmonės, žiūrėdami, kaip aš steku apskutu ir šepetėliu nušluostau nuo žmogaus griaučių žemes, manęs paklausdavo:

– Ar tu nebijai kasinėti?

– O ko aš turėčiau bijoti?

– Na, kad naktį prisapnuos. Gali pasirodyti mirusysis ir pareikalauti, kad vėl padėtumei jo daiktus prie kaulų. Ar taip nebūna?

– Ne. Mirusieji – patys ramiausi žmonės. Juk tai gyvybės netekusios organinės medžiagos liekanos. Vėlėmis aš netikiu ir dėl jų nebūgštauju, todėl nėra jokio pagrindo ir panašioms sapnams.

Tyli pašnekovas. O po kelių minučių vėl klausia:

– O ar tu nebijai, kad čiupinėdamas kaulus gali apsikrėsti kokiomis maro bacilomis ir užkrėsti maru apylinkės žmones?

– Nebijau. Puvimo bakterijos per kelis šimtus metų įveikia visas ligų bacilas, todėl nuo supuvusių griaučių užsikrėsti kokia nors liga nėra galimybės. O bijoti vis tiek bijau.

– Tai ko?

– Karo liekanų bijau. Juk per mūsų žemę du kartus praėjo frontas. Kareiviai ne šiaip sau pražygiavo, oėjo sėdami mirtį. Krito bombos, lėkė sviediniai, mėtėsi granatos, kasė į žemę minas. Jūs patys dažnai skaitote, kad dar ir dabar aptinkama nesprogusių sprogmenų. Štai to aš ir bijau. Kiekvienu kastuvu galima užkliudyti tokią karo liekaną. Ir ji gali sprogti. Mirtis tada ir tam darbininkui, ir jo kaimynams.

Nors taip kalbėjau septyniolika metų, bet užtikti karo likučių per tą laiką neteko. O štai aštuonioliktais metais Zastaučiuose ir susidūriau.

Ėjo antra darbo valanda. Vieną vaikiną pasiunčiau nukasti kontrolinės juostos, likusios tarp dviejų perkasų. Jis, atskirtas nuo grupės, kasė nenoromis.

– Radau kažkokį geležinį dirbinį, – staiga šūktelėjo vaikas.

Nuėjau pažūrėti. Iš žemės kyšojo kažkokio geležinio dirbinio galas. Pasi- lenkęs paskutau steku aplink žemes. Ir staiga aš supratau – tai patrankos sviedinio galas. Sviedinys nesprogęs. Pajutau tik, kad per kūną nuėjo kažkoks šaltis, galvoje šmėkstelėjo baimės jausmas. Sustojau.

– Nesprogęs patrankos sviedinys nuo smūgio jis gali sprogti, užmušti mus.

Liečiau visiems pasitraukti. Aplink sviedinį prismaigsčiau stulpelių, ir pri- tvirtinau užrašą: „Nesprogęs sviedinys. Neliesti! Laukiame sprogdintojų“.

Vieną darbininką pasiunčiau su dviračiu prie artimiausio telefono, kad praneštų kariniam komisarui ir šis iškviestų sprogdintojus.

Dirbome toliau. O mintys vis grįždavo prie mirtino radinio.

– Kaip gerai, kad tas vaikas dirbo ne per smarkiai, kad jis kastuvu ne- trinktelėjo per sviedinio galvutę ir liko gyvas.

Kitą dieną atvažiavo sprogdintojai. Jie tą 60 cm ilgio vokiečių armijos sviedi- nį nusinešė į mišką. Visi nutilome kažkokio laukimo slegiami. Pasigirdo duslo- kas sprogimas. Nuo aplink augusių medžių pabiro sausi lapai. Ir įtampa atslūgo. Mirtis nebegrėsė. Atminčiai iš sprogdintojo gavau daugiau nei centimetro storio didoką to sviedinio skeveldrą. Tai mano suvenyras, primenantis, kad mūsų pro- tėvių kapai ir trisdešimčiai metų praėjus nuo karo audrų dar tebeslepia mirtį.

KARTŲ ESTAFETĖ

Kasinėjimai jau artėjo į pabaigą. Praleidęs poilsio dienas namuose, autobusu brazdėjau į ekspedicijos stovyklą. Šalia manęs atsisėdo madingai apsirengęs vaikinai, o priešais jį – mergina, taip pat puošni: pajuodintais paakiais, su dideliais auskarais, įsegtais į ausis, ir karoliais ant kaklo. Ant peties ji buvo užsikabinusi didelį rankinuką, kurio dirželį kairiąja ranka vis užtempdavo aukščiau ant peties. Pastebėjau auksinį laikrodėlį su masyvia apyranke. Vaikino kelnės buvo sujuostos plačiu diržu su žalvarine sagtimi, ant kaklo pro marškinų iškirptę matėsi grandinė. Mergina, atsisukusi į savo bendrakeleivį, kalbino jį ir kikenė. Vaikinas buvo šnekus. Pasakojo kažkokio vakarėlio įspūdžius, minėjo bendrų pažįstamų vardus. Bet po kurio laiko mergina nūsuko ir vaikinai neteko pašnekovės. O jis kalbėtis, matyt, norėjo, tad atsisuko į mane. Kai pasakiau, kad važiuoju tęsti archeologinių kasinėjimų į senkapius, jis paklausė:

– Ar yra koks reikalas kasinėti? Juk ten be kaulų nieko daugiau nerandate.

– Yra. Dažnai kaulai būna daugiau ar mažiau sunykę, bet prie jų randame dirbinių. Iš jų sužinome, kaip gyveno žmonės nuo I iki V a.

– Taip seniai... Tai tie dirbiniai visai nepanašūs į mūsų? Juk žmonės tada buvo laukiniai. Ar grandis, įvertas į nosį, randate?

– Matyt, jūs įsivaizduojate, kad tais laikais mūsų protėviai gyveno kaip kolonijinės Afrikos negrai.

– Na taip.

– Apsirinkate. Tų laikų žmonės nešiojo beveik lygiai tokius pat daiktus kaip jūs ir jūsų draugė.

– Netikiu. Negali būti. Juk čia XX a. naujausia mada.

– Aš nesakau, kad jie dėvėjo tokio pat kirpimo drabužius, bet jūsų bižuteriją jie išrado.

– Nejaugi?

– Štai jūsų draugė segi puošnius auskarus. Mes atkasėme pirmojo amžiaus moters kapą, kuriame prie kaukolės smilkinų gulėjo iš žalvarinės vielės į spiralę susukti taip vadinami antsmilkiniai. Tai visai panašu į auskarus. Arba štai kitas atvejis. II a. kape radome mergaitės griaučius, ant kurių kaklo buvo žalvarinių rutulio formos karolių apvara. Panašius rutulio formos karolius ir jūsų draugė štai turi. Skiriasi tik medžiaga ir dydis.

Mūsų pokalbiu susidomėjo ir mergina. Ji atsisuko ir ėmė klausytis.

– Ant jūsų rankos matau apyrankę, siaurėjančiais galais, į kurią įtaisytas laikrodėlis. Tokias apyrankes jau nešiojo II a. moterys. Tik, žinoma, nebuvo laikrodžių. Bet užtat jų paviršius buvo papuoštas sudėtingu raiziniu.

– Jūs didžiuojatės didele žalvarine diržo sagtimi, – kreipiausi į vaikiną. – Beveik lygiai tokias pat žalvarines ir geležines sagtis randame II a. vyrų kapuose. Jos visai nepakito per tuos 1800 metų.

– Tokios grandinė, kokią turite užsidėjęs ant kaklo, buvo žinomos net prieš 1700 metų. Tik tada jas nešiojo ne vyrai, o moterys. Grandinė būdavo pritvirtinama prie smeigtukų, kuriais susegdavo drabužius.

– Gal papuošalai ir panašūs, bet darbo įrankiai – ne, – pareiškė jaunuolis.

– Žinoma, kombainų nebuvo. Jų atsiradimą jūs pats beveik atsimenate. Bet, pavyzdžiui, geležinė yla buvo išrasta I a. Du tūkstančius metų kartų kartos ją naudojo, bet nė trupučio nepatobulino. Taip pat nuo pirmojo amžiaus visai nepasikeitė ir peilis mediniu kotu. Koks buvo tada, toks pat ir dabar. Kolūkietis skerdžia kiaulę ir nepagalvoja, kad jo protėvis beveik prieš du tūkstančius metų tokiu pat peiliu tą patį darė. Dabartinės formos kirvio pentis taip pat sugalvota anais laikais. O pirmasis dalgis, išrastas IV a., buvo lygiai su tokia pat koto įtvara kaip ir šiandieninis.

Mano pašnekovai tylėjo.

– Matote, jaunuoliai, kiek nepakitusių dirbinių per amžius viena karta perdavė kitai. Ir taip iki pat mūsų laikų. Tikriausiai ir mes savo vaikams neperduosime nei geresnio peilio, nei tobulesnės ylos, nei prašmatnesnių sagčių. Nepasikeis nė grandinė, nesvarbu, kur mes ją nešiojame: ar prie krūtinės, ar prie laikrodžio, ar ant kaklo.

SUSIMĄSTYMAS PALIEKANT PILKAPIUS

Kasinėjimai baigti. Į mašiną sukraunamas ekspedicijos inventorių: neštuvai, kastuvai, matavimo ir braižymo prietaisai. Dar viena kita minutė ir išvažiuosime. Paliksime šiuos pilkapius ir jau niekada čia tyrinėti nebeatvyksime.

Palieku mašiną ir grįžtu prie pilkapių. Senųjų pilkapių nebėra, tik apardyti akmenų vainikai ir šalia supilti kalnai žemių primena juos. Vienas po kito vaizduotėje prieš akis iškildavo čia palaidoti žmonės. Nors buvo likę jų tik

Viršuje – Kukių kapinyno archeologinių kasinėjimų metu 67 kvadratu atidengti akmenys. 1973 m. rugpjūčio 25 d. V. Valatkos nuotr.
Dešinėje – Zastaučių kapinyno archeologinių kasinėjimų akimirka. 1974 m. B. Gadeikio nuotr.

kauleliai, bet jie man daug ką pasakojo apie save, apie savo kasdienybę, tikėjimus, draugus ir bičiulius, kurie pylė šiuos pilkapius, laidojo mirusiuosius.

Su šešiasdešimt vienu čia palaidotu žmogumi buvau susitikęs. Buvo vyrų, moterų, berniukų, mergaičių. Vieni jų pasakojo, kaip dirbo žemę, kiti – kaip kalė geležį, treči – kaip skaptavo karstus. Ir maži vaikai man porino, kaip juos tėvai mylėjo, kaip juos gražiai papuošė, kai laidojo.

Mieli pasidarė man tie iš amžių glūdumos atėję žmonės. Su jais aš bendravau visą mėnesį. Iš jų aš sužinojau, kad jie buvo tokie pat žmonės kaip ir mes. Mylėjo jie savo tėvus ir vaikus, neapkentė priešų ir nedorų žmonių. Mokėjo įvertinti grožį ir juo džiaugtis. Kiek meilės įdėjo meistras į papuošalą ar įrankį ir su kokia meile tuos įrankius naudojo, papuošalais puošėsi! Net mirę su jais nesiskyrė.

O kiek jie dirbo! Laikrodžių nebuvo, tad ir valandų neskaitė. Saulė dalino dieną dalimis. Saulė tekėjo – žmonės kilo, leidosi – ruošėsi ilsėtis. Kova su gamta, kova dėl gyvenimo reikalavo daug laiko. Ištisu dienų.

Bet buvo valandų, kai žmogus atitrūkdavo nuo kasdieninių rūpesčių. Tikriausiai tada skambėjo dainos, pynėsi žaidžiančiųjų rateliai ir šventi šokiai. Buvo juoko ir sąmojo. Seniai pasakojo. Perdavė jie jaunimui savo patirtį, savo mokslus.

Gaila tik, kad nemokėjo jie nei rašyti, nei skaityti. Tada jie nežinojo, kad tuo pačiu laiku kitose šalyse žmonės turėjo raštą, kad mokėjo palikti susting-

dytas amžiams savo mintis. To jie nežinojo ir, matyt, jiems rašto nė nereikėjo. Pakako gyvu žodžiu perteikto pamokymo, atmintyje saugomo įstatymo. O įstatymai buvo. Niekas negalėjo be bendruomenės senių sprendimo nužudyti tos bendruomenės nario, šeimos gyvenimas buvo apribotas griežtais papročiais, už melą melagis irgi turėjo atsakyti. Kitam bendruomenininkui priklausančio daikto savavališkas paėmimas buvo uždraustas. Ir dievų paniekimas, ir tėvų išsižadėjimas turėjo sulaukti bausmės. O kapo išniekintojas turėjo mirti. Ir niekas tada kapų neardė, nors kirvis ar gražus papuošalas kainavo kur kas brangiau negu kapo atkasimas. Matyt, būta griežtų įstatymų.

Minutės bėga. O aš vis dar žvelgiu į savo rankomis suardytų pilkapių liekanas ir galvoju, ar nesu kapų niekintojas, ar mane protėviai baustų už tai, kad aš sutrikdžiau jų ramybę ir paėmiau jų taip brangintus daiktus. Ir sau atsakau:

– Ne. Kiekviena karta naujai atiduoda tai, kas brangiausia: turtą, patirtį, žinias, meilę, patys pasiaukoja, kad kitiems būtų visko daugiau. Jie negali pykti už tai, kad aš jų palikuonims noriu papasakoti jų istoriją, kad aš noriu jiems pastatyti paminklą – jų gyvenimo nuotrupas, kurias radau kapuose, surašyti į knygą.

1974 m. rugsėjo 1–15 d.

DEŠIMT ARCHEOLOGINIŲ EKSPEDICIJŲ

Telšių kraštotyros muziejus iki pokario metų buvo surinkęs apie 900 archeologinių eksponatų. Visi jie surasti atsitiktiniai. Daugumos nebuvo žinoma net radimo vieta. Po karo muziejus kasmet surinkdavo po 20–30 eksponatų. Bet ir šie buvo vien tik atsitiktiniai radiniai.

1951–1952 m. rengiant pirmąją bendruomenės ekspoziciją, pasirodė, kad atsitiktiniai muziejaus sukaupti archeologiniai medžiaga yra vienpusiška, negalinti išsamiai atskleisti pirmąją bendruomenės santvarkos žmonių gyvenimo. Tai buvo priežastis pradėti sistemingus archeologinius kasinėjimus ir taip surasti reikalingų eksponatų. Archeologines ekspedicijas organizuoti paskatino ir bloga archeologinių paminklų būklė, jiems gresiantis sunaikinimas.

1956 m. pavasarį Siraičių kaime (Telšių r.) ariamoje dirvoje buvo aptiktas nežinomas kapinynas. Tų pačių metų rudenį muziejus pradėjo šio kapinyno archeologinius kasinėjimus, kuriems vadovavo LTSR Mokslo Akademijos Istorijos instituto archeologė E. Butėnienė. Per pusę mėnesio buvo ištirtas 194 kv. m plotas, kuriame rasta 11 degintinių kapų. Kadangi kapinyno tyrinėjimai liko neužbaigti, tai kitais metais Telšių kraštotyros muziejaus archeologinė ekspedicija (vadovas V. Valatka) toliau tęsė šio kapinyno tyrinėjimus. Šį kartą buvo ištirtas 290 kv. m plotas ir atkasti 9 kapai, iš kurių vienas buvo griautinis, o kiti – degintiniai. Kapinyno tyrinėjimų medžiaga paskelbta spaudoje¹.

Mirusieji Siraičių kapinyne laidoti X–XIII a. Pagal laidoseną, įkapės jis nesiskiria nuo kitų Vakarų Lietuvos kapinynų. Tai rodo, kad Vakarų Lietuvos dalyje gyvenusios baltų genties, laikomos kuršiais, teritorija buvo nuo Baltijos pajūrio iki Telšių. Siraičių kapinynas kol kas labiausiai į rytus nutolęs žinomas šios kultūros objektas.

1958 m. birželio 2–14 d. buvo tyrinėtas Juodsodės k. (Telšių r.) kapinynas, vadinamas Gargždo lauku. Šiame kapinyne dar 1898 m. tris kapus buvo ištyręs M. E. Brenšteinas. Kapinynas buvo labai blogos būklės. Jame buvo kasami bulviarūšiai, vežamas žvyras. Tais metais muziejaus ekspedicija ištyrė

224 kv. m plotą ir rado 16 griautinių kapų. Šiek tiek informacijos apie tyrinėjimų rezultatus yra paskelbta spaudoje².

Nors Juodsodės k. Gargždo lauko kapinynas yra Vakarų Lietuvoje ir tik už 15 km į rytus nuo 1956–1957 m. tyrinėto Siraičių senkapio, bet tiek laidojimo būdu, tiek įkapėmis jis skiriasi nuo kuršiškų kapinynų. Gargždo lauke mirusieji VIII–XII a. laidoti nedeginti, vyrai galvomis guldyti šiaurės rytų, o moterys – priešinga, pietvakarių kryptimi. Prie palaikų jokių akmenų nedėta. Tarp įkapių, be būdingų visai Lietuvai to laikotarpio dirbinių, čia rasta ir tokių daiktų, kurie yra paplitę tik Vidurio Lietuvos šiauriniame pakraštyje. Iš jų minėtini žalvariniai žiediniai smeigtukai, geležiniai peiliai nulenкта viršūne, kai kurios antkaklių rūšys. Tiek laidojimo papročiai, tiek įkapės rodo, kad Gargždo lauko kapinynas nebeprisiklauso Vakarų Lietuvos kultūros laidojimo paminklams, o jį reikia skirti Vidurio Lietuvos šiaurinės dalies gentims, žiemgaliams. Taip paaiškėjo, kad X–XII a. riba tarp kuršių ir žiemgalių genčių buvo kažkur tarp Siraičių ir Juodsodės.

1959 m. liepos 3–16 d. Telšių kraštotyros muziejus ketvirtąją archeologinę ekspediciją nukreipė į Paplinio kaime esančią senovinę gyvenvietę, kuri yra prie Plinijos piliakalnio (Telšių r.). Ši ekspedicija turėjo muziejui duoti beveik visiškai neturimos archeologinės medžiagos, susijusios su pirmąją bendruomenės laikų gyventojų ekonominiu gyvenimu ir buitimi. Tais metais buvo ištirtas tik 50 kv. m plotas. Tačiau tyrinėjimai davė tiek naujos medžiagos, kad prie šio paminklo apsisotą ilgesniam laikui. 1960 m. rugpjūčio 5–20 d. ištirtas 135 kv. m plotas, 1961 m. rugpjūčio 5–26 d. – dvi 180 kv. m ploto perkastos, 1962 m. nuo birželio 15 iki liepos 17 d., bendradarbiaujant su LTSR MA Istorijos instituto archeologe E. Danilaite, – dar 150 kv. m.

Tyrinėjimai parodė, kad Paplinio gyvenvietėje gyventa gana ilgą laiką, nes kultūrinis sluoksnis kai kur siekė net iki 100–80 cm storio. Jį sudarė trys sluoksniai. Apatinė kultūrinio sluoksnio juosta buvo gana plona. Čia rasta stovyklos židinio liekanų, ūkinių duobių, nemažai brūkšniuotų puodų šukių. Iš metalinių daiktų surastas vienas žalvarinis papuošalas, vadinamoji sraiginė įvija, datuojama ankstyvojo geležies amžiaus pradžia, t. y. V–IV a. pr. Kr.

Paplinio gyvenvietės brūkšniuotoji keramika sukėlė archeologų susidomėjimą. Gyvenvietės apatinio, ankstyvojo, sluoksnio tyrinėjimų duomenys paskelbti spaudoje³.

Vitas Valatka prie metalų apdirbimo krosnelės, surastos tyrinėjant Paplinijo gyvenvietę. 1961 m. gruodžio 17 d.

Apatinį sluoksnį nuo viršutinio skiria miškožemio sluoksnelis, kuris rodo, kad ilgą laiką gyvenvietę žmonės buvo apleidę.

Virš miškožemio yra gana intensyvus kultūrinis sluoksnis, kurio paviršius ariamas. Jo apatinėje dalyje rasta daug gargažių, t. y. metalo lydymo atliekų, metalo lydymo krosnelių liekanų, grublėtosios keramikos ir šiek tiek dirbinių: geležinių ylių, geležinių smeigtukų, molio verpstukų ir kt. Pagal dirbinius šio kultūrinio sluoksnio pradžia datuojama III–IV a. Minėtoji apatinė sluoksnio dalis pateikė archeologams netikėtą staigmeną – Djakovo tipo svorelius, kurių kasinėjimų metu surinkta net 22. Iki Paplinijo gyvenvietės tyrinėjimų jie buvo aptikti tik Rytų Lietuvoje, Baltarusijos TSR ir vakarinėse RTFSR srityse.

Nuo III–IV a. Paplinijo gyvenvietės kultūrinis sluoksnis nepertraukiamai formavosi iki pat XI a. Apačioje jis tamsus, anglingas, o artėjant prie viršaus jame gausėja apdegusio tinko trupinių, atskirų gabalų su būdingais rąstų atspaudais. Iš jų matyti, kad namai buvo surešti iš apvalių rąstų, tarpai tarp jų užtinkuoti moliu. V perkasoje, 35 cm gylyje, buvo aptiktos pluktos molio aslos liekanos.

Maždaug VIII–IX a. gyvenvietė nuo piliakalnio yra buvusi atskirta 190 m gylio ir 250–300 m pločio grioviu, per kurį yra buvęs pastatytas tiltas. Jo medinių polių duobės buvo gerai išlikusios abiejose griovio pusėse.

Paplinijo gyvenvietės archeologiniai kasinėjimai. 1961 m. rugpjūčio 15 d. V. Valatkos nuotr.

Prasidėjus žieminės keramikos, kurios randama jau ariamajame žemės sluoksnyje, laikotarpiui gyvenimas gyvenvietėje apie XI a. nutrūksta. Viršutinis gyvenvietės kultūrinis sluoksnis davė nemažai įvairių dirbinių: ietigalių ar jų fragmentų, 11 peilių, 3 skaptus, gausybę ylių ir smiltaininių bei molinių verpstukų, kurių daugumos paviršius įvairiai ornamentuotas, daugiau nei 10 tinklų pasvarų iš molio, daug trinamųjų akmenų ir vienas trinamasis ginas, gintaro karolių ir neapdirbtų gintaro gabalų, apvalios ir stačiakampio formos diržo sagčių, pasaginių segių, žalvarinių kryžinių ir geležinių lazdelinių smeigtukų ir kt. Šie radiniai labai reikšmingi atnaujintoje pirmąkart bendruomenės ekspozicijoje. Viršutinio kultūrinio sluoksnio tyrinėjimų medžiaga kol kas spaudoje nepaskelbta.

1963 m. liepos 1–16 d. Telšių kraštotyros muziejus aštuntosios archeologinės ekspedicijos dalyvius išsiuntė į Plungės rajono Vienragių kaimą ištirti ten baigiamų sunaikinti pilkapių (jų tyrinėti rekomendavo LTSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektorius). 8 pilkapiai buvo gerokai apnaikinti, juose išraustos duobės, nurankioti akmenų vainikai. Dalis pilkapių ariant žemę buvo visiškai sunaikinti. Ekspedicija ištyrė tris pilkapius⁴. Pilkapiai pagal savo įrengimą yra pereinamojo tipo iš ankstyvojo geležies amžiaus į senąjį geležies amžių ir skirtini pačiai mūsų eros pradžiai (I–II a.).

1964 m. muziejininkai sužinojo apie naikinamą kapinyną Maudžiorų kaime (Kelmės r.). Tiesiant kelią, statant kolūkio ūkinius pastatus čia buvo aptikta išlikusių griaučių, įvairių kitų radinių. Paminklas buvo kolūkio gamybinio sektoriaus teritorijoje, čia ketinta statyti ūkiniais pastatus, tai 1964 m. liepos 1–31 d. ekspedicija tyrė šį kapinyną. Tolesni jo tyrinėjimai pratęsti 1966 m. birželio 28 d.– liepos 29 d. Iš viso šiame kapinyne ištirtas 1235 kv. m plotas, jame surasti 134 kapai. 1964 m. tyrinėjimų ataskaita paskelbta spaudoje⁵.

Šiame kapinyne laidojimo būdas skiriasi nuo Siraičių ir Juodsodės kapinynų. Maudžioruose mirusieji laidoti pabirai, nesilaikant eilių, nedeginti, galvos nukreiptos įvairiomis kryptimis. Prie galvos, kojų iš abiejų pusių dažniausiai randama padėtų nedidelių akmenų, virš griaučių kojų srityje – anglių, degėsių.

Čia nėra būdingo Vakarų Lietuvai kapų apdėjimo akmenimis ir Vidurio Lietuvos šiaurinei sričiai savito palaikų guldymo eilėmis, vyrų, moterų orientavimo priešinga kryptimi papročio. Jau vien iš laidosenos galime spręsti, kad šis kapinynas yra kitos etninės grupės, kurią reikia laikyti senovės žemaičiais.

Rasta keletas savitų formų metalinių dirbinių, kokie būdingi tik senovės žemaičiams. Prie šių dirbinių reikia priskirti gluosnio lapo formos žemaitiškus peilius, geležinius dviskylius ir žalvarinius kryžinius plokštelines smeigtukus. Dauguma dirbinių bendri visai Lietuvos teritorijai (ietigaliai, peiliai, antkaklės, segės, apyrankės, žiedai ir kt.). Maudžiorų kapinyno tyrinėjimai davė daug naujos medžiagos, kuri padeda geriau atskleisti senovės žemaičių gyvenimą.

Mūsų archeologinių ekspedicijų medžiaga naudojasi ir Lietuvos, ir Latvijos archeologai. Šie tyrinėjimai rodo, kad muziejus tampa mokslo įstaiga. Sukaupti eksponatai įgalina sukurti turtingą, beveik visas gyvenimo sritis atspindinčią pirmąsias bendruomenės, ankstyvojo feodalizmo laikų ekspoziciją.

1 Butėnienė E. Siraičių X–XII a. senkapis. // ILKI, II. – Vilnius, 1959 m., p. 159.

2 Navickaitė O. Plokštinių kapinynų tyrinėjimai Lietuvoje 1948–1958 m. // ILKI, III. – Vilnius, 1961 m., p. 84–85.

3 Danilaitė E. Brūkšniuotosios keramikos gyvenvietė Vakarų Lietuvoje. // LTSR MA Darbai, Serija A (17). – Vilnius, 1964 m., p. 23.

4 Valatka V. Vienragių pilkapiai. // Muziejai ir paminklai. – Vilnius, 1966 m., p. 12.

5 Валатка В. Раскопки могильника в Мaudжорай /Кяльмеский район/ в 1964 г., Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964–1965 г.г. Видный, 1966 г., 10 стр.

1966 m. spalio 3 d.

TELŠIŲ KRAŠTOTYROS MUZIEJAUS ARCHEOLOGINIŲ EKSPONATŲ RADIMVIETĖS

1964 M. SAUSIO 1 D. DUOMENYS

MEZOLITO RADIMVIETĖS

1. Gaudikaičiai (Telšių r.) – raginis durklas, rastas durpyne. 1937 m. liepos mėn. perduotas Kauno istorijos muziejui. Priėmė Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Priešistorės skyriaus vedėjas J. Puzinas.

2. Janapolė (Telšių r.) – kaulinis žeberklas, rastas durpyne, už 2 km nuo miestelio. Dabar – J. Rekašiaus kolekcijoje (Palanga).

3. Sebai (Janapolės apyl., Telšių r.) – gyvenvietė Virvytės upės pakrantėje, kurioje randama apdegusio molio, titnaginių skelčių.

4. Šarnelė (Plungės r.) – kaulinis ietigalis, rastas durpyne.

AKMENINIŲ KIRVIŲ RADIMVIETĖS

1. Alsėdžiai (Plungės r.) – 1 (*čia ir žemiau po brūkšneliu nurodamas muziejuje saugomų kirvių skaičius*).

2. Alksnėnai (Plungės r.) – 5.

3. Apuolė (Skuodo r.) – 1.

4. Baidotai (buv. Salantų valsč.) – 1.

5. Barstyčiai (Skuodo r.) – 1.

6. Biržai – 1.

7. Buožėnai (Telšių r.) – 1.

8. Dadočiai (Telšių r.) – 1.

9. Dimaičiai (Telšių r.) – 1.

10. Dirkesteliai (Telšių r.) – 2.

11. Dovainionys (buv. Platelių valsč.) – 1.

12. Gailiškės (Telšių r.) – 1.

13. Gaivališkė (buv. Salantų valsč.) – 1.

14. Graudušiai (buv. Užvenčio r.) – 1.

15. Janapolė (Telšių r.) – 6.

16. Jockiai (buv. Salantų r.) – 1.

17. Jonaičiai (Telšių r.) – 1.

18. Juodeikiai (Plungės r.) – 2.

19. Kalnėnai (Telšių r.) – 3.

20. Kuršai (Telšių r.) – 1.

21. Mitkaičiai (Telšių r.) – 5.

22. Morkiškiečiai (Telšių r.) – 1.

23. Nastopiškiai (Biržų r.) – 1.

24. Nerimdaičiai (Telšių r.) – 2.

25. Nevarėnai (Telšių r.) – 1.

26. Norvaišiai (Plungės r.) – 1.

27. Pabiržulis (Telšių r.) – 2.

28. Pagodonė (Telšių r.) – 1.

29. Paliepkalnė (Telšių r.) – 1.

30. Paplinijys (Telšių r.) – 1.

31. Pavandenė (Telšių r.) – 2.

32. Pleiniai (Plungės r.) – 2.

33. Rietavas – 1.

34. Skuodas – 1.	39. Trimesėdžiai (Telšių r.) – 2.
35. Šiaudinė (buv. Akmenės r.) – 1.	40. Tverai (Plungės r.) – 2.
36. Šoniai (Plungės r.) – 1.	41. Ubiškė (Telšių r.) – 1.
37. Telšiai – 2.	42. Utena – (2).
38. Teneniai (buv. Tauragės apskr.) – 1.	43. Vaištarai – (Plungės r.) – 1.
	44. Vembutai – (Telšių r.) – 1.

AKMENS AMŽIAUS GYVENVIETĖS

1. Džiuginėnai (Telšių r.) – Džiugo papėdėje rasta titnaginių skelčių.
2. Rūsių k. (buv. Trakų apskr.) – P. Tarasenos surinktų titnago dirbinių ir keramikos kolekcija.

ŽALVARIO IR ANKSTYVOJO GELEŽIES AMŽIAUS RADIMVIETĖS

1. Alksna (Plungės r.) – upės pakrantėje prie Žemaičių Kalvarijos rastas žalvarinis rytinio tipo atkraštinis kirvis (TKM 582).
2. Didkiemis (Šilalės r.) – Jūros upės pakrantėje rastas žalvarinis rytinio tipo atkraštinis kirvis, dabar esantis J. Rekašiaus kolekcijoje (Palanga).
3. Milašaičiai (Plungės r.) – žalvarinis ietigalis (TKM 1216).
4. Nausodžio apyl. (Plungės r.) – tiksliai radimvietė nežinoma. Žalvarinis įmovinis kirvis (TKM 10400).
5. Paplinijys (Telšių r.) – ankstyvojo geležies amžiaus gyvenvietė, kurioje rasta brūkšniuotosios keramikos, žalvarinė įvija ir kt. Tyrinėjo TKM 1959–1962 m.
6. Plungės r. – tiksliai radimvietė nežinoma. Žalvarinio ietigalio įmova iš Lapinskio kolekcijos (TKM 1057).
7. Skroblė (Plungės r.) – žalvarinis įmovinis kirvis (TKM 575).
8. Žadeikiai (Mažeikių r.) – žalvarinis įmovinis kirvukas (TKM 6898).

I–IV A. RADIMVIETĖS

1. Čibirikai (buv. Kuršėnų r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais, kuriame rasta 173 m. Romos Antonino Pijaus varinė moneta (TKM 10095).
2. Dargiškė (Telšių r.) – lobis, kuriame buvo dvi apyrankės (TKM 518 ir 519) ir nežinomas kiekis Romos monetų, kurių dalis, 15 monetų, yra TKM (TKM 3514–3527 ir 6227).
3. Eivydai (Telšių r.) – du pilkapiai. Vienas iš jų buvo kasinėtas mėgėjo. Pilkapiuose kasinėjimų metu surasta viena žalvarinė apyrankė.

4. Juodsodė (Telšių r.) – kapinynas III–IV a. ir vėlesnis. 1958 m. tyrė TKM.
5. Kalnėnai (Telšių r.) – rasta žalvarinė antkaklė trimitiniais galais.
6. Mitkaičiai (Telšių r.) – miestelyje kasant rūsį rastas geležinis įmovinis siauraašmenis kirvis (TKM 6819).
7. Papiliai (buv. Švėkšnos valsč.) – kapinynas, vadinamas Užkapiu. Muziejuje saugomi radiniai iš vieno II–III a. griautinio kapo (TKM 3987–4004).
8. Šarkalnė (Telšių r.) – rasta III–IV a. žalvarinė juostinė apyrankė (TKM 10235). Ariant žemę buvo aptikta ir griaučių.
9. Šoniai (Plungės r.) – pilkapis, kurį nukasdamas šio kaimo gyventojas rado žmogaus kaulų ir įkapių, kurios išsimėtė.
10. Telšiai, Ežero g. – akinė segė (TKM 6628).
11. Telšiai, dab. M. Valančiaus g. – dvi juostinės apyrankės įsmaugtais galais (TKM 10257, 10258).
12. Vienragiai (Plungės r.) – I–II a. pilkapiai, 1963 m. tyrinėti TKM.

GRUBLĖTOSIOS KERAMIKOS RADIMVIETĖS

1. Getautė (Telšių r.) – Getautės piliakalnio pylimas.
2. Paplinijys (Telšių r.) – Plinijos piliakalnio papėdės gyvenvietė.
3. Skomantai (buv. Švėkšnos valsč.) – Raguvos piliakalnis.
4. Varkaliai (Plungės r.) – Varkalių piliakalnis.

I–VIII A. RADIMVIETĖS

1. Bartkiškė (buv. Varnių r.) – durpyne rastas profiliuotas žalvarinis pakabutis (TKM 9258).
2. Čibirikai (buv. Kuršėnų r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais V–VIII ir ankstyvesnių bei vėlyvesnių amžių. Radinių yra TKM.
3. Gaulėnai (Telšių r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais (TKM 10110 ir 10111).
4. Jazdauskiškiai (Plungės r.) – VII–VIII ir vėlyvesnių amžių kapinynas, plokštiniai griautiniai kapai. Radinių yra TKM, 4 antkaklės.
5. Juodsodė (Telšių r.) – Gargždo lauko kapinynas, tyrinėtas 1958 m. TKM.
6. Kegai (Telšių r.) – rasta lankinė segė (TKM 169), kuri perduota Kauno istorijos muziejui.
7. Padubysis (buv. Pakruojo r.) – geležinis pentinis kirvis (TKM 9095).
8. Pagodonė (Telšių r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais. Vieno kapo radiniai yra TKM.

9. Vilkų Kampas (buv. Priekulės r.) – plokštinis kapinynas, vadinamas Kapų kalnu. Pavienių VII–VIII a. radinių yra TKM (TKM 6571–6577 ir 6759, 6760).

PILIAKALNIŲ IR GYVENVIEČIŲ RADINIAI

1. Apuolė (Skuodo r.) – piliakalnis (TKM 3985, 3986).
2. Buožėnai (Telšių r.) – piliakalnis (TKM 239–243).
3. Džiuginėnai (Telšių r.) – Džiugo piliakalnis ir gyvenvietė jo papėdėje. TKM yra pavienių radinių.
4. Gegautė (Telšių r.) – piliakalnis (TKM 5807).
5. Impiltis (Kretingos r.) – piliakalnis (TKM 4461, 4462).
6. Paplinijis (Telšių r.) – piliakalnis ir gyvenvietė, kurią 1959–1962 m. tyrinėjo TKM. Tyrinėjimų medžiaga yra šiame muziejuje.
7. Skomantai (buv. Švėkšnos valsč.) – piliakalnis, vadinamas Raguvos pili mi, pavienių radinių yra TKM (TKM 3978–3984).
8. Šarnelė (Plungės r.) – gyvenvietė, pavienių radinių yra TKM (TKM 522–523).
9. Varkaliai (Plungės r.) – piliakalnis, kurio keramikos yra TKM (TKM 9869).

ANKSTYVOJO FEODALIZMO LAIKŲ KAPINYNAI

1. Alsėdžiai (Plungės r.) – kapinynas, iš kurio radinių yra TKM (TKM 1610–1613) ir Vilniaus etnografijos muziejuje (dabar – Lietuvos nacionalinis muziejus).
2. Babrungėnai (Plungės r.) – plokštinis kapinynas su degintiniais kapais, radinių yra TKM (TKM 581, 1634, 1635).
3. Čibirikai (buv. Kuršėnų r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais palaidojimais, radinių yra TKM (TKM 6684–6702 ir 6728–6743).
4. Degaičiai (Telšių r.) – prie Anulėnų, kasant rūsį bulvėms, rastas įmovnínis ietigalis (TKM 10109).
5. Dimaičiai (Telšių r.) – plokštinis kapinynas, radinių yra TKM (TKM 69–79, 102, 108, 143, 5087, 5078).
6. Dimgailiai (Mažeikių r.) – kapinynas, vadinamas Kopyčkalniu. Plokštis, su degintiniais palaidojimais, radinių yra TKM (TKM 171–179).
7. Dovainiai (buv. Platelių valsč.) – plokštinis kapinynas, radinių yra TKM (TKM 378–394).

8. Gintališkė (Plungės r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais ir degintiniais kapais, radinių yra TKM (TKM 396–402, 3972–3977, 403–411).

9. Godeliai (Plungės r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais (Godalių milžinkapis). Pavienių radinių yra TKM (TKM 4503–4516 ir 7846).

10. Jazdaičiai (Plungės r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais ir degintiniais kapais. Pavienių radinių TKM yra 123 vienetai.

11. Jazdauskiškiai (Plungės r.) – plokštinis kapinynas su degintiniais palaidojimais. Rasta pasaginių segių, kryžminių smeigtukų, vytinių antkaklių, įvijų, ietigalių, kirvių, peilių. Radiniai (pilnas kibiras) išsimėtė, dalis jų turėtų būti Kauno istorijos muziejuje (TKM yra 4 antkaklės).

12. Juodsodė (Telšių r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais. 1958 m. tyrinėjo TKM.

13. Kensai (Telšių r.) – kapinynas, vadinamas Pakapiai, kuriame kasant rūsius rasta daiktų, TKM yra miniatiūrinis geležinis kirvukas (TKM 10301).

14. Meldinai (Pakruojo r.) – pilkapiai, TKM – vytinė antkaklė (TKM 90).

15. Nausodis (Plungės r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais ir degintiniais kapais, vadinamas Kapkalniu, 211 pavienių radinių yra TKM.

16. Nikėlai (Šilutės r.) – kapinynas su griautiniais ir degintiniais kapais. Radinių yra TKM (TKM 5085, 5086).

17. Paežerė (Šilalės r.) – plokštinis kapinynas su griautiniais kapais (TKM 9178).

18. Pagrybė (Šilalės r.) – plokštinis kapinynas su degintiniais kapais, palaidota ir žirgų. Pavienių radinių yra TKM (TKM 10288–10291).

19. Pakapė (Šiaulių r.) – kapinynas. Pavienių radinių yra TKM (TKM 8144–8146).

20. Papilė (Akmenės r.) Kapinynas Ventos upės pakrantėje, aptiktas 1954 m. pradėjus vežti žvyrą. Dalis pavienių radinių yra TKM (TKM 6102–6105, 6841, 6842).

21. Pryšmančiai (Kretingos r.) Plokštinis kapinynas su griautiniais ir degintiniais kapais. TKM yra pasaginė segė (TKM 88).

22. Ramštikiai (buv. Žagarės r.) – kapinynas, vadinamas Kiaušinio kalnu. Pavienių radinių yra TKM (TKM 6761–6763 ir 8409–8412).

23. Ringuvėnai (buv. Kuršėnų r.) – kapinynas su griautiniais kapais Ventos ir Ringuvos upių santakoje. Pavienių radinių yra TKM (TKM 9523–9528).

24. Siraičiai (Telšių r.) Plokštinis kapinynas su degintiniais ir griautiniais kapais. 1956–1957 m. tyrinėtas TKM.

25. Skuodas – plokštiniis kapinynas su degintiniais kapais. Pavienių radinių yra TKM (TKM 533–538).

26. Šektinė (buv. Salantų r.) – kapinynas. Rasta pasaginė segė (TKM 5655).

27. Šluostikiai (Joniškio r.) – kapinynas. Pavienių radinių yra TKM (TKM 6578, 7859–7861).

28. Tverai (Plungės r.) – kapinynas vadinamoje Šlapeikės dirvoje. Pavienių radinių yra TKM (TKM 49–58 ir 469).

29. Vaištarai (Plungės r.) – kapinynas, vadinamas Padrėgūnės kalnu, kur užtinkama griautinių palaidojimų. Radinys – apyrankė – yra TKM (TKM 324).

30. Vizginiai (Telšių r.) – kapinynas su griautiniais palaidojimais Virvytės ir Pateklos santakoje (TKM 6580–81).

31. Žemaičių Kalvarija (Plungės r.) – plokštiniis kapinynas su griautiniais kapais, vadinamas Beržų kalnu. Pavienių radinių yra TKM (TKM 148–153).

32. Žlibinai (Plungės r.) – plokštiniis kapinynas su degintiniais kapais. Pavienių radinių yra TKM (TKM 8427–8437).

KITOS ANKSTYVOJO FEODALIZMO LAIKŲ RADIMVIETĖS

1. Drobūkščiai (Telšių r.) – rastas smiltaininis verpstukas (TKM 311).

2. Dvariškiai (buv. Laukuvos valsč.) – rastas šiferinis verpstukas (TKM 46).

3. Gedeikiai (Plungės r.) – rastas akmens galąstuvus (TKM 413).

4. Janapolė (Telšių r.) – klebono darže rastas kryžminis smeigtukas ir galąstuvėlis su skylute (TKM 170, 219).

5. Joniškio r. nežinoma vietovė – žiedas prasilenkiančiais galais (TKM 6514).

6. Kamajai (Rokiškio r.) – kasant siloso duobę rasta miniatiūrinė vedega (TKM 7862).

7. Kiršiai (Telšių r.) – rastas akmeninis galąstuvus (TKM 244).

8. Laukosoda (Telšių r.) – Hucko dvaro durpyne rastas skeliamasis akmuo. Dabar – J. Rekašiaus kolekcijoje (Palanga).

9. Lekemė (Plungės r.) – rastas vikingų dviašmenis kalavijas (TKM 1214).

10. Lygumai – akmeninis galąstuvus (TKM 577).

11. Pakastuva – žalvarinių karolių apvara ant geležinės vielos (TKM 580).

12. Papilė (Mažeikių r.) – Jagaudo lauke rastas žalvarinis žiedas (TKM 1249).

13. Paukštakiai (Plungės r.) – rastas geležinis įmovinis kirvis (TKM 576).

14. Rubežaičiai (Telšių r.) – Padoniškės dirvoje rastas skeliamasis akmuo (TKM 6228).

15. Upetai (buv. Varnių r.) – skeliamasis akmuo (saugomas J. Rekašiaus kolekcijoje, Palangoje).

16. Vincėtavas (Plungės r.) – rastas akmeninis galąstuvus (TKM 309).

FEODALIZMO LAIKŲ RADIMVIETĖS

1. Eivydai (Plungės r.) – pasagos formos laužavietė su apdegusiu tinku ir žiestine keramika. Tyrinėta TKM 1962 m.

2. Janapolė (Telšių r.) – Biržulio ežero durpynuose rastos dvi skobtinės valtys.

3. Kiršiai (Telšių r.) – plokštiniis kapinynas su griautiniais XIV–XVI a. palaidojimais (TKM 9539).

4. Nausodis (Plungės r.) – piliakalnis, vadinamas Gondinga, ir vėlyva gyvenvietė su glazūruotais kokliais (TKM 5053–5055).

5. Paežerė (Telšių priemiestis) – vėlyvas griautinis kapinynas, palaikai lentiniuose karstuose (TKM 8225).

6. Plateliai (Plungės r.) – radimvietė, vadinama Šventorkalniu, kurioje rasta glazūruotų koklių (TKM 2607–2609).

7. Siraičiai (Telšių r.) – laukuose rasta geležinė alebarda (TKM 3970).

8. Telšiai, Cholerkapis – rastas žalvarinis žiedas (TKM 134).

9. Telšiai, dab. M. Valančiaus g. – Telšių karališkojo dvaro vieta. Pavieniai koklių fragmentai yra TKM.

10. Ubiškė (Telšių r.) – kapinynas, iš kurio surinkta ir pristatyta į TKM 19 žiedų (TKM 1614–1633).

11. Užgiriai (Telšių r.) – plokštiniis kapinynas, vadinamas Ukrino kapeiliais. Dalis radinių yra TKM (TKM 5067–5079).

12. Vembutai (Telšių r.) – rastas žalvarinis žiedas (TKM 977).

13. Viešvėnai (Telšių r.) – kapinynas iš kurio TKM yra iš 9 žalvarinių vielų nupinta antkaklė (TKM 419).

PASTABOS:

1. Šiame tekste, kaip ir visuose kituose, palikta tokia radimviečių administracinė priklausomybė pagal rajonus, kokius nurodo Vitas Valatka. Pastaraisiais metais daugelio jų administracinė priklausomybė yra pasikeitusi.

2. TKM – Telšių kraštotyros muziejus (nuo 1988 m. iki šiol – Žemaičių muziejus „Alka“).

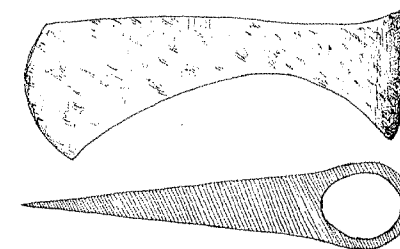
BUOŽENŲ PILIAKALNIS

Vietiniai žmonės Buoženų piliakalnį vadina Buoženų pilale. Jis yra šalia Buoženų kaimo (dabar – Telšių rajono Gadūnavo seniūnija. – red. p.), tarp kalvų. Kelios iš jų yra aukštesnės už piliakalnį. Pro piliakalnio pietinę ir rytinę puses teka Gervės upelis. Piliakalnis iškilęs 17–18 m virš upelio vandens lygio. Piliakalnio viršūnėje esanti aikštelė yra 52 m ilgio ir 50 m pločio, netaisyklin-go apskritimo formos. Iš vakarų ir rytų ją supa pylimas, kurio aukštis vietomis siekia beveik iki 2 m. Visa piliakalnio aikštelė turi nuolydį į šiaurės pusę, kur jokių pylimo žymių nėra. Pylimo žemė tamsi, su anglimis, kurios daugiausiai yra storų eglinių ir beržinių rąstų. 1964 m. gegužės 10 d. piliakalnio pylimo pietvakariniame pakraštyje iš vidaus pusės buvo iškasta 1 kv. m ploto perkasėlė. Tuojau po velėna rastos stambios bent kelių rąstų anglys. Rąstai kloti išilgai pylimo. Po jais, 20 cm giliau, aptiktos dar vieno rąsto, kurio vienas galas nukreiptas į šiaurės vakarus, o kitas – į pietryčius, anglys. Kultūrinis sluoksnis baigiasi 80 cm gylyje, kur prasideda baltas smėlis. Kultūriniame sluoksnyje daug dėl ugnies apirusių akmenukų. Keramikos nerasta.

Pagal Pr. Liaudansko pasakojimą (TKM A 34, 11–12 lapas), piliakalnio pietinis šlaitas buvęs išgrįstas dideliais, vos pakeliamais akmenimis. Prieš I pasaulinį karą piliakalnio savininkas Sakalauskis juos nurinkęs savo rūmų pamatų statybai. Akmenis iš piliakalnio šlaito raustęs ir pasakotojas Pr. Liaudanskis.

Piliakalnio aikštelė, kaip minėta, nėra lygi, o leidžiasi į šiaurės rytų pusę gana stačiu nuolydžiu. Piliakalnio aikštelėje buvo padarytos dvi 1 kv. m ploto perkasėlės. Pirmoji buvusi maždaug aikštelės centre. Nukasus velėną, aptiktas humusinės žemės sluoksnis, kuris baigėsi 20 cm gylyje. Greičiausiai jis yra susidaręs ariant žemę. Jokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų šioje perkasėlėje nerasta – nebuvo nei šukių, nei anglių. Po humusu iš karto prasideda smėlis. Atrodo, kad šioje vietoje kultūrinio sluoksnio nebūta. Tarp šios perkasėlės ir anksčiau minėtosios, buvusios pylimo pakraštyje, per vidurį buvo iškasta dar

Geležinis pentinis kirvis, surastas Buoženų piliakalnyje (ilgis – 20,2 cm, ašmenų plotis – 7,1 cm, penties plotis – 6,4 cm, skylė – 4,3x3,7 cm)

viena tokia pat perkasėlė, kurioje po velėna buvo baltas smėlis. Jokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų čia taip pat nerasta.

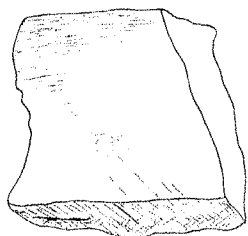
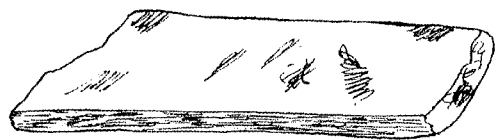
Sprendžiant iš šių dviejų perkasėlių, pietinėje piliakalnio aikštelės dalyje nebuvo gyvenama.

Į šiaurę nuo pirmosios perkasėlės prasideda ariama dirva. Žemės paviršius žvyruotas, kultūrinio sluoksnio nesimato. Tačiau jos paviršiuje rasta keletas smulkių keramikos trupinių. Prie pat šiaurinio šlaito yra iškasti rūšiai bulvėms, o į vakarus nuo jų – kelios lobių ieškotojų išraustos duobės. Jų pakraščiuose pastebėta daug anglių. Žemė tamsi, jos yra net 30 cm gylyje. Gal tai šiame pakraštyje stovėjusių sodybų kultūrinis sluoksnis, o gal ir buvusio pylimo liekanos.

1929 m. vakariniame piliakalnio aikštelės pakraštyje Zenonas Jaruckis pasistatė sodybą, o likusią aikštelės dalį suarė. Šiauriniame šlaite jis nutiesė kelius ir takus. Tikėtina, kad jis tada iš šios pusės nukasė pylimą, žinoma, jeigu jis buvo. Pagyvenęs ten kelerius metus, jis sodybą nusikėlė į piliakalnio papėdę, nes nusibodo į kalną nešioti vandenį.

Apie piliakalnį sklinda legendos, kad jame esanti prasmegusi pilis ar bažnyčia. Kalno viduje esą rūšiai su brangenybėmis. Žmonės nuo seno viliojo tie rūšiai. Ne kartą jų ieškota, kastos duobės, žemė badyta geležiniais strypais. Daugiausiai kasinėta šiaurinė kalno aikštelės dalis, nes čia žemė tamsesnė, rasta daug anglių. Aptikta ir įvairių senovinių dirbinių, kurių dalis buvo atnešta į Telšių kraštotyros muziejų.

Lobių ieškotojai į keramiką nekreipdavę dėmesio, todėl nežinia, ar jos rasdavę. 1964 m. gegužės 10 d. piliakalnio aikštelėje buvo rastos kelios nenustatytos rūšies šukelės su akmens priemaiša. Nusileidus į vakaruose nuo piliakalnio esančią rudenį suartą dirvą, pasisekė surasti vieną stambesnę puodo šukę, iš kurios galima šiek tiek spręsti apie piliakalnio keramiką. Negali-

Buožėnų piliakalnyje aptikti radiniai (iš kairės): šiferinio galąstuvų fragmentas (ilgis – 8 cm, plotis – 2 cm, storis – 0,7 cm); smiltaininis galąstuvus (ilgis – 6,6 cm, plotis – 6,7 cm, storis – 6,8 cm)

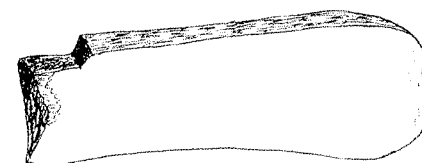
ma tvirtinti, kad ji yra piliakalnio papėdėje buvusios gyvenvietės liekana. Tikėtina, kad ji buvo tiesiog numesta nuo piliakalnio. Gyvenvietės pėdsakų kol kas neaptikta.

Rastoji šukė yra puodo briaunos, tiesi, be profiliavimo. Į molį įmaišyta stambių granito gabaliukų. Išorinė pusė grublėta. Grublėtumas vidutinis, išgautas indą aptepus skystu moliu. Išorinė pusė gelsvai pilka, vidinė – melsvai juoda. Analogiškos keramikos aptikta Paplinijyje. Dar Žemaitijoje grublėtosios keramikos rasta Apuolėje (Skuodo r.), Getautės piliakalnyje (Viešvėnų apyl.), Medvėgalio piliakalnyje (Šilalės r.), Skomantuose (Švėkšnos apyl.), Raguvos pilyje, Šatrijos kalne (Telšių r.), Varkalių piliakalnyje (Plungės r.). Tai įrodo, kad grublėtoji keramika apie I tūkstantmečio vidurį buvo paplitusi visoje Lietuvoje, o ne vien Aukštaitijoje, kaip kad anksčiau buvo manoma.

Buožėnų kaimo gyventojas Pr. Liaudanskis, prieš keliolika metų šiauriniame kalno šlaite savarankiškai ieškodamas lobio, iškasė geležinį pentinį kirvį, kurį per kraštotyriminkus perdavė Telšių kraštotyros muziejui. Gautojų kirvio ilgis yra 20 cm. Jis masyvokas. Ašmenų plotis – 7 cm. Pentis apvali, su paplatintais galais. Skylė kotui ovalo formos. Pagal savo formą ir dydį šis kirvis priklauso V–VIII a. Vidurio Lietuvos kirvių tipui. Žemaitijoje jų iki šiol buvo aptinkami tik pavieniai egzemplioriai. Minėtu laikotarpiu čia buvo paplitę įmoviniai kirviai. Jie dažniausiai randami labai sunykę. Jie išlieti iš vietinės balų rūdos ir dėl to gana stipriai oksidavęsi. Buožėnų pentinį kirvį korozija mažai tėra paveikusi. Tai rodo, kad jis yra ne iš vietinės balų rūdos, o atvežtas į šią vietą iš Vidurio Lietuvos.

1932 m. Z. Jaruckis, kuris ant kalno buvo pasistatęs gyvenamąjį namą, atnešė į Telšių kraštotyros muziejų keturis galąstuvus (TKM Nr. 239-242).

Du galąstuvai yra šiferiniai, apdaužyti, todėl jų ilgio negalima nustatyti.

Buožėnų piliakalnyje aptikti radiniai (iš kairės): aplaužytas šiferio galąstuvus (ilgis – 8,2 cm, plotis – 2,5 cm, storis – 1,4 cm); smiltaininis galąstuvus (ilgis – 10,3 cm, plotis – 3,6 cm, storis – 2,8 cm)

Tai būta 2–2,5 cm pločio ir 1,4–0,7 cm storio plokštelių, kurių šonuose matomos gilios galandimo žymės.

Kiti du galąstuvai yra smiltaininiai. Vienas jų buvęs gana stambus paplokščias akmuo, galandimo žymės matyti tik viršutinėje ir apatinėje dalyje, o šonuose jų nėra. Greičiausiai tai didelio sudaužyto galąstuvų fragmentas.

Kitas smiltaininis galąstuvus, kurio ilgis – 10,3 cm, buvęs pagamintas iš ilgoko keturkampio 3,6 cm pločio ir 2,8 cm storio smiltainio gabalo. Vienas galas nudaužtas, o kitas cilindriškai suapvalintas. Ryškios galandimo žymės matyti visose keturiose plokštumose.

Tuo pačiu metu iš Z. Jaruckio buvo gautas žalvarinis apkalas-kabliukas, taip pat surastas šiame piliakalnyje. Vienas jo galas yra išilgai kiek įpjautas, į įpjovą įkištas diržo galas ir iš abiejų pusių pritvirtintas kniedvine. Kitame gale yra užlenktas kabliukas. Ši dalis padaryta iš dviejų apskritimų ir tarp jų esančių dviejų tuščiaidurių juostelių, kurios ir sudaro sąranką. Kabliuko viršutinė dalis yra buvusi pasidabruota prikaitinus sidabro amalgamą. Dabar sidabro sluoksnis nusitrynęs, išlikę tik jo pėdsakai. Toks sidabravimo būdas prikaitiniant laikomas ankstyvu, lietuvių genčių taikytas dar I tūkst. I p. (LTSR MA Darbai, serija A 1 (16), p. 79, V., 1964 m.), tačiau jis tebebuvo žinomas dar ir XIII a., todėl šį dirbinį datuoti gana sunku. Apie tokius kabliukus lietuvių archeologinėje literatūroje nėra rašyta. Kol kas šį kabliuką mes galime įterpti į grublėtosios keramikos periodą.

Žmonės pasakoja, kad piliakalnyje rasta ir daugiau daiktų, kurie į muziejų nepateko. K. Sideravičius mini lenktą peilį (greičiausiai pjautuvą), verpstuką ir stambesnę ginklą, tikriausiai kalaviją, iš kurio M. Jurkus nusikaldinęs striūną (TKM A 34, p. 11–12).

Iš turimos medžiagos galima daryti šias išvadas:

1. Buožėnų piliakalnis yra slėptuvinio tipo. Tai įrodo ryškūs pylimai piliakalnio pakraščiuose ir tai, kad nėra kultūrinio sluoksnio piliakalnio aikštelėje. Taigi ano meto gyvenvietės reikia ieškoti piliakalnio papėdėje.

2. Piliakalnis pagal turimus radinius skirtinas I tūkst. II p. (V–VIII a.).

3. Piliakalnyje aptinkama visai Lietuvai būdingos grublėtosios keramikos.

4. Piliakalnio gyventojams buvo žinoma dirbinių sidabravimo technika.

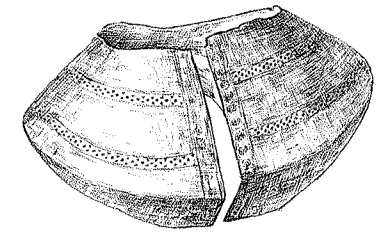
5. Piliakalnyje rasti galastuvai sietini ne tiek su metalų apdirbimu, kiek su ginklų ar darbo įrankių galandimu.

6. Piliakalnio gyventojai turėjo draugiškus arba priešiškus ryšius su Vidurio Lietuvos gyventojais.

1964 m. gegužės 15 d.

PAGADONĖS SENKAPIAI

Piešinyje – Pagadonės senkapyje surasta gaubta tuščiaavidurė apyrankė paplatintais galais (išorinis diametras – 11,2x10 cm; vidinis diametras – 6,3x5 cm; plotis – 6,8 cm)

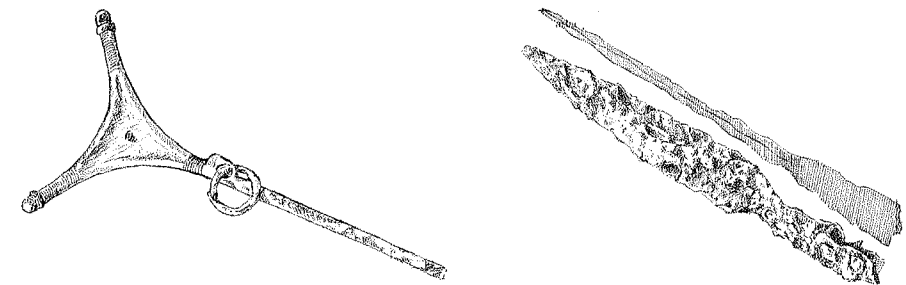

1960 m. lapkričio 10 d. į Telšių kraštotyros muziejų Danielius Taurazevičius atnešė keturis archeologinius eksponatus: įmovinį ietigalį, trikampį smeigtuką ir dvi storagales apyrankes. Žmogus paaiškino, kad jie rasti senkapiuose, esančiuose Pagadonės kaime, buvusioje Dargio žemėje.

1961 m. gegužės 5 d. nuvykau į Pagadonės kaimą šių senkapių apžiūrėti. Senkapiai iki šiol niekur mokslinėje literatūroje neminėti, nes apie juos nežinota.

1928 m. Pagadonės kaime ūkelį nusipirko mokytojas Dargis, dirbęs Gedrimų pradinėje mokykloje. Jo nuosavybe tapo ir pamiškėje esanti nedirbama, jaunomis pušaitėmis apaugusi kalvelė. Iš tos kalvelės Dargis pradėjo vežti smėlį namo ūkio reikmėms. Bekasdamas smėlį jis aptiko kapavietę su keletu dirbinių. Daiktus pasiėmė, o griaučius ten pat užkasė. Radinius jis nunešė į Gedrimų pradinę mokyklą ir ten jie buvo iki pat karo. Per karą radiniai dingo.

Mokytojaudamas Dargis pavasarį kapinyne su vaikus bandydavo kasinėti. Kasinėjimų metu rastus daiktus nunešdavęs į mokyklą. Namie Dargis turėjęs 4 ietigalius ir vieną kirvį, kurį prieš kelerius metus atidavęs Sedos vidurinės mokyklos mokytojui Tauraičiui, o ietigalius – kažkokiam korespondentui.

Pagadonės senkapiro radiniai (iš kairės): žalvarinis smeigtukas trikampe galvute (ilgis – 13 cm, plotis – 8,4 cm); geležinis įmovinis karklo lapo formos ietigalis (ilgis – 27 cm, plotis – 3,5 cm)

Kapinynas yra už 90–100 m į pietvakarius nuo Dargio sodybos ir maždaug už 1 km į pietus nuo Gadono ežero. Tai vos iškilusi, ne daugiau kaip 100 cm aukščio, 35 m ilgio ir 27 m pločio kalvelė. Kiek statesni jos šlaitai šiaurinėje ir rytinėje dalyje. Šiaurėje yra apysausė bala, o rytuose – laukų keliukas. Iš kitų pusių pakilimo beveik nematyti.

Kapinyno viduryje yra 10x15 m ploto smėlio duobė, kurioje ir buvo aptikti palaidojimai. Paskutinį kartą kapas buvo atkastas 1960 m. lapkričio 7 d.

Smėlis buvo kasamas iš pietinio duobės krašto. Aptiktas vienas kapas, kuriame rastas ietigalis, trikampis smeigtukas ir dvi plačiagalės apyrankės. Radinius D. Taurazevičius pristatė į Telšių kraštotyros muziejų, kur jie inventurizuoti Nr. 9068–9070. Radiniai būdingi viduriniam geležies amžiui (V–VI–II a.). Pagal išvaizdą jie priklausytų Vakarų Lietuvos kultūrai. Tai turbūt labiausiai į šiaurės rytus nutolusi teritorija, skirtina šiai kultūrai.

Kapinynas nuo seno neiriamas, apaugęs 30 cm skersmens retokomis pušaitėmis, tarp kurių auga vienas kitas mažas kadagys. Kapinyno paviršiuje – 20–25 cm storio lengvas miškožemis su pavienių smulkių anglių gabaliukais. Po juo yra 10–5 cm storio, neturinti ryškių ribų balto lengvo smėlio juostelė. Po šiuo sluoksniu prasideda geltonas smėlis, kuris vietomis yra birus, o kai kur sukietėjęs į kompaktišką masę – konglomeratą. Tikriausiai mirusiųjų palaikai buvo paguldyti ant šono konglomerato sluoksnyje, vos jį pakasus.

Kasinėjant duobės šlaitus, pietryčių pakraštyje viršutiniame miškožemio sluoksnyje, maždaug 10 cm gylyje, rastos kelios molinės puodo šukelės lygiu paviršiumi.

Kapinynas yra Telšių rajono Gadūnavo seniūnijos Pagadonės kaime. Priklauso Telšių miškų ūkio Gadūnavo girininkijos Noreikos eiguvos teritorijai.

Dargienė, kuri atitekėjo į šį ūkį 1930 m., pasakojo, kad jų žemės šiaurės vakaruose, pačioje pamiškėje, buvo dirva, kurioje ariant ar kasant bulves rasdavę įvairių šukių. Anot jos, ten baudžiavos laikais stovėjusi „goncarnė“, t. y. puodų dirbtuvė. Šukės buvusios neglazūruotos. Žemė smėlinga, o ar tamsesnė, ji nežinanti. Prašiau, kad nuvestų parodyti, kur ta „goncarnė“ buvusi, tačiau dirva buvo užžėlusi ir ji tos vietos nebeatsiminė.

Ar tai ne senovinės gyvenvietės pėdsakai?

1961 m. gegužės 5 d.

GAUDIKAIČIŲ MONETŲ LOBIS

1 pav.

1961 m. balandžio 22 d. į Telšių kraštotyros muziejų du Žemaitės vidurinės mokyklos mokiniai – Romas Norkevičius (gyveno M. Melnikaitės g. 14, mokėsi VII kl.) ir Algis Lisauskas (gyveno S. Daukanto g. 66, mokėsi VIII kl.) – atnešė 160 vnt. monetų. Visos jos buvo sidabrinės, stipriai vienodai pažalavusios, dauguma tiesiog sulipusios. Jie paaiškino, kad monetos rastos lobyje prie naujojo „Masčio“ fabriko. Vaikiniai žinojo ir lobio radimo vietą. Buvo susitarta balandžio 24 d. apžiūrėti radimo vietą, išaiškinti radimo aplinkybes kartu su jais. Minėtą dieną muziejaus vyr. mokslinis darbuotojas V. Valatka su mokiniais nuvyko į vietą ir aiškino radimo vietą.

1961 m. balandžio mėn. 21 d. apie 16 val. R. Norkevičius ir A. Lisauskas, pasiėmę aliuminę valtėlę, nuėjo už miesto į prie naujojo „Masčio“ fabriko esančius vandens durpių karjerus paplaukioti. Plaukiojo jie karjere į rytus nuo „Masčio“ fabriko.

R. Norkevičius sėdo į valtėlę ir plaukė per karjerą, A. Lisauskas bėgo karjero rytiniu krantu į kitą karjero pusę jo pasitikti. Tuo metu prie karjero rytinio pakraščio buvo atvažiavusi „Gaz 51“ bortinė mašina su keturiais vyrais ir vienu vaiku. Jie iš karjero pakrantės kabino durpes ir krovė į sunkvežimį.

Kai A. Lisauskas bėgo pro dirbančiuosius, tai vienas vyras jam pasakė.

– Ar nenori pinigų?

– Noriu, – atsakė A. Lisauskas.

– Ne, – sako tas pats vyras, – reikia nuvežti į muziejų.

Tuo metu A. Lisauskas pamatė šalia kasamų durpių duobės išskleistą nosinę ir ant jos sudėtas puodo šukes, nemažai pažalavusių nevienodo dydžio pinigų. Vieni buvo maži, o kiti dideli taleriai. Vienas darbininkas pasiėmė tris talerius ir pasakė, kad iš jų išeis gera blizgė.

Tuo metu prie besikalbančių žmonių atplaukė R. Norkevičius. Jie visi sulipo į duobę ir joje tarp durpių rado dar daugybę palaidų monetų, kurios buvo pabirusios, kai kastuvus perskėlė puodą. Jas vaikai susirinko ir nuplovė.

Darbininkai, kurie rado lobį, dar kurį laiką krovė durpes į mašiną. Kasė durpes iš tos vietos, kur buvo rastas puodas su pinigais. Puodas gulėjo tuojau pat po velėna, maždaug 15 cm gylyje, ir todėl jį perkirto kastuvu. Bekasdami aplink durpes, darbininkai rado du juodus, atrodo, kad kažkokius geležinius cilindro formos dirbinius. Jų vaikams jie nerodė, pasiėmė sau: vieną – vairuotojas, kitą – kažkuris kitas iš vyrų.

Prisikrovę durpių mašiną, jie nuvažiavo. Vaikai nė vieno žmogaus nepažino.

Kitą dieną monetas vaikai atnešė į muziejų. Dalį gautų monetų jie buvo įdavę kitiems vaikams, tačiau vėliau jas atsiėmė atgal ir vėl atnešė į muziejų.

Balandžio 24 d. fondų vedėjas P. Duoplys, ateidamas į muziejų ryte, gatvėje sutiko kažkokį vyriškį, kuris įdavė jam šešias monetas, sakydamas, kad prieš kelias dienas radęs durpyne. Pavardės įteikėjas nepasakęs, aiškindamas, kad nesvarbu, o tik paklausęs, ar jos turi kokią vertę. Fondų vedėjas pasakęs, kad taip.

Lobio radimo vieta yra į šiaurę nuo Telšių miesto esančiame Gaudikaičių kaime, kuris šiuo metu jau įeina į miesto teritoriją. Šalia naujojo „Masčio“ fabriko teritorijos, į šiaurę nuo geležinkelio Klaipėda–Šiauliai, yra 1938–1939 m. iškasto durpyno karjeras. Karjero pakraščiais yra pieva, kuri kai kur priaugusi retų krūmų. Ji niekam nenaudojama. Karjero rytiniu pakraščiu eina menkas laukų keliukas, kuris perkastas negiliu karjeru, maždaug 50 cm gylio. Šiame naujajame karjere ir rastas lobis.

Nuo lobio radimo vietos už 24 m prasideda ariamos dirvos, o į šiaurės rytus, maždaug už 100 m ant aukštokos kalvos, yra trijų pastatų sodyba. Į pietus nuo šios sodybos kalvos šlaite yra vienas pastatas, o dar kiek į pietus, maždaug irgi 100 m atstumu nuo lobio radimvietės, yra kita trijų pastatų sodyba. Kadangi lobis buvo durpyne, apaugęs tik velėna, atrodytų, kad jis buvo neįkastas į žemę, o tiesiog padėtas ant žemės paviršiaus, ir tik vėliau apaugęs durpių velėna, kuri siekė tik 15 cm storio. Per durpyną, kuriame rastas lobis, tėra tik laukų keliukas. Arti stambesnių kelių nėra. Todėl lobis sietinas su ant kalno esančia sodyba. Yra pagrindo manyti, kad šios kalniuko sodybos gyventojas lobį buvo paslėpęs pakalnėje esančiame durpyne.

Visą monetų lobį galėjo sudaryti apie 500 monetų, sidabrinis žiedas, puodas ir du cilindriškai. Į muziejų pateko tik žiedas ir 224 monetas. Monetas buvo stipriai pažaliavusios, apsinešusios kieta patina ir net sulipusios. 1962 m.

Gaudikaičių lobio monetų pavyzdžiai. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ archyvo

vasario mėn. jos buvo termocheminiu būdu nuvalytos ir pasidarė įskaitomos.

Lobyje buvo įvairių valstybių monetas. Pagal kalimo datas jos apėmė beveik 200 metų laikotarpį.

Didžioji monetų dauguma yra užsienio valstybių, tarp kurių 156 monetas yra Prūsijos, 4 – Švedijos, 2 – Šventosios Romos imperijos, kaltos imperatoriaus Leopoldo, ir viena nežinomos valstybės. Tas faktas, kad užsieninės monetos yra kaltos XVII a. pabaigoje ir iš to laiko Lietuvos Lenkijos monetų beveik visai nėra, kalba apie valstybės ūkinį finansinį nuosmūkį.

Pačios seniausios monetos yra Žygimanto Senojo laikų, iš kurių ankstyviausioji yra iš 1520 m. Būdinga, kad iš to laikotarpio nėra nė vienos užsienio valstybės monetos.

Monetų, priskiriamų Jono Kazimiero laikams, lobyje yra tik 21 šeštukas ir vienas ortas. Iš tų laikų užsieninių monetų yra tik Švedijos Karolio XI ortas ir Elbingo švediškas pusantraskatikis. Jono Sobieskio kaltų monetų yra tik 13 ir pradeda atsirasti tų laikų kalimo prūsiškosios monetos, kurių dominuojanti dauguma yra iš 1695–1697 m.

Pačios vėlyvosios monetos yra Švedijos Karolio XI 2 pusskatikiai, kalti 1701 m. Rygos miestui. Tai rodo, kad lobis dar tebebuvo kaupiamas Šiaurės karo pradžioje.

Matyt, lobis buvo paslėptas į durpyną 1702 m. sausio pabaigoje, kada švedų kariuomenė iš Livonijos patraukė į Žemaitiją ir užėmė Telšius (D. Dirgys, Švedai Lietuvoje 1701–1702 m. // Mokslas ir gyvenimas, 1959 m., Nr. 7, p. 27).

Iš vaikų pasakojimo matosi, kad į muziejų pateko tik mažoji lobio dalis. Į muziejų nepateko nė vienas taleris, kurių lobyje buvo.

Be monetų, lobyje rastas vienas sidabrinis žiedas (1 pav.) su pajuodusia

rusvo stiklo akute. Žiedo lankelio viršutinė dalis kiek plėtėja ir profiliuota. Profiliuose paplatėjimuose yra įgraviruoti brūkšneliai ir žvaigždutės. Žiedo akutė įvirtinta iškeltame kūgelyje. Žiedo skersmuo – 2,4 cm, didžiausias plotis – 0,8 cm. Tai stambus vyriškas žiedas, padarytas iš gero sidabro.

Monetos buvo supiltos į molinį puodą. Puodas buvo tamsios spalvos, profiliuotas. Jo dydis nežinomas. Liko neaiški ir puodo forma. Puodo būta sveiko, tik užkliudžius kastuvu, jis buvo sudaužytas lobio radimo metu.

Šalia puodo durpėse, tame pačiame 15 cm gylyje, buvo rasti du cilindriškai. Jie buvo apie 2,5 cm skersmens ir apie 5 cm ilgio. Jų paviršių dengė geležies rūdys. Kas tai buvo per daiktai, išaiškinti nepasisekė. Galimas dalykas, kad tai buvo skardinės dėžutės. Jeigu tai buvo dėžutės, tai kas jose buvo, liko visiškai nežinoma.

Nors lobis į muziejų pateko ir ne visas, jis turi didelę vertę. Neabejotina, kad lobis yra susijęs su švedų kariuomenės įsiveržimu į Telšius Šiaurės karo metu. Lobio savininkas karo metu žuvo arba mirė ir lobis liko niekam nežinomas.

1962 m. kovo 13 d.

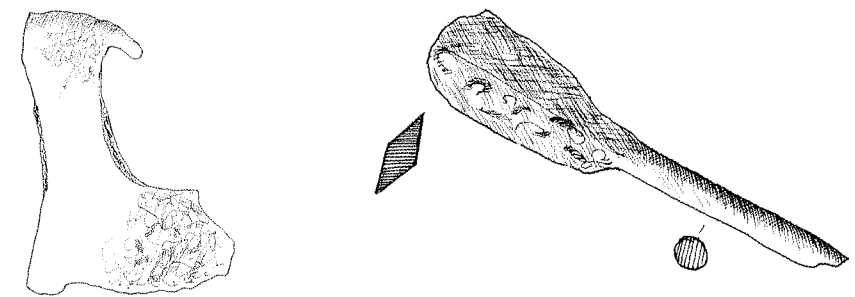
ŽVIZDRO KALNO ARCHEOLOGINIAI RADINIAI

Varduvos (Žemaičių Kalvarijos) miestelio centre yra aukštoka kalva, vadinama Žvizdro kalnu. Visa ji apstatyta įvairiais pastatais, čia yra daržų, o pietiniame jos gale kažkada kastas žvyras.

1916 m. kaizerio kariuomenės kareiviai, kasinėdami šį kalną, aptiko turtinigus IX–XII a. kapus su ginklais ir papuošalais. Radinius išgabeno į Karaliaučiaus muziejų¹.

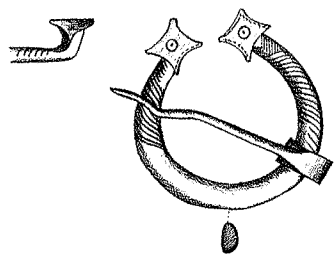
Nepriklausomos Lietuvos metais vietiniai gyventojai, kasdami šiame kalne žemę, irgi daugybę kartų atkasė įvairių dirbinių. Jie buvo išmėtyti ir į muziejų nepateko.

1956 m. vakariniame kalno šlaite kasant rūsiui duobę, buvo pririnktas visas puskibiris įvairių dirbinių, kurie, pasak radusiojo, buvę prie žmogaus griaučių. Tie radiniai daug metų mėtėsi pas to rūsiu kasėją K. Mickų ir tik 1964 m. dalis jų pateko į Telšių kraštotyros muziejų. Tai penkios pasaginės segės ir dešimtis juostinių apyrankių. Visos segės gana stambios. Viena iš jų daugia-kampėmis, trys – aguonos formos ir viena – žvaigždės formos galvutėmis; į pastarųjų plokštumų vidurį įkalta po „akutę“.

Žvizdro kalno teritorijoje aptikti radiniai (iš kairės): geležinis kirvis (plotis ties rankena – 5 cm, storis ties rankena – 3,3 cm, plotis ties ašmenimis – 9 cm, ilgis – 15,5 cm, ašmenų plotis – 11 cm); geležinio įveriamojo ietigalio fragmentas (plotis ties įvėrimo galu – 2 cm, ilgis – 8,7 cm)

Apyrankės taip pat visos stambios. Ypač gražios ir beveik visai nenešiotos, aštriais kraštais yra aštuonios vienosdos apyrankės. Jos keturkampio formos skerspjuvio. Viršus ornamentuotas skersinių rantelių grupėmis, kai kurie tarpai tarp tų rantelių papuošti rombais su „akutėmis“ viduryje, kiti – tekstilinio ornamento ploteliais².

Viena juostinė apyrankė yra buvusi pusapvalio skerspjuvio, bet perpjauta pusiau išilgai. Jos gaubtasis paviršius ornamentuotas nežymiais grioveliais, suskirstytais po keturis į šešias grupes. Tokia išilgai perpjauta apyrankė Telšių kraštotyros muziejuje kol kas vienintelė.

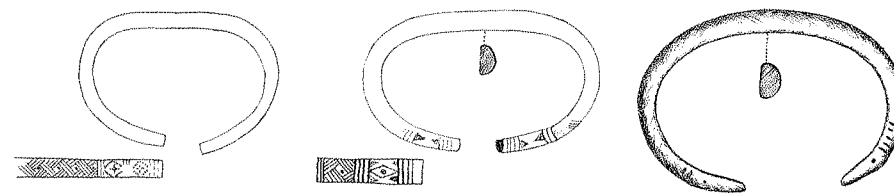
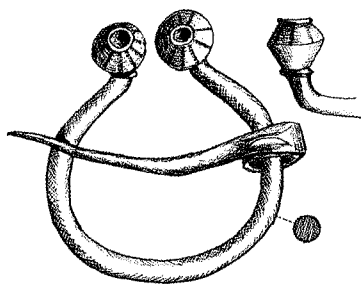
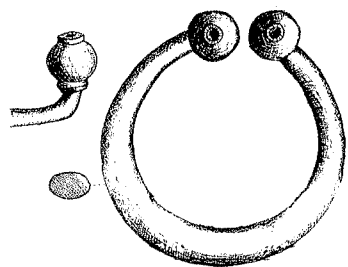
Dešimtoji apyrankė yra smailėjančiais galais, kurie užsibaigia žąsų snapelių imitacija. Tai irgi labai retai mūsų archeologų iškasamas gyvulinių apyrankių tipas.

Visi į muziejų patekę radiniai yra sveiki, gražūs, datuojami X–XI a.

1971 m. rudenį per Žvizardro kalną buvo tiesiama vandentiekio linija. Kasant vamzdžiams tranšėją, dviejose vietose aptikta radinių. Pirmąją radinių vietą surado vietinis kraštotyrininkas Konstantinas Bružas. Surinko jis visus ties Kryžiaus kelių koplyčios („Večerninkės“) durimis išverstus radinius, rūpestingai juos suvyniojo ir pristatė į Telšių kraštotyros muziejų.

Iš atvežtų radinių matyti, kad jie yra surinkti iš dviejų degintinių kapų. Pirmajam – turtingo vyro kapui priklausė 20 daiktų. Nors dirbiniai ir nedeginti, bet iš prilipusių apdegusių kauliukų trupinių matyti, kad jie buvo sudėti ant sudeginto mirusiojo liekanų.

Žvizardro kalno teritorijoje surastos segės (iš viršaus į apačią): pasaginė žvaigždiniais galais (5,2x5,45 cm, XI a., žalvaris); pasaginė kampuotais galais (4,3x4,6 cm, X–XI a., žalvaris); pasaginė aguoniniais galais (8,5x8,4 cm, X–XI a., bronzą); pasaginė aguoniniais galais (6x6 cm, X–XI a., bronzą)

Žvizardro kalno teritorijoje surastos X–XI a. apyrankės (iš kairės į dešinę): juostinė keturkampio skerspjuvio (6x8 cm, plotis – 0,8 cm, storis – 0,7 cm, bronzą); juostinė pusapvalio skerspjuvio (5,9x9,8 cm, plotis – 1,2 cm, storis – 0,8 cm, bronzą); juostinė, gyvulinių galais (6x8,8 cm, plotis – 1,21 cm, storis – 0,8 cm, žalvaris)

Stambiausia šio kapo įkapė yra dviašmenis kalavijas, per kurio vidurį abiejose pusėse eina išilgi platūs, seklūs grioveliai. Apatinis rankenos skersiukas žalvarinis, nulenktais į apačią galais. Viena jo pusė papuošta reljefiniu ornamentu, kurį sudaro iškilūs skrituliukai, perpinti dviem juostelėmis. Viršutinis skersiukas yra labai nežymiai į viršų užlenktais galais, abi pusės ornamentuotos tik griovelių poromis. Rankenos viršaus buoželė profiliuota, su išryškintomis penkiomis iškilomis ir rumbeliais tarp jų. Kalavijas skirtinas vadinamajam „T“ tipui, kuris gausiausias Vakarų Lietuvoje. E. Mugurevičius šio tipo kalavijus laiko kuršiškais³.

Šiame kape rastas kirvis laikytinas kovos kirviu. Jis palyginti nedidelis – 10,8 cm ilgio ir 7,5 cm pločio lenktais ašmenimis. Kirvio penties trikampėje skylėje yra išlikę kirvakočio puvėsių.

Kape buvo du ietigaliai: vienas įmovinis su išplatinta prie įkočio plunksna ir kitas įtveriamasis, kurio plunksnos galas nulaužtas suardžius kapą ir liko nerastas.

Žąslai blogai išsilaikę, tačiau iš surinktų geležėlių aiškiai matyti, kad jie buvę dvinariai, su 9 cm skersmens grandimis.

Ir dar vienas šio kapo geležinis dirbinys – dalgis. Jo ilgis – 50,5 cm, ašmenų plotis – 4,1 cm. Panašių dalių rasta ir kitų Žemaitijos kapinynų X–XI a. vyrų kapuose.

Kario-raitelio įkapėms priskirtinas žalvarinis pentinas, padarytas iš siauros juostelės.

Įspūdingiausia šio kapo įkape reikia laikyti svarstyklės su svarstelių komplektu. Svarstyklėlių peteliai suglausti. Grandinė, laikkančios pusrutulio formos lėkštelės, buvo sujungtos ant petelių ir sudėtos į vieną lėkštelę. Be to, į

lėkštelės vidų buvo sudėtas visas svarstelių kompleksas. Lėkštelėse suvožtas visas svarstyklėlių kompleksas priminė rutulį.

Į abiejų lėkštelių dugnus buvo įdėtos įklotės, padarytos iš dvigubos odos ir palei pakraščius susiūtos liepos karna.

Daiktai, kurie laikytini svarsteliais, buvo sudėti į lėkštelių vidų kartu su svarstyklėlėmis. Tarp šių daiktų tebuvo tik vienas dirbinukas, laikytinas tikru svarsteliu. Tai 1,9 cm skersmens apskrita žalvarinė plokštelė su pastorinimu, lyg ir rankenėle, vienoje pusėje. Jokių ženklų šiame svarstelyje nėra. Jo svoris – 3,11 gramo. Kiti šio komplekto daikteliai laikytini svarsteliais-padirbiniais. Tai:

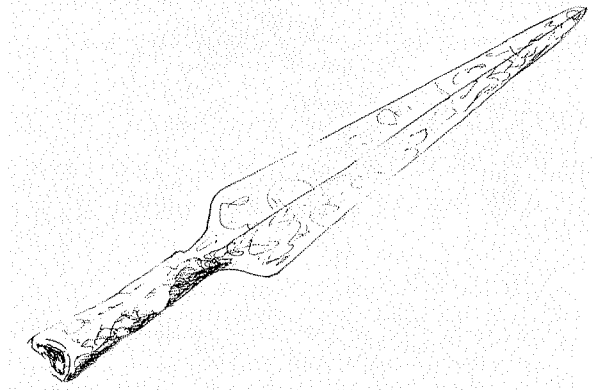
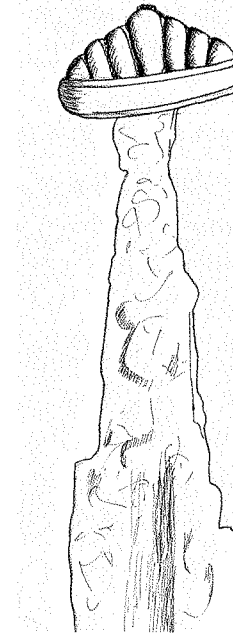
1. pasaginės aguoninės segės galvutė, 14,30 g svorio;
2. pasaginės aguoninės segės galvutė, 11,50 g svorio;
3. pasaginės segės lankelio gabaliukas, 6,58 g svorio;
4. žalvarinis karolis, 1,98 g svorio;
5. žalvarinis karolis, 1,58 g svorio.

Kartu su svarsteliais buvo sunykusi sidabrinė monetėlė, kurios ženklų nebūvo galima perskaityti.

Iš šio kapo dar yra 1,3 cm skersmens žalvarinė įvijėlė su medžio liekanomis viduje, aplaužyti rošinės dėžutės žalvariniai apkaustai, miniatiūrinės žalvarinės šukelės, viena pasaginė pastorintais ir dvi gyvuliniais galais segės, vienas įvijinis žiedas su paplatinta vidurine vija.

Toks įkapių gausumas rodo, kad palaidotasis priklausė turtingiems žmonėms. Jis galėjo būti vietinis feodalo kariaunos karys, besiverčiantis ne žemės ūkiu, o prekyba metalais. Kape rastasis kalavijas datuojamas XI amžiumi. Atsižvelgiant į jo naudojimo laikotarpį, kapą galima laikyti kiek vėlyvesniu, bet ne vėlesniu kaip XII a. pr.

Toje pačioje vietoje iškasta grupė dirbinių, kurie priskirtini degintiniam moters kapui. Didžiąją radinių dalį sudaro apdegę ir ugnies deformuoti daiktai. Tai dviejų kryžinių smeigtukų smeigės su nutirpusiomis kryžmomis, diržo sagtis, žalvariniai apkaliukai, galo papuošimas ir skirstiklis. Šios detalės rodo, kad sudegintasis diržas buvo siauras, moteriškas. Šiame kape buvusios keturios žalvarinės juostinės apyrankės, kurių visų gaubtasis paviršius vienodai puoštas sudėtingu griovelių ornamentu.

Kairėje – Žvizardo kalno teritorijoje surastas kalavijo galas su rankena (profiluotos rankenos galo plotis – 3,8 cm, ilgis prie koto – 1,5 cm, kalavijo plotis plačiausioje vietoje – 3,3 cm, kalavijo ilgis – 23,2 cm, žalvaris, geležis).

Viršuje – Žvizardo kalno teritorijoje surastas geležinis įmovinis XII a. ietigalis (ilgis – 20,5 cm, plunksnos ilgis – 13,7 cm, plunksnos plotis – 3,05 cm)

Kaip būdinga XI–XII a. kapams, čia šalia sudegusių įkapių buvo įdėtų ir nedegintų papuošalų. Vienas jų – stambi vytinė antkaklė iš trijų vielų, susukta į 2,5 vijas. Abu jos galai baigiasi iš vienos vielos išlenktomis kilpelėmis.

Į šį kapą buvo įdėta nedeginta stambi, į tris vijas susukta geležinė viela, apvarstyta masyviais trilypiaisi žalvariniais karoliais, kurių kiekvieno ilgis yra 1,3–1,4 cm, o skersmuo – 1,2 cm.

Tiesiant tą pačią vandentiekio liniją, šiauriniame kalno šlaite buvo suardytas trečiasis kapas. Dalį jo dirbinių surinko moksleivis R. Baranauskis ir 1972 m. Telšių kraštotyros muziejui perdavė kalavijo galą, pentinį plačiaašmenį kirvį ir įtvieriamojo ietigalio fragmentą.

Šiame kape rastojo kalavijo rankenos apatinis skersiukas neišlikęs, o viršutinis skersiukas ir rankenos galas yra beveik tokie pat, kaip ir anksčiau aprašytame kario-pirklio kape. Tik rankenos buoželės profiliavimas į penkias iškilas yra kiek paprastesnis: tarpeliuose tarp iškilų nėra rumbelių.

Tame pačiame kape rastasis kirvis yra gana didelis ir masyvus. Jo ilgis siekia 15 cm, o ašmenų plotis – 11 cm. Penties viršus išplatintas vidaus pusėn. Pagal masyvumą ir tiesius ašmenis jis laikytinas darbo kirviu.

Apie šio kapo ietigalį nedaug ką galima pasakyti, nes rastasis fragmentas yra ne tik aplaužytas bet ir labai surūdijęs.

Iš aptartųjų radinių aiškėja, kad Žvizdro kalne yra ankstyvojo feodalizmo laikų kapinynas, kuriame buvo laidojama XI–XII a. Žinoma, čia gali būti ir ankstyvesnių, ir vėlyvesnių kapų. Kadangi kapinynas apima gana didelį plotą, tai galima teigti ir tai, jog tuo metu šioje vietoje buvo didelė gyvenvietė.

1973 m. kovo 2 d.

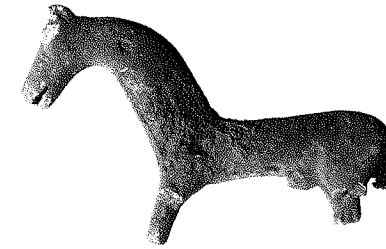
1 Kudaba Č. Kalvotoji Žemaitija. – Vilnius: Mintis, 1972, p. 66.

2 Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. LAB, pav. 232.

3 Мугуревич Е. С. Восточная Латвия и соседние земли в X–XIII в. в. – Рига, 1965, стр. 50.

Į KUKIŲ PRAEITĮ PAŽVELGUS

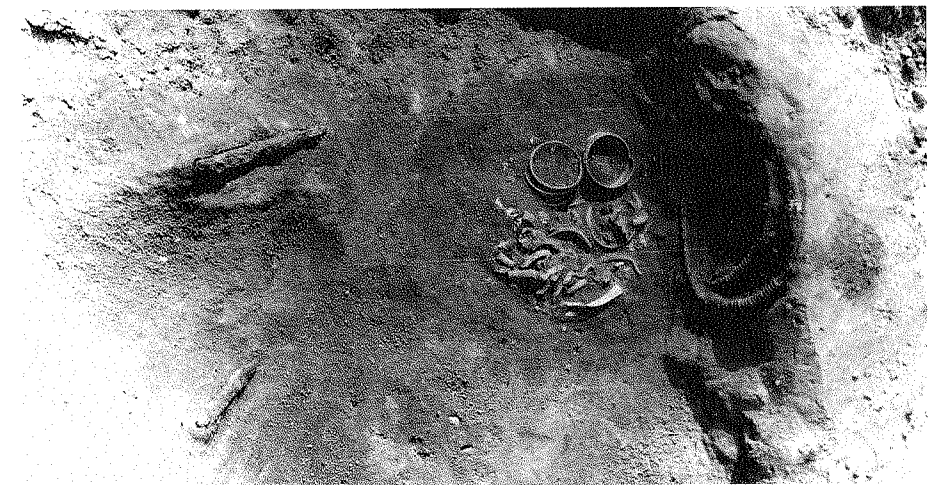
1973 M. TYRINĖJIMAI

Kukių kapinyno archeologinių kasinėjimų degintinių kapų ariamajame sluoksnyje surasta 6,5 cm ilgio žalvarinė žirgo skulptūrėlė – pirmasis tokio pobūdžio radinys Lietuvoje. A. Ramono nuotr.

Nuo seno kalbėta, kad Kukių kaime, prie Varduvos skardžio, yra seni kapečiai. Vieni, dirvą ardami, aptikdavo žmonių kaulų, kiti, bulves kasdami, rasdavo jiems anksčiau nematytų žalvarinių dirbinių, tarp kurių būta ir apyrankių. Dalį tų radinių jie buvo atnešę į Mažeikių kraštotyros muziejų. Deja ten per muziejaus gaisrą jie sunaikinti. 1973 m. rugpjūčio mėnesį, vykstant į Kukiuose organizuotą archeologinę ekspediciją, mažai ką žinojome apie tiriamą vietovę. Tikėjomės ten surasti IX–XIII amžių degintinius ir nedegintinius kapus.

Tyrinėjimų metu paaiškėjo, kad čia esama labai įdomaus ir sudėtingo ar-

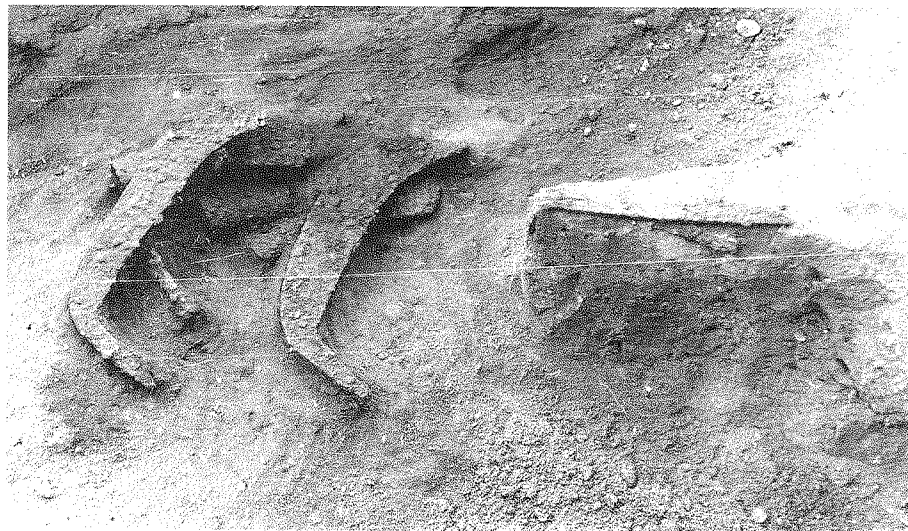
Kukių kapinyne atidengtas degintinis kapas (Nr. 22). 1973 m. rugpjūčio 24 d. V. Valatkos nuotr.

cheologinio paminklo, įvairių laikų mūsų žilosios praeities liudytojų. Kultūriniai sluoksniai guli ne vienas ant kito, o yra persimaišę – vėlyvieji yra aparde ankstyvesnius.

Kapinyno tyrinėjimai nebuvo lengvi ir pateikė keletą mįslių, kurioms įminti reikia dar papildomų tyrinėjimų, studijų.

Geriausiai buvo išlikę vėlyviausieji – XVII–XVIII a. kapai. Mirusieji juose laidoti ažuoliniuose, iš rąstų išskaptuotuose karstuose. Kiekvienam mirusiajam prie juosmens ar prie galvos buvo padedamas peilis. Vieni iš jų dar įkalti į kotą, o kiti jau kriauniniai. Laikantis senos pagoniškos tradicijos, į kapus dar buvo dedami ir kiti darbo įrankiai: siuvėjo antpirščiai, gintariniai verpstukai, ylos. Papuošalai labai kuklūs. Ant piršto būdavo užmaunamas vienas ar du žalvariniai išplatintu lygiu viršumi žiedai.

Dalis šių kapų, kur sekiau laidota, buvo suardyti jau anksčiau, ariant žemę, o kapai, būvę 28–70 cm gilyje, išlikę. Jau šiuos kapus kasant buvo dalinai apardytas ankstyvesnis kapinynas. Beveik visiškai jis suardytas pradėjus giliau arti žemę. Šiai grupei priklauso XI–XII a. degintiniai kapai. Tuo laiku mirusiųjų palaikai buvo deginami. Iš laužo išrinkti kauliukai ir ugnyje aptirpę papuošalai buvo užkasami negiliose apskritose duobutėse. Jų gylis tik retais atve-

Kukių kapinyne atidengti radiniai. 1973 m. gegužės mėn. V. Valatkos nuotr.

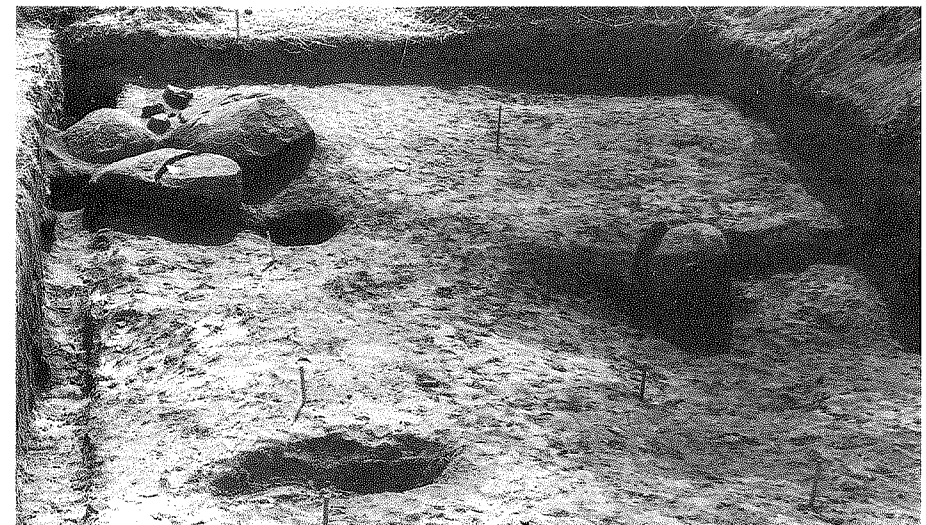
jais viršydavo 25 cm – plūgui nebepasiekimą gruntą. Todėl ištirtajame plote mums pasisekė išaiškinti tik 3 sveikus šio laikmečio kapus. Tuo tarpu minėto laikotarpio dirbinių ir perdegusių kauliukų ariamajame žemės sluoksnyje buvo surasta gausybė, tačiau jie buvo netvarkingai pasklidę.

Iš surastų dirbinių fragmentų matosi, kad mirusieji buvo sudeginami kartu su apyrankėmis, žiedais, smeigtukais, segėmis, turtingais galvos papuošalais, ietigaliais, kamanomis, kirviais ir kitais jų asmeniniais ar jiems skirtais daiktais. Tikėta, kad daugose mirusysis gyvens taip pat kaip ir žemėje.

Tarp šių daiktų ypač didelę vertę turi tie dirbiniai, kurie yra skirtingų formų, atvežti iš kitų, kartais net labai tolimų kraštų. Kaip pavyzdį galima paminėti iš Bizantijos atkeliavusį mėlyno stiklo karolį, iš Kijevo Rusios – ietigalį su „sparneliais“ prie plunksnos, iš Skandinavijos – kalavijo makšties apkalą, diržo sagtį, žirgo skulptūrėlę ir kt.

Apie prekybos paplitimą šiame krašte iškalbingai pasakoja ir rastasis svarstyklių žalvarinis svarstelis, kuris yra kiek aptirpęs deginant mirusio pirkliaus palaikus kartu su jo asmeniniais daiktais.

Dar gilesniems praeities klotams priklauso dvi duobės, kuriose surasti užkasti V–VI amžių dirbiniai. Vienoje tokioje duobėje buvo į eilutę suguldyti

Kukiai. Krematoriumo įdubos pietryčių kampas. Vito Valatkos nuotr. 1976 m. liepos 14 d.

keturi kirviai, ant jų – du dalgiai ir ietigalis, o šalia jų – du peiliai. Kitoje duobėje taip pat į vieną krūvelę buvo sudėti du ietigaliai, peilis, labai gražus galąstuvus, žalvarinis žiedas ir dar vienas neišaiškintos paskirties dirbinukas.

Tokios duobės su V–VI amžių dirbiniais, kurių kapais negalima laikyti, nes nėra jokių kaulų pėdsakų, Žemaitijoje buvo aptiktos pirmą kartą. Dar negalima pasakyti, kuriam tikslui buvo tie dirbiniai užkasami.

Turbūt tokių duobių su užkastais daiktais tirtajame kapinyno plote buvo ir daugiau, nes ariamajame sluoksnyje rasti du geležiniai smeigtukai, kurie būdingi šiam laikotarpiui.

Dar senesni šios vietovės gyventojų pėdsakai buvo aptikti šiaurinėje pradėtos tyrinėti perkasos dalyje, kur po ariamuju dirvožemiu atidengti I–II a. gyvenvietės pėdsakai. Čia buvo vadinamasis kultūrinis sluoksnis, kuris susidarė gyvenvietėje iš degėsių, anglių, puvesių, tinko trupinių ir sudužusių puodų šukių. Tarp jų rastas, matyt, netyčia pamestas vienas dirbinys – graži ir visai sveika segė su „akučių“ ornamentu. Puodai dažniausiai buvo lygūs arba puošti paprasčiausiu žolės nutrynimu. Tokia keramika vadinama brūkšniuotąja ir buvo naudojama nuo žalvario iki pirmųjų m. e. amžių.

Savotiški netikėtumi: čia surastas akmens amžiaus kirvis, padarytas iš paprasto granito, ir titnaginis strėlės galas. Šie dirbiniai rodo, kad akmens amžiuje (apie 2000 m. pr. Kr.) Varduvos pakrantėse gyveno žmonės. Jų būta ir čia, Kukių apylinkėse.

Iš šio kapinyno į Mažeikių muziejų buvo nuvežta 400 vnt. eksponatų. Moksliniu požiūriu tai didelis turtas. Dalis jų pateko į ekspoziciją.

Kukių archeologinį paminklą 1973 m. nebuvo spėta iki galo ištyrinėti. Prie jo muziejininkai planavo sugrįžti 1974 m. vasarą. Norėta atskleisti pirmųjų m. e. amžių gyvenvietės paslaptis, išsiaiškinti, kokiuose pastatuose tuo metu žmonės gyveno, kaip atrodė atskiros tų pastatų detalės. (...)

PASTABA:

Vitas Valatka buvo pradėjęs rašyti „Archeologines miniatiūras iš Kukių“, tačiau jų užbaigti nespėjo.

KAPAI ARIMUOSE

Kai aš pasakoju apie archeologinius kasinėjimus ir tyrinėtus paminklus, dažnai manęs klausia, iš kur aš žinau, ar yra kokių nors kapų pėdsakų žemės paviršiuje. Ir tenka maždaug taip atsakyti:

– Jeigu prieš akis turime piliakalnį, tai matosi ne tik kalva, bet ir buvusios įtvirtinimų sistemos – griovių ir pylimų – žymės. Dažnai ant piliakalnių ar jų pašlaitėse būna matomas kultūrinis žemės sluoksnis, kuris susidarė iš gyventojų buitinių atliekų: pelenų, puvesių, kaulų, šukių, tinko, perdegusių ir sutrupėjusių akmenų. Toks pat kultūrinis sluoksnis būna ir senovinių gyvenviečių paviršiuje.

Pilkapiai žymūs savo pusės metro aukščio kalvikėmis, viena kita vainiko akmens viršūne, kyšančia iš žemės paviršiaus. Kur kas sunkiau su senoviniais kapais, kurie yra iš vėlesnių už pilkapius laikų. Apylinkės žmonių žinomi arimuose stūksantys senkapiai, ant kurių tebestovi kažkada pastatytas pasviręs kryžius, auga vienas kitas medis, veši krūmai. Dažniausiai šie kapai yra neseni: iš praeito ar užpraeito amžiaus. Juos tyrinėjant prie griaučių randama nemažai kalvių kaltų geležinių vinių, kuriomis buvo sukaltos karstų lentos, paprastų žalvarinių žiedų, o XVI–XVII a. kapuose – kriauninių peilių, mažaverčių monetų, piniginių liekanų. Šitokių senkapių yra daug, bet jie archeologus mažai domina, nes to meto gyvenimo reiškiniai yra pakankamai išsamiai aprašyti knygose, archyvų dokumentuose.

Kur kas sunkiau su tais kapais, kurie buvo supilti po pilkapių išnykimo IV amžiuje iki minėtų vėlyviausių senkapių atsiradimo. Mat tais laikais mirusiuosius laidojo duobėse, iškastose lygiose ar nežymiai pakilusiose vietose. Keičiantis kartų kartoms, praūžiant karams ir marams, atminimas apie tuos senkapius išblėso. Ir šandien retai kas gali pasakyti, kur tokie senkapiai yra. Šimtas, du, o gal ir trys šimtai metų jie ariami, ant jų auginamas derlius ir niekas nežino, kad po suartos dirvos sluoksniu guli protėvių kaulai. Jokių matomų ženklų

nėra. Tik atsitiktinai vykdomi gilesni žemės judinimo darbai padeda juos išaiškinti.

Štai Gintališkės kapinynas (Plungės r.) buvo aptiktas iš tos vietos pradėjus vežti statyboms žvyrą. Kasdami žvyrą žmonės pradėjo rasti apdegusius žmonių kaulus bei gausybę geležinių ir žalvarinių dirbinių. Buvo pakviesti archeologai ir surengta ekspedicija.

Paragaudžio senkapis (Šilutės r.) buvo surastas dar kitaip. Kasant elektros linijos stulpui duobę, buvo pataikyta į kapą ir iškasti griaučiai bei žalvariniai dirbiniai. Darbininkams kas iš to – atkasė, apžiūrėjo ir vėl užkasė. Bet jų darbą stebėjo vaikas. Jis matė ir kaulus, ir dirbinius. Porą smeigtukų jis net pasiėmė. Tuos smeigtukus vėliau atidavė į mokyklos kraštotyros muziejėlių ir nupasakojo vietą, kur jie surasti. Archeologai, remdamiesi užrašyta eksponato metrika, atsekė tą elektros stulpą ir, aplink jį pradėję kasinėjimus, surado kapinyną.

Maudžiorų kapinyną (Kelmės r.) išaiškino traktorininkas. Išvaręs ilgą vagą per lauką jis sukosi prie naujos vagos ir pastebėjo ant plūgo užsikabinusią masyvią žalvarinę apyrankę. Ją atidavė į muziejų. Besidomintis apylinkės istorija mokytojas J. Andriusevičius jau turėjo du ietigalius, kuriuos tame pačiame lauke buvo radę bulves kasdami kolūkiečiai.

1964 m. vasarą nuvykau tyrinėti šios vietos. Vaikščiojau po avižų ir vikių mišiniu apsėtą dirvą. Jokio pėdsako, kur kapai. Laukas didelis, kolūkiečiai ietigalių radimo vietos neatsiminė, traktorininkas irgi apyrankę pastebėjo tik gale lauko. Ne taip lengva buvo rasti kapinyną. Susirinko darbininkai. Pasimatavome dviejų metrų pločio juostą ir slinkome beveik per visą lauką iš pietų į šiaurę. Kapų kaip nėra, taip nėra. Praėjo diena. Kitą dieną padarėme antrą tokią pat perkasą kitoje lauko vietoje. Irgi nieko. Trečią dieną kasėme dar kitoje vietoje. Atrodė, kad ir dabar nieko nerasime. Tik vakare, prieš pat darbo pabaigą, perkaso gale atidengėme suardytų griaučių pavienius kaulus, aplink juos žemėje suradome keletą kamanų pavadžio puošybinių vinučių. Nuotaika iš karto pagerėjo, atsirado noras dirbti. Ketvirtąją ekspedicijos darbo dieną atkasėme kapinyno kraštus.

1976 m. rugpjūčio 15–16 d.

SRAIGIŲ KIAUTELIAI

Kasinėjome Maudžiorų kapinyną. Tiriamajame perkaso plote, nuskutus kastuvais ariamąjį tamsokos žemės sluoksnį, pasirodė nejudintas ledynų tirpimo metu suneštas žvyras. Jame išryškėjo kapų duobių kontūrai. Duobės buvo užpildytos šiek tiek tamsesne negu žvyras žeme. Joje pasitaikydavo lengvos juosvos žemės lopinėlių, o tuose lopinėliuose radome sraigų kiautelių.

Vienas mano darbininkas nusistebėjo, kaip tos sraigės su kiauteliais galėjo taip giliai įlįsti į žemę.

– Nelindo jos. Žmonės, kurie laidojo mirusįjį, į kapą jas įdėjo, – paaiškinau jam, o pats sukau galvą, kodėl žmonės, užkasdami kapo duobę, dėjo sraigų kiautelius, kokią jie reikšmę galėjo turėti.

Prisiminiau, kad ne pirmą kartą randami tokie kiauteliai. R. Kulikauskienė, archeologų ataskaitinėje konferencijoje pasakodama apie Laivių kapinyno tyrinėjimus, minėjo, kad radusi duobių užpildo žemėje sraigų kiautelių. Tuomet ji tik paminėjo tą faktą, bet jokių išvadų nepateikė.

Mintyse įsivaizdavau duobės užkasimo momentą. Vieni kastuvais verčia žemes, o kiti ar kitos į duobę, kurioje karsto jau nebesimato, meta kiautelius, o gal ir sraiges. Ką tai gali reikšti? Kokia viso to prasmė?

Vėl prisimenu kiautelių radimo aplinkybes. Juk jie visi rasti ne žvyre, kuriuo užpilama duobė, o jame esančiuose tamsios lengvos žemės lopinėliuose. Kodėl tuose lopinėliuose? Ir kas tie lopinėliai? Kas čia buvo įmesta, kad supuvęs paliko tamsių puvėsių?

Nagi, velėna. Šaknys ir žolė. Iš jų susidarė ta tamsioji žemė. Taip, iš jų. O juk sraigų kiauteliai buvo velėnoje arba žolėje, kuri buvo įmesta duobėn. Tikriausiai taip ir yra. Kapinyno žolėje veisėsi nemažai sraigų, žuvusiųjų kiauteliai nukrisdavo ant žemės tarp žolių. Nukasę velėną tų sraigų duobkasiai neišrinko. Jos liko velėnos gabaluose. Duobkasiai, nežinodami, o gal visai nekreipdami į tai dėmesio, kartu su velėna į duobę sumetė ir tuos kiautelius ar gyvas sraiges.

Štai ir visa paslaptis. Išėina taip, kad senovėje nebuvo specialaus papročio mesti į kapo duobę sraigių kiautelių.

Bet tie Maudžiorų kapinyno sraigių kiauteliai, man dar daug metų nedavė ramybės. Man parūpo sužinoti, ar visur sraigės gyvena, o jei ne, tai kokiomis ekologinėmis sąlygomis. Kada tik išvykdavau į gamtą (mišką, pamiškę, dirvą, pievą, ganyklą) – visur ieškodavau sraigių.

Šiandieninėse kapinėse, kur kapai nuravimi, o tarp kapų žolė nušienaujama, sraigių beveik nėra. Nėra jų tamsiuose miškuose, šlapiose pievose. Labiausiai jos veisiasi ten, kur sausa, auga reta, nešienaujama žolė, neužpučia vėjai, daug saulės šilumos, o rytais būna didelė rasa. Tai nešienaujamos miško aikštelės, iš visų pusių užstotos nuo vėjo.

Matyt, ir Maudžiorų bei kiti tų laikų kapinynai buvo įrengti panašiose miško aikštelėse. Aplinkos grožis, tylą ir saulėkaita turėjo užtikrinti mirusiesiems ramų poilsį. Ir niekas nei ganomais gyvuliais, nei šienpjoivių dalgiais ramaus poilsio netrikdė.

1976 m. rugpjūčio 16 d.

ŠUKĖS IR ANGLYS

Maudžiorų senkapyje duobių užpildo žemėje radome ne vien tik sraigių kiautelių. Viename kape aptikome šonu pasvirusį rantom lipdytą dubenėlį. Panašų dubenėlį, tik sudužusį, radome ir kitame kape, bet trūkstamos šukės tame kape nebuvo.

Be tų dubenėlių, aptikome šiek tiek puodų šukių. Jos paprasčiausiai irgi įmaišytos į užpildo žemes. Iš visko atrodė, kad tie dubenėliai ir šukės į duobes pateko nuo žemės paviršiaus visiškai atsitiktinai kaip ir sraigių kiauteliai. Kilo mintis, kad kapinyno žemės paviršiuje šukės ir aprtrupėję dubenėliai nebuvo labai retas reiškinys.

O kaip vis dėlto jie atsirado ant senkapių? Juk iš gyvenvietės į kapines puodų ar jų šukių be reikalo nenešė. Kam gyvieji čia naudojo dubenėlius ir puodus? Galėjo tai būti atributai, susiję su laidojimo apeigomis. Bet galėjo šukės ir dubenėliai sietis ir su mirusiųjų protėvių pagerbimu. Gal tada kapinėse buvo atliekami kokie nors maisto aukojimai dubenėliuose? Gal tuo metu buvo puotaujama? Sudužusių puodų šukių niekur neišnešė. Jos liko gulėti ant žemės, o vėliau, kasant duobę kitam mirusiajam, galėjo jos patekti į užpildo žemę.

Taip ir liko neįminta dubenėlių ir šukių mįslė.

Be šukių, kapų duobių užpildo žemėje labai dažnai rasdavome anglių. Anglys paprastai būdavo duobės dugne visai virš kojų kaulų maišytoje užpildo žemėje. Jų aptikdavome ir ant duobės dugno, kur jos siauromis juostelėmis gulėdavo iš vienos ar abiejų griaučių pusių, už kelių ar keliolikos centimetrų nuo kojų kaulų. Dažniausiai jos nuo pėdos kaulų siekdavo iki dubens kaulų pusės. Jeigu palei griaučius būdavo anglių juostelių, tai jų būdavo ir virš kojų kaulų.

– Ką galėtų reikšti tos anglių drūžės? – paklausė smalsiausias darbininkas.

– Tai ugnies kulto laidotuvių apeigų liekana. Mes žinome, kad pirmaisiais mūsų eros amžiais, laidojimo pilkapiuose laikais, prieš pilant pilkapį būdavo

ant žemės paberiami degėsių, kurie paskui būdavo užžeriami pilkapiu sampilo žeme. Kada pilkapius nustojo pilti ir mirusiuosius ėmė laidoti duobėse, ugnies apeigos neišnyko. Tada jos buvo atliekamos kiekvienam mirusiajam atskirai. Žiūrint štai į šiuos su anglių juostelėmis kapus, galima spėti, kad, paguldžius duobėje išskobtą iš rąsto karstą, ant jo dangčio mirusiojo kojų gale užberdavo anglių. Dalis jų palei karsto kraštus nubyrėjo ant duobės dugno ir taip sudarė mūsų matomas juosteles. O tos anglys, kurios liko ant karsto viršaus, karstui supuvus, liko įsimaišiusios į žemės virš kojų kaulų ar net beveik tarp jų.

– Kažin kokias tas anglis pylė? Gyvas ar užgesusias?

– Manau, kad anglis turėjo pilti degančias. Bet akivaizdžių įrodymų nėra. Galime taip tikrai spėti.

Po Maudžiorų kapinyno tyrinėjimų praėjo vienuolika metų. Už kokių 4–5 km nuo Maudžiorų kapinyno kasinėjome Žaduvėnų senkapį. Čia buvo laidota III–IV a. Ir čia IV a. kapuose radome tokias pat anglių juosteles ir anglis virš kaulų. Ir duobės užpildo žemėje radome kelias šukes. Bet nuostabiausia buvo tai, kad trijuose kapuose šukių buvo pačiose anglių juostelėse šalia griaučių. Šukės ir anglys susijungė į vieną reiškinį. Dabar jau tiksliai galėjome papasakoti apie vieną laidotuvių apeigų momentą.

Padėjus duobėje karstą, būdavo atnešamas žėruojančių anglių dubenėlis. Tas anglis su tam tikromis kalbomis ir apeigomis išpildavo ant karsto. Dubenėliai buvo trapūs, iš prasto molio. Ir jeigu nuskildavo jų briaunos kraštas beriant anglis, jis ten ir likdavo. Sutrūkusi kraštu dubenėlis naudoti nebetikdavo, todėl jį numesdavo čia pat kapinėse į žoles, kur jis galėjo sutrūkinėti į smulkias šukes arba išlikti toks, koks buvo numestas. Po kurio laiko toje vietoje kasant naują duobę šukės patekdavo į kapo užpildo žemę.

Tad štai. Kaip iš atskirų šukelių iš naujo sulipdomi senoviniai puodai, taip iš atskirų pastebėjimų per ilgą laiką rekonstruojami praeities gyvenimo reiškiniai.

1976 m. rugpjūčio 20–21 d.

VITO VALATKOS PARAŠYTŲ MOKSLINIŲ PASŪ EKSPONATAMS SĄRAŠAS

Vitas Valatka Telšių kraštotyros muziejuje buvo naujos eksponatų aprašymo formos – eksponato mokslinio paso – pradininkas. Tokiame pase pateikiama eksponato istorinė charakteristika, svarbiausi duomenys apie jo kilmę, paskirtį, autorių, apibūdinama mokslinė-muziejinė vertė.

Tokie moksliniai eksponatų pasai Telšių kraštotyros muziejuje pradėti rašyti 1955 m. Šis darbas čia atliekamas iki šiol. V. Valatka iš viso taip aprašė 29 eksponatus: 17 – archeologinių, 7 – feodalizmo laikmečio, 1 – kapitalizmo, 1 – sovietinį ir 3 – liaudies meno ir dailės.

ARCHEOLOGINIŲ EKSPONATŲ MOKSLINIAI PASAI (ŽMA MA - 439/1)

1. Kirvis kuršių, kovos. GEK - 6151. 1955 m.
2. Apgalvis iš spalvotų karoliukų. GEK - 4491. 1962 m.
3. Metalų apdirbimo krosnelė. GEK - 9885. 1963 m.
4. Djakovo tipo svorelis. GEK - 12491. 1966 m.
5. Kryžinis plokštinis smeigtukas. GEK - 11515. 1967 m.
6. Segė pelėdinė. GEK - 1202. 1968 m.
7. Ažūrinis kryželis, suapvalintais galais. GEK - 9258. 1968 m.
8. Apyrankė juostinė trikampio pjūvio. GEK - 518. 1969 m.
9. Geriamojo rago emaliuota juosta. GEK - 11471. 1969 m.
10. Moneta Romos Gordiano III antonianas. GEK - 6227. 1972 m.
11. Durklas iš rago. GEK - 12012. 1973 m.
12. Kalavijas dviašmenis. GEK - 16103. 1973 m.
13. Akmeninis ovalinis kaplys. GEK - 212. 1974 m.
14. Kirvis žalvarinis, įmovinis. GEK - 575. 1975 m.
15. Akmeninis dviašmenis kirvis. GEK - 8788. 1975 m.
16. Laivinis kovos kirvis. GEK - 6062. 1975 m.

17. Akmens kirvuko skylės išgrąža. GEK - 13841. 1976 m.

LIAUDIES MENO IR DAILĖS EKSPONATŲ

MOKSLINIAI PASAI (ŽMA MA - 439/4)

1. Rėmelis nuotraukai. GEK - 5806. 1962 m.
2. Skulptūrėlė „Tadas Blinda“. GEK - 1129. 1963 m.
3. Užgavėnių kaukių komplektas. GEK - 1179–1185; 2287–2288; 8214/1–7. 1972 m.

FEODALIZMO EPOCHOS EKSPONATŲ MOKSLINIAI

PASAI (ŽMA MA - 439/5)

1. Magdeburginių teisių Telšių miestui suteikimo privilegija. GEK - 6511. 1956 m.
2. Kanklės skobtinės, paprastos. GEK - 5594. 1963 m.
3. Kaladė rekrūtams. GEK - 925. 1963 m.
4. Knyga „Naujasis Testamentas“. 1816 m. GEK - 11260. 1967 m.
5. Šukuočius linų galvoms nušukuoti. GEK - 10573. 1967 m.
6. Koklis vazoninis. GEK - 8212. 1967 m.
7. 1613 m. Lietuvos žemėlapis. GEK - 2096. 1968 m.

KAPITALIZMO EPOCHOS EKSPONATŲ MOKSLINIAI

PASAI (ŽMA MA - 439/6)

1. Pistoletas kapsulinis, perdirbtas iš titnaginiu. GEK - 414. 1955 m.

SOVIETINIO LAIKOTARPIO EKSPONATŲ

MOKSLINIAI PASAI (ŽMA MA - 439/8)

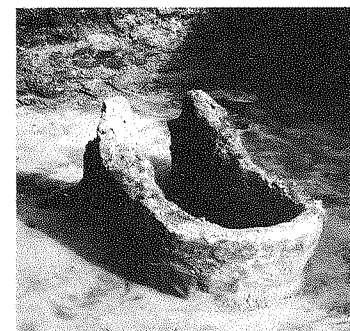
1. Foto portretas, Rocius Domas. GEK - 5775. 1955 m.
2. Žemaitijos revoliucinio komiteto Manifestas. GEK - 8402. 1967 m.

METALŲ APDIRBIMO KROSNELĖ

MOKSLINIS PASAS

Inv. Nr. 9885

Neg. Nr. 1663

V. Valatkos nuotr.

PAVADINIMAS. Metalų apdirbimo krosnelė.

GAVIMO ŠALTINIS IR LAIKAS. Rasta 1961 m. rugpjūčio 24 d. vykdamas Paplinijo gyvenvietės (Telšių rajono Žarėnų apylinkės Paplinijo kaime) archeologinius tyrinėjimus, kuriems vadovavo Telšių kraštotyros muziejaus vyr. mokslinis darbuotojas V. Valatka.

SAUGOJIMO VIETA. Pirmykštės bendruomenės ekspozicijoje (tuo metu veikė Telšių kraštotyros muziejuje – red. p.).

IŠORINIS APRAŠYMAS. Ant nejudinto smėlio grunto, kurio monolitas, paimtas su krosnele, yra 80 cm ilgio, 50 cm pločio ir 10–12 cm aukščio iš žalio molio sumūrytos ovalios formos krosnelės sienelės. Krosnelės ilgis siekia 74 cm, o plotis plačiausioje vietoje – 44 cm. Ties anga krosnelė – 30 cm pločio.

Krosnelės sienos mūrytos ne statmenai į viršų, o kiek pasvirusios į išorinę pusę; jų aukštis nuo dugno – iki 20 cm. Taip išėjo todėl, kad krosnelė, matyt, buvo mūrijama tokio gylio duobėje, ir tos duobės pakraščius aplipinus molio sluoksniu susidarė krosnies apatinių sienelių dalis. Molio sluoksnis ne visur vienodo storio. Viename šone jis siekia 10 cm, o kitame – tik 5 cm storio. Molis perdegęs ir sukietėjęs į monolitą, kuris krosnelės transportavimo metu kai kuriose vietose suskilinėjo. Vidaus pusėje molis perdegęs iki raudonos spalvos, o pats krosnelės paviršius viduje juodas.

Krosnelės dugnas iš paprasto smėlio. Jos vidus – iki 50 cm ilgio ir 28 cm pločio.

Pakuros anga yra krosnelės rytų pusėje. Ji mūryta iš molio ir paplokščių

akmenų, kurie nuo krosnelės dugno iškilę net 38 cm. Akmenys yra maždaug 20x15x7 cm, 7x10x15 cm dydžio. Panašus akmuo gulėjo ir krosnelės viduje. Greičiausiai juo buvo uždengta pakuros anga, o griūvant krosnelei akmuo įvirto į jos vidų.

Kokio aukščio buvo krosnelė, pasakyti nebegalima, nes išliko tik jos fragmentai. Neaiški lieka ir krosnelės viršutinės dalies forma.

Krosnelės būklė bloga. Išdžiūvęs pagrindo smėlis yra birus, sienelės transportavimo metu daugelyje vietų įtrūkusios. 1962 m. pavasarį Vilniaus dailės muziejaus restauratorius J. Petrulis krosnelę mėgino restauruoti. Sutvirtino byrančio smėlio paviršius, padaręs maždaug 0,3 cm storio kieto grunto plutą ir suklijavęs sutrūkusias krosnelės sienas bei pritvirtinęs angos akmenis. Tačiau to nepakanka, nes sukietintoji paviršiaus pluta kai kur ištrupėjo ir pro plyšius vėl pradėjo byrėti palaidas smėlis.

ISTORINĖ CHARAKTERISTIKA. 1961 m. vykdant archeologinius kasinėjimus Paplinio gyvenvietės šeštoje perkasoje, buvo užtikta ši krosnelė. Tiriamoje perkasoje kultūrinis sluoksnis susidėjo iš keturių horizontų. Viršutinis sluoksnis su ankstyvojo feodalizmo laikotarpiui būdingais radiniais buvo sumaišytas ariant žemę. Po juoėjo antras kultūrinio sluoksnio horizontas, kuriame randama daug perdegusio tinko trupinių ir VI–VIII a. daiktų. Dar giliau buvo tamsus su degėsiomis kultūrinio sluoksnio horizontas. Jame gausu gargažių, grublėtosios keramikos. Šio horizonto radiniai datuojami III–V a. Dar giliau buvo miškožemio juosta, po ja – jau nejudintas smėlis.

Krosnelė yra buvusi pastatyta virš miškožemio esančio horizonto susidarymo metu. Kadangi ji buvo įkasta į žemę, tai mūrijant krosnelę buvo perkasta miškožemio juosta ir krosnelės dugnas atsidūrė ant nejudinto smėlio.

Visose sluoksnio, kurio susidarymo metu padaryta ši krosnelė, perkasose randama daug gargažių, kurių dalis turi geležies rūdžių atspalvį. Tame pačiame horizonte rasta daug galastuvų ir kitokių III–V a. dirbinių: Djakovo tipo svorelių, lazdelinių geležinių smeigtukų, vienas žiedinis smeigtukas ir kt. Pagal surinktus eksponatus krosnelę galima datuoti minėto laikotarpio pirmąją pusę, t. y. III–IV a., nes krosnelės pėdsakai pasirodė maždaug horizonto viduryje.

Ties krosnelės pakuriamąja anga yra buvusi iškasta maždaug 80x120 cm dydžio verpstės formos duobė, kuri ištiesai buvo prisipildžiusi gargažių.

Panašių, tik kiek mažesnių, trijų krosnelių pėdsakų aptikta ir VII perkasoje tame pačiame kultūrinio sluoksnio horizonte. Jos buvo kiek blogiau išlikusios ir aplink jas taip pat aptikta panašių gargažių. Paminėtina, kad pastarosios krosnelės buvo išdėstytos vienos duobės pakraščiais, taip sudarydamos savotišką vientisą metalų apdirbimo kompleksinį įrenginį. Jų sienelės yra buvusios maždaug vienodo (80–10 cm) storio, o vidus – apie 18–20 cm skersmens. Šalia jų rastas smiltainis galastuvas, keletas lazdelinių smeigtukų ir nemažai gargažių. Šie radiniai rodo, kad pastarosios krosnelės buvo naudojamos ne balų geležies rūdai lydėti, o metalui apdirbti, gaminant įrankius, papuošalus ir kitus metalinius daiktus.

Daugiau balų rūdai apdirbti skirtų krosnelių šioje gyvenvietėje nerasta. Jų pėdsakų aptikta Moškėnų–Laukupėnų (Rokiškio r.), Nemenčinės ir Bačkininkėlių (Prienu r.) piliakalniuose. Be to, dideli geležies gargažių kiekiai dar aptikti prie Velykuškių (Zarasų r.), Gondingos (Plungės r.) ir kitų piliakalnių.

Panašių krosnelių, skirtų balų rūdai apdirbti, rasta ir Latvijos Dignajos, Daugmalės ir Asotės piliakalniuose. Nors jos visos yra vėlyvesnės, tačiau turi ir bendrų bruožų. Pasirodo, kad visų krosnelių pagrindai 20–30 cm įkasti į žemę ir vidaus skersmuo yra apie 30 cm. Vėlyvesnės krosnelės nuo ankstyvesnių skiriasi tik tuo, kad jų sienelės storesnės. Pvz., Asotės piliakalnyje surasta krosnelė datuojama X a., turėjo net 30–35 cm storio sienelės.

Spėjama, kad balų rūdos lydymo krosnelės buvo 70–100 cm aukščio ir šone turėjo paliktą vieną, o kai kada ir dvi pakuros skylės. Į krosnelę būdavo dedama vasarą surinkta, išdžiovinta ir susmulkinta balų rūda sluoksniais su paprastomis medžio anglimis. Pirmiausia būdavo pilamas anglių sluoksnis, virš jo – rūdos, ant šio – vėl anglių, vėl rūdos, ir taip krosnelė sluoksniais būdavo užpildoma iki pat viršaus. Iš Paplinio gyvenvietėje VII perkasoje rastos trečiosios krosnelės viduje aptiktų anglių matyti, kad buvo naudojamos ažuolų ir kitų nenustatytų lapuočių medžių anglys. Kad balų rūda lydytųsi, reikėdavo, kad krosnelėje temperatūra pasiektų 900–1200 laipsnių. Tai būdavo pasiekama odinėmis dumplėmis pučiant orą pro angą. Rastų krosnelės viduje gargažių kaitinimas, kuris buvo atliktas Telšių taikomosios dailės technikumio metalo apdirbimo dirbtuvėje, parodė, kad Paplinio gyventojai temperatūrą krosnelės viduje pakeldavo virš 1000 laipsnių C, nes gargažė 1000 laipsnių

temperatūroje nerodė jokių tirpimo žymių. Krosnelėje išsilydavo apie 50 procentų geležies, o likusi virsdavo gargažėmis, kurias tekdavo išmesti.

MOKSLINĖ-MUZIEJINĖ REIKŠMĖ. Tai pirmoji krosnelė mūsų Respublikoje, kuri perkelta į muziejaus saugyklas. Vertinga ji todėl, kad yra originalus daiktas. Tai eksponatas, parodantis metalų apdirbimo technologiją mūsų krašte pirmaisiais mūsų eros amžiais.

Eksponuotina ji pirmą kartą bendruomenės ekspozicijoje, vaizduojant metalų apdirbimą III–V a., arba monografiškai vaizduojant Paplinijo gyvenvietę.

LITERATŪRA:

1. Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961, p. 254–255.

2. Kulikauskas P. Nemenčinės piliakalnis / Iš lietuvių kultūros istorijos, T. 1. – Vilnius, 1958.

3. Valatka V. Senovės lietuvių verslas / Komunizmo aušra, 1962 m. sausio 25 d., Nr. 10, Telšiai.

4. Стубав А. Раскопки городища Кентескалнс в 1954–1956 г. Вопросы этнической истории Прибалтики. – Москва, 1959.

5. Алуksеев Л. Археологические памятники эпохи железа в среднем течении западной Двины / Вопросы этнической истории Прибалтики. – Москва, 1959.

6. Сноре Е. Асотское городище. – Рига, 1961.

KITI ŠALTINIAI:

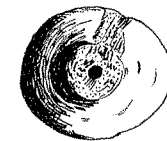
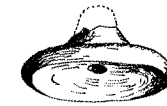
1. Paplinijo gyvenvietės archeologinių kasinėjimų 1961 m. ir 1962 m. dienoraščiai ir grafines medžiagos aplankai.

APRAŠO AUTORIUS. Vitas Valatka.

APRAŠYMO DATA. 1963 m. sausio 12 d.

DJAKOVO TIPO SVORELIS

MOKSLINIS PASAS

Inv. Nr. 12. 491

GAVIMO ŠALTINIS IR LAIKAS. Gautas iš Konstantino Bružo, gyvenančio Šarnelės k., Varduvos apyl., Plungės r., 1966 m. balandžio 14 d. pagal eksponatų gavimo aktą Nr. 1691. Svorelį 1965 m. vasarą ant žemės paviršiaus rado moksleivė Regina Bružaitė ir atidavė Konstantinui Bružui, o šis jį po pusmečio atnešė į muziejų.

SAUGOJIMO VIETA. Saugomas fonduose, archeologinių dirbinių kolekcijoje.

APRAŠYMAS. Svorelis nulipdytas iš molio su nedidele smulkiai sugrūsto rausvo akmens priemaiša. Forma jis kiek primena varpelį ar apverstą voveraitę. Svorelio pagrindo skersmuo – 4,3 ir 4,8 cm, dabartinis aukštis – 2 cm. Pati viršūnė nudaužta, nutrupėjusi, viename šone yra ištrupėjęs plotelis. Per svorelio centrą išdurta išilginė skylutė, jis išdegtas, melsvai pilkos spalvos. Pagrindas įgaubtas vidaus pusėn. Pagrindo briauna lygi, plonėjanti į viršų.

ISTORINĖ CHARAKTERISTIKA. Pirmą kartą svoreliai buvo aptikti tyrinėjant Djakovo kaimo piliakalnį netoli Maskvos¹, todėl archeologinėje literatūroje iki šiol jie vadinami Djakovo tipo svoreliais. Dažniausiai jie būna įvairių formų: vieni primena grybą ar varpelį, kiti – kūgį, ritę ir kt. Nemažai svorelių būna pagražinti iškapojant briauną arba įspaudžiant įvairius ornamentus.

Nors archeologams jie žinomi beveik 100 metų, tačiau kam jie buvo naudojami, iki šiol nėra nustatyta. Vieni mano, kad svorelių paskirtis – ištempti siūlus vertikaliuose staklėse, kiti – kad tai sagos, žibintų dagčių laikikliai².

Kadangi svorelių anksčiausiai ir gausiausiai rasta RTFSR – apie Maskvą, Smolenską – ir Baltarusijoje, tai jie laikyti būdingais slavų giminėms³.

Lietuvoje Djakovo tipo svorelių pirmaisiai buvo rasta rytuose: Nemenčinės, Bogučiškių ir Rudaminos (prie Vilniaus) piliakalniuose⁴. Tada net buvo manoma, kad jie yra atvežti iš slavų kraštų⁵. Bet paskui svorelių buvo aptikta

Aukštadvario piliakalnyje⁶ ir 1959–1962 m. kasinėjant gyvenvietę prie Plinijos piliakalnio Telšių rajone⁷. Pastarojoje buvo iškasti net 22 tokie svoreliai. Paaiškėjo, kad jie buvo nulipdyti iš to paties molio kaip ir vietiniai puodai ir todėl apie atgabenimą iš kitų kraštų negali būti kalbos.

Tuo pačiu metu P. N. Tretjakovas, tyrinėdamas Smolensko srities piliakalnius, padarė išvadą, kad ten prieš atsikraustant slavams gyveno baltų giminės. Tai įrodo toponimikos duomenys, piliakalnių „architektūros“ panašumas, kai kurios bendros dirbinių formos ir Djakovo tipo svoreliai⁸.

Visi Djakovo tipo svoreliai rasti piliakalniuose arba prie piliakalnių prisišliejusiose gyvenvietėse. Jeigu šie dirbiniai būtų audimo įrankiai, tai jų turėtų būti ir kapuose tarp įkapių, kaip yra verpstukų, adatų, ylių. Jeigu į moters kapą dedama verpimo ir siuvimo įrankių, tai kodėl neturėtų būti ir audimo įrankių? Pagaliau, jeigu svoreliai buvo naudojami audimo siūlams ištempti, tai jie turėjo būti laikomi vienoje vietoje bent po kelis, kaip neseniai laikais buvo laikomos prie staklių šėivos. Vadinas, senovinėse gyvenvietėse svoreliai turėtų būti randami didesnėmis grupėmis. Bet iki šiol visi jie rasti tik pavieniui⁹.

Turbūt teisingas K. A. Smirnovas¹⁰, aiškindamas, kad Djakovo tipo svoreliai buvo naudojami protėvių kulto apeigoms atlikti. Kaip protėvių kulto daiktai jie nebuvo siejami su laidojimo apeigomis ir į kapinynus nepateko. Su jais apeigos buvo atliekamos gyvenamojoje patalpoje, prie židinio arba kampe, kur jie randami kasinėjimų metu¹¹. Be to, apeigoms jų reikėjo retkarčiais ir tik pavienių, todėl jie galėjo būti įvairios formos ir nevienodo dydžio.

Nemenčinės Djakovo tipo svoreliai datuojami II–III a.¹², o visoje jų paplitimo zonoje buvo naudojami tik mūsų eros I tūkstantmečio I pusėje¹³.

Pirmaisiais mūsų eros šimtmečiais ūkiniu ir visuomeniniu vienetu buvusi šeimininė bendruomenė ėmė irti. Vietoje jos formavosi atskiros šeimos. Protėvių kultas, anksčiau buvęs toks svarbus, dabar neteko savo reikšmės ir išnyko, o su juo – ir Djakovo tipo svoreliai.

Aprašomas svorelis buvo rastas Plungės r., Varduvos apyl., Šarnelės k., Varduvos upės kairiojo kranto skardyje, žemės paviršiuje, netoli nuo upės ištakų, ties Bružo ir Bagužo sodybomis. Tiksliai radimo vieta nenustatyta, tačiau aišku, kad prie Varduvos yra iki šiol nežinoma pirmųjų mūsų eros amžių gyvenvietė. Labai svarbu ir tai, kad svorelis jau antras Žemaitijoje. Ši radimvietė plačioje

Djakovo tipo svorelių paplitimo teritorijoje yra labiausiai nutolusi į vakarus.

MOKSLINĖ-MUZIEJINĖ REIKŠMĖ. Svorelis yra vertingas eksponatas, jis įrodo Djakovo tipo svorelių paplitimą Žemaitijoje ir protėvių kulto egzistavimą pirmaisiais mūsų eros amžiais. Eksponuotinas senojo geležies amžiaus arba gimininės santvarkos irimo laikotarpio ekspozicijoje kaip tuometinės keramikos pavyzdys arba eksponatas, susijęs su dvasinio gyvenimo kultūra (religija).

LITERATŪRA:

1. Daugudis V. Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai. // LTSR MA Darbai S. A. 1 (12). – Vilnius, 1962.

2. Kulikauskas P. Nemenčinės piliakalnis // Lietuvių kultūros istorija I. – Vilnius, 1958.

3. Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961, 561 p.

4. Арциховский А. В. Основы археологии. – Москва, 1955 г.

5. Гуревич Ф. Д. Древности Белорусского Понеманья. – Москва – Ленинград, 1962 г.

6. Розенфелдт И. Т. Щербинское городище, Но. 1. – 1964 г.

7. Сизов В. И. Дяково городище близ Москвы // Труды 9-ого археологического съезда в Вильне, т. 2. – Москва, 1897 г.

8. Смирнов К. А. К вопросу о назначении грузиков дякова типа. // Современная археология, Но. 3 – 1961 г.

9. Третьяков П. Н. Шмидт Е. А., Древние городища Смоленщины. – Москва – Ленинград, 1963 г.

10. Paplinio gyvenvietės tyrinėjimų 1959–1961 m. dienynai. // Telšių kraštotyros muziejaus archyvas, 69, 70, 71, 72.

APRAŠO AUTORIS. Vitas Valatka.

APRAŠO DATA. 1966 m. balandžio 25 d.

1 Сизов В. И. Дяково городище близ Москвы // Труды 9-ого археологического съезда в Вильне, т. 2. – Москва, 1897 г., стр. 256.

2 Смирнов К. А. К вопросу о назначении грузиков дякова типа. // Современная археология, III – 1961 г., стр. 45.

3 Арциховский А. В. Основы археологии. – Москва, 1955 г., стр. 191.

4 Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961 m., p. 184.

5 Ten pat, p. 260.

6 Daugudis V. Aukštadvario piliakalnio įtvirtinimai ir pastatai. // LTSR MA Darbai S. A. I (12). – Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962, p. 50.

7 Paplinio gyvenvietės tyrinėjimų 1959–1961 m. dienynai. // Telšių kraštotyros muziejaus archyvas, 69, 70, 71, 72.

8 Третьяков П. Н., Шмидт Е. А. Древние городища Смоленщины. – Москва – Ленинград, 1963 г., стр. 30.

9 Ten pat, стр. 30.

10 Смирнов К. А. К вопросу о назначении грузиков дякова типа. // Современная археология, No. 3 – 1961 г., стр. 45.

11 Смирнов К. А. К вопросу о назначении грузиков дякова типа. // Современная археология, No. 3 – 1961 г., стр. 55.

12 Kulikauskas P. Nemenčinės piliakalnis // Lietuvių kultūros istorija I. – Vilnius, 1958, p. 25.

13 Розенфельдт И. Т. Щербинское городище, No. 1. – 1964 г., стр. 169.

KRYŽINIS PLOKŠTELINIS SMEIGTUKAS

MOKSLINIS PASAS

Inv. Nr. 11.515.

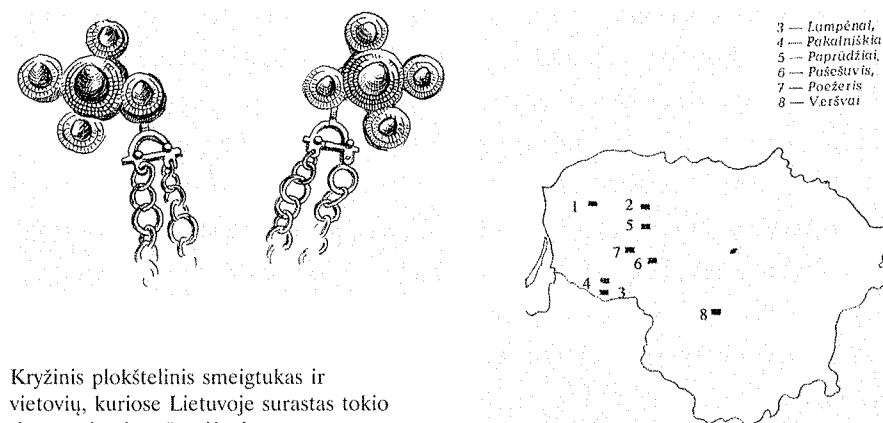
GAVIMO ŠALTINIS IR LAIKAS. Rastas 1964 m. liepos 13 d., vykdamas Maudžiorų plokštinio kapinyno archeologinius kasinėjimus kape Nr. 10. Kasinėjimų dienyne radinys įrašytas Nr. 58.

SAUGOJIMO VIETA. Ikitarybinio periodo, pirmykštės bendruomenės ekspozicijoje.

APRAŠAS. Iš žalvarinės plokštelės iškirstas suapvalintais galais 6,9x6,9 cm dydžio kryžiukas. Kryžiuko centre išdurta skylutė ir joje įtvirtintas geležinis virbalas, kuris nulenktas sudaro smeigtuko smeigę.

Smeigės pusėje prie vienos kryžmelės prilydyta kilpelė grandinėlei įverti.

Smeigtuko priekinės pusės centre pritvirtintas sidabrinis kūgio formos, užapvalinta viršūne gaubtelis, o aplink jį – trys rantuotos vielos žiedeliai. Jie koncentriškai susikerta. Visuose keturiuose kryžmų galuose taip pat pritvirtinti panašūs, tik truputį mažesni gaubteliai, o aplink juos – po du koncentriniai skersai rantuotos sidabrinės vielos žiedelius. Į užpakalinėje pusėje esan-

Kryžinis plokštelinis smeigtukas ir vietovių, kuriose Lietuvoje surastas tokio tipo smeigtukas, žemėlapis

čią kilpelę įverta žalvarinė grandinė, kuri pritvirtina žalvarinį kabutį.

Kabučio užkabos viršutinė atauga yra keturkampio skerspjuvio su skersai rantiyta viršutine plokštuma. Joje padarytos dvi skylutės ir į viršutinę įverta grandinė, sujungta su smeigtuku.

Kabučio korpusas yra lanko formos, galuose išdurtos skylutės, į kurias įvertos dvi grandinės. Skersai lankelio yra lazdelė su kiek išsikišusiais už lankelio galiukais. Ties lankelio ir skersinuko susikryžavimais yra du iškilę nedideli cilindro formos pumpurėliai.

Grandinės 37 cm ilgio, iš įvairaus dydžio, nerūpestingai padarytų grandelių, vienas galas yra pritvirtintas prie kito tokio pat kabučio, kuris sujungtas su analogišku antru kryžiniu plokšteliu smeigtuku.

Smeigtukų geležinės smeigės surūdijusios ir nulūžusios. Visų gaubtelių viršūnės sunykusios, aptrupėjusios ir prakiurusios.

ISTORINĖ CHARAKTERISTIKA. Ši smeigtukų pora buvo rasta Kelmės rajono Užvenčio apylinkės Maudžiorų kaimo plokštiniame kapinyne, kuris yra prie Luokės ir Užvenčio vieškelių ant Ušnos upelio kairiojo kranto, kolūkio „Draugystė“ IV brigados gamybinių pastatų teritorijoje. Smeigtukai buvo moters kape Nr. 10, paprastai padėti ant krūtinės. Tai vieninteliai sveiki, išlikę nesuardyti smeigtukai šiame kapinyne. Be šių, tokių pat smeigtukų fragmentų buvo rasta šio kapinyne kapuose Nr. 11, 42 ir 69 bei likę pavienių fragmentų suardytų kapų vietoje 1964 m. perkastos 52, 79 kvadratuose ir 1966 m. kasinėjimų 48 ir 84 kvadratuose. Iš to matyti, kad Maudžiorų kapinyne šis smeigtukų tipas nėra labai retas; jų turėjo būti bent devyniuose kapuose.

Lietuvos archeologinėje medžiagoje jie nėra labai gausiai minimi. Iki šiol minėtos formos smeigtukai yra žinomi iš šių vietovių:

1. Jazdaičių, Plungės r. (Telšių kraštotyros muziejus, inv. Nr. 1260).
2. Maudžiorų, Kelmės r.
3. Lumpėnų, Šilutės r. (Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens, Königsberg, 1929, p. 230 prieš. 176: C).
4. Pakalniškių, Tauragės r. (Nakaitė L. Sidabro naudojimas II–XIII amžiais Lietuvoje dirbiniams puošti, LTSR MA Darbai, ser. A. 1/16 /Vilnius, 1964, p. 72).
5. Paprūdžių, Kelmės r. (L. Nakaitė, min. veik.).

6. Pašešuvio, Raseinių r. (L. Nakaitė, min. veik.).

7. Požerės, Šilalės r. (Telšių kraštotyros muziejus, inv. Nr. 9178).

8. Veršvų, Kauno miestas (L. Nakaitė, min. veik.).

Iš radimviečių matyti, kad kryžiniai plokšteliniai smeigtukai iki šiol visai neaptikti Rytų Lietuvoje, Užnemunėje ir Pajūrio Lietuvos kultūrinėje zonoje, išskyrus Jazdaičius. Jie būdingi Kelmės, Šilalės, Tauragės, Raseinių ir Kauno rajonams, kuriuose smeigtukų naudojimo laikais gyveno senovės žemaičių gentys. Todėl šie smeigtukai priklauso tik senovės žemaičiams būdingam papuošalų tipui ir padeda tiksliau spręsti senovės žemaičių gyventos teritorijos ir jų santykių su kitomis gentimis klausimą.

Šie smeigtukai buvo rasti moters kape kartu su žalvarinėmis apyrankėmis, peiliu, yla ir į cilindrėlį sulenkta žalvarine plokštele. Tai rodo, kad čia buvo palaidota turtinga moteris, nes Maudžiorų kapinyne tik šiame kape rastos 6 apyrankės ant vienos moters rankų. Suprantama, kad šis sidabru puoštas dirbinytis buvo brangus ir galėjo priklausyti tik turtingai moteriškei – genties vado šeimos narei.

Veršvuose moters kape Nr. 98 rasta kryžinių smeigtukų pora buvo kartu su dviem sidabrinėmis storagalėmis apyrankėmis, viela apvyniotais plonėjančiais galais antkakle su kabliuku ir kilpele¹. Iš šių įkapių matyti, kad ir čia buvo palaidota labai turtinga moteris, išsiskirianti savo turtingumu iš kitų šiame kapinyne palaidotųjų.

Veršvų smeigtukų pora pagal tame pačiame kape rastas kitas įkapes datuojama V a.² Smeigtuką iš Lumpėnų V. Gaerte datuoja III–IV a.³ Jazdaičių, Pakalniškių, Paprūdžių, Pašešuvio ir Poežerio smeigtukai rasti atsitiktinai ir iš viso nėra datuoti. Latviai panašius smeigtukus datavo V–VII a.⁴

Ši Maudžiorų smeigtukų pora pagal kartu su jais rastas juostines pusapvalio skerspjuvio apyrankes galėtų būti datuojama IV–V a. Datavimą patikslina prie smeigtukų esantys kabučiai, kurie datuojami IV a.⁵ Pagal Maudžiorų kapinyne chronologinę topografiją jie datuojami IV–V a. riba. Kiti Maudžiorų kapinyne rasti šių smeigtukų fragmentai tėra tik IV–V a. ribos – V a. kapų zonoje. Taigi smeigtukų pora datuotina IV–V a. riba, o šių smeigtukų naudojimo laikas yra IV a. pabaiga ir V a. Maudžiorų kapinyne VI a. kapuose jie jau nebeaptinkami.

Kryžiniai plokšteliniai smeigtukai atsirado iš smeigtukų su rozetine galvu-

te. Jų užpakalyje būdavo išlenkiama geležinė adata, viršutė – geroji pusė papuošiama iškilimu ir koncentriškai aplink jį einančiais žiedais, padarytais iš skersai rantuotos vielos. Aplink centrinę rozetę būdavo išdėstomos mažos šoninės rozetės⁶. Stragnos ir Kurmaičių kapinyuose rasti rozetiniai smeigtukai datuojami IV a.⁷ Matyt, laikui bėgant, su ta pačia technika, tik pakeitę kai kuriuos elementus, IV a. pabaigoje perėjo senovės žemaičiai prie naujos papuošalų formos – mūsų aptariamų kryžinių plokštelių smeigtukų.

Tuo pačiu metu meistras tokia technika gamino ne vien kryžinius plokštelių smeigtukus. Maudžiorų kapinyne kape Nr. 12, datuojame IV–V a. riba, yra rasta žalvarinė sagtis, kurios išplatinto liežuvėlio viršus papuoštas panašiu gaubteliu ir dviem koncentriniais rantuotais žiedeliais (Telšių kraštotyros muziejus, inv. Nr. 11522).

MOKSLINĖ-MUZIEJINĖ REIKŠMĖ. Maudžiorų kryžiniai plokšteliniai smeigtukai:

1) prisideda prie šio tipo smeigtukų paplitimo teritorijos nustatymo ir padeda išaiškinti senovės žemaičių gyventas vietas;

2) aiškiai rodo turtinės nelygybės egzistavimą IV–V a.;

3) jų nustatyta chronologija padeda tiksliau datuoti kartu su jais IV–V a. kapuose randamus kitus dirbinius;

4) parodo senovės amatininkų, juvelyrų, sugebėjimus ir teikia duomenų dirbinių raidos istorijai.

Eksponuojant jis vaizduojant senovės žemaičių giminių gyventas vietas, IV–V a. amatus ar turtinę nelygybę.

LITERATŪRA:

1. Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. – Königsberg, 1929.

2. Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961.

3. Lietuvių liaudies menas. Papuošalai, I kn. – Vilnius, 1958.

4. Latviešu kultūra senatne. – Riga, 1937.

5. Nakaitė L. Sidabro naudojimas II–XIII amžiais Lietuvoje dirbiniam puošti. LTSR MA Darbai, ser. A. 1/16/. – Vilnius, 1964.

KITI ŠALTINIAI:

1. Maudžiorų kapinyne kasinėjimų 1964 m. ir 1966 m. dienynai, esantys Telšių kraštotyros muziejaus archyve.

APRAŠO AUTORIUS. Vitas Valatka.

APRAŠYMO DATA. 1967 m. sausio 19 d.

1 Nakaitė L. Sidabro naudojimas II–XIII amžiais Lietuvoje dirbiniam puošti, LTSR MA Darbai, ser. A. 1/16 /. – Vilnius, 1964, p. 72.

2 Lietuvių liaudies menas. Papuošalai. 1 kn. – Vilnius, 1958, pav. 172–273.

3 Gaerte W. Urgeschichte Ostpreussens. – Königsberg, 1929, p. 230.

4 Latviešu kultūra senatne. – Riga, 1937, lent. XXV: 9, 10.

5 Lietuvių liaudies menas. Papuošalai. 1 kn. – Vilnius, 1958, il. 136–137, 90–91.

6 Ten pat, il. 191–192.

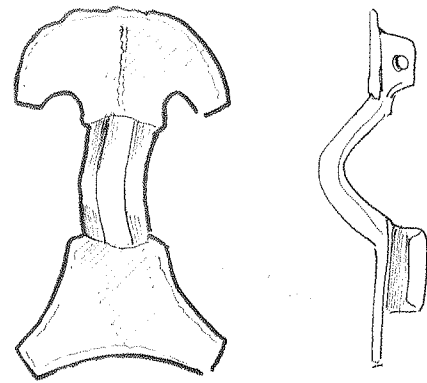
7 Ten pat.

PELĒDINĒ SEGĒ

MOKSLINIS PASAS

Inv. Nr. Arch-254.

Sen. Inv. Nr. 1202.

GAVIMO ŠALTINIS IR LAIKAS. Gauta iš Plungės valsčiaus viršaičio Leono Kumšlyčio 1939 m. gruodžio 30 d. kartu su kitais archeologiniais radiniais be akto ar kitų dokumentų.

SAUGOJIMO VIETA. Segė saugoma archeologijos fondo saugykloje.

APRAŠAS. Segė padaryta iš žalvario. Išlikęs tik segės korpusas, o adata, spyruoklė su ašele ir pridengiamoji plokštelė neišliko. Korpuso galvutės viršus apskritas, prie liemenėlio turi pusapvalę išimtas – „akis“. Liemenėlis stipriai lenktas, skerspjūvis žemos trapecijos formos. Kojelė trikampė. Jokio paviršiaus sidabravimo nesimato, tik pakraščiuose yra labai sekliai įrąntytos linijėlės ir galvutėje, ir kojelėje. Galvutę išilgai pusiau dalina toks pat įgraviruotas griovelis. Galvutės užpakalinėje pusėje yra dvi ąselės su skylutėmis spyruoklei pritvirtinti, o kojelėje išlieta adatos užkaba. Segės ilgis – 6,8 cm, galvutės plotis – 3,9 cm. Patina žalia, kai kur kiek miltiška ir aptrupėjusi, kojelės ir liemenėlio paviršiuje matosi brūžavimo dilde žymės.

RADIMO ISTORIJA. Segę Godelių kaimo senkapiuose, vadinamuose Milžinkalniu¹ (Plungės r.), veždamas žvyrą rado Plungės valsčiaus viršaitis L. Kumšlytis ir ją kelerius metus laikė savo kolekcijoje, kuri tuo metu net buvo laikoma Plungės valsčiaus savivaldybės muziejumi. 1939 m. L. Kumšlytis didžiąją dalį savo kolekcijos perdavė Telšių kraštotyros muziejui. Kartu su kitais eksponatais į muziejų pateko ir ši segė. Tai vienintelė šio tipo segė mūsų muziejuje.

ISTORINĖ CHARAKTERISTIKA. Pabaltijo respublikose iki 1961 m. iš viso buvo žinomos tik 24 pelėdinės segės, kurių daugiausiai (17) surasta Latvi-

joje, 6 – Lietuvoje ir viena – Estijoje². Lietuvoje jų yra surasta Kapitoniškiuose (Kaišiadorių r.), Godeliuose (Plungės r.), Pociuose (Klaipėdos r.) ir Rudiškiuose (Joniškio r.)³. Labiausiai jos išplitusios Kuršių ir Latgalių teritorijoje, čia buvo nešiojamos nuo VII iki IX a. Jų atsiradimas ir raida sietina ne su pašaline įtaka, o su charakteringomis Pabaltijo genčių dvasinės kultūros ir estetikos bei stiliaus ypatybėmis.

Tarp pelėdinių segių patys ankstyviausi yra kuršiški egzemplioriai, tarp jų Godelių ir Ventspilio segės datuojamos VII a. Iš to galima spręsti, kad šių segių atsiradimo vieta yra senovės Kuršas, iš kur jos paplito į Latgalių teritoriją.

Pelėdinių segių rasta mažai, todėl galima teigti, kad jos nebuvo gaminamos masiškai, o tik pagal užsakymą išimtinai tik vyrams. Kaip grobis ar dovanos jos atkeliavo ir į tolimesnes teritorijas (Lietuvą, Estiją, Gotlando salą)⁴.

Pelėdinės segės buvo brangios ir ne kiekvienas jų galėjo įsigyti. Tai patvirtina tas faktas, kad jos randamos tik turtingų vyrų kapuose su gausiomis arba prabangiomis įkapėmis.

Vyrai jomis susisėgdavo viršutinį drabužių krūtinės srityje⁵.

MOKSLINĖ MUZIEJINĖ REIKŠMĖ. Pelėdinė segė – vertingas VII a. kuršių dirbiny, prekybos ar grobio keliu patekęs į centrinės Žemaitijos vakarinę dalį.

Eksponuoti ją galima iliustruojant žemaičių krašto V–VIII a. genčių santykius su kitomis gentimis arba to paties laikotarpio naujas dirbinių formas, plitusias mūsų krašte. Taip pat ją galima panaudoti ekspoziciniame komplekse, vaizduojančiame to meto turtingą diferenciaciją.

PUBLIKACIJOS:

1. Kumšlytis L. Plungės miesto senovės liekanos / Šiaulių metraštis IV, 1933, p. 39, pav. 19.

2. Urtans V. Pūces sakta / Archeologija un etnografija III. – Ryga, 1961, p. 54, IV lentelė, il. 80-31.

DUOMENŲ ŠALTINIAI:

1. Kumšlytis L. Plungės miesto senovės liekanos / Šiaulių metraštis IV, 1933.

2. Tautavičius A. Kapitoniškių pilkapiai / LTSR MA darbai, serija A, 1. – Vilnius, 1957.

3. Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961, p. 887.

4. Urtans V. Pūces sakta / Archeologija un etnografija III. – Ryga, 1961.

APRAŠO AUTORIUS. Vitas Valatka.

APRAŠYMO DATA. 1968 m. balandžio 11 d.

1 Kumšlytis L. Plungės miesto senovės liekanos / Šiaulių metraštis IV, 1933, p. 39, pav. 19.

2 Urtans V. Pūces sakta / Archeologija un etnografija III. – Ryga, 1961, p. 48.

3 Ten pat.

4 Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961, p. 338.

5 Urtans V. Pūces sakta / Archeologija un etnografija III. – Ryga, 1961, p. 58.

VITO VALATKOS BIBLIOGRAFIJA

Vito Valatkos 1948–1979 m. bibliografiją surinko, parengė ir pirmą kartą išspausdino Adolfas Tautavičius („Muziejai ir paminklai“. Nr. 2. Vilnius : Mokslas, 1980). Publikacijoje jis nurodė, kad dauguma minėto laikotarpio „V. Valatkos darbų paskelbti Telšių rajono laikraščiuose – „Komunizmo aušra“ (1952–1962) ir „Komunizmo švyturys“ (nuo 1962 m. balandžio mėn.). Todėl šių leidinių, kaip ir respublikinių periodinių leidinių, leidimo vieta nenurodoma. Daugelyje straipsnių V. Valatka rėmėsi Telšių kraštotyros muziejaus medžiaga. Šios įstaigos pavadinimas anotacijose pateikiamas sutrumpintai – TKM.“ Spausdinti darbai bibliografijos dalyje pateikiami chronologine tvarka.

A. Tautavičiaus parengtas tekstas šioje knygoje spausdinamoje publikacijoje papildytas Irenos Kvieselaitienės, Danutės Mukienės ir Laimutės Valatkienės surinkta informacija apie 1975–2004 m. išspausdintus V. Valatkos darbus ir minėto laikotarpio publikacijas apie V. Valatką.

Visų V. Valatkos darbų, saugomų Žemaičių muziejuje „Alka“, bibliografiją numatyta pateikti antroje V. Valatkos rašytinio palikimo knygoje.

SPAUSDINTI DARBAI

1948 METAI

Tarybinės spaudos paroda. – Tiesa, 1948 m. rugsėjo 2 d.

1950 METAI

Brigadininkas (apsakymas). – Tarybų Žemaitija (Telšiai), 1950 rugpjūčio 7 d.

1952 METAI

Kultūrinių paminklų apsauga. – Kom. aušra, 1952 m. rugpjūčio 8 d.

Tarybinė santvarka suteikė visas galimybes išvystyti muziejaus darbą. – Kom. aušra, 1952 m. vasario 20 d.

1953 METAI

Išvyka maršrutu Telšiai–Lieplaukė. – Kom. aušra, 1953 m. gegužės 24 d.

Išvyka maršrutu Telšiai–Šatrijos kalnas. – Kom. aušra, 1953 m. birželio 17 d.

Kraštotyros muziejus ir jo aktyvas. – Tarybinė Klaipėda, 1953 m. gegužės 20 d.

Pirmasis Lietuvos TSR muziejininkų seminaras. – Kom. aušra, 1953 m. gruodžio 8 d.

1956 METAI

Kada gyveno Džiugas. – Kom. aušra, 1956 m. rugsėjo 11 d. (Apie Džiugo piliakalnį, Telšių r. ir Siraičių senkapį, esantį šalia piliakalnio.)

Ką kalba senkapiai. – Kom. aušra, 1956 m. spalio 23 d. (Apie Siraičių XI–XIII a. senkapio archeologinius kasinėjimus.)

Pergamentas su karaliaus parašu. – Kom. aušra, 1956 m. lapkričio 22 d. (Apie 1791 m. privilegiją Telšiams.)

Telšių kraštotyros muziejaus aktyvas. – Kultūros-švietimo darbas, 1956, Nr. 2, p. 23–28.

Vienos monetos paslaptis. – Kom. aušra, 1956 m. spalio 2 d. (Apie Romos monetą iš Dargiškių, Telšių r., patekusią į TKM.)

1957 METAI

Apie ką rašė pagrindinė „Tiesa“. – Kom. aušra, 1957 m. balandžio 11 d. (Apie TKM saugomus pagrindinius „Tiesos“ numerius.)

Iš senųjų Džiugo gyventojų buitės. – Kom. aušra, 1957 m. birželio 20 d. (Apie Siraičių, Telšių r., senkapio šalia Džiugo kalno archeologinius tyrinėjimus.)

Nepamirštami brangūs vardai. – Tiesa, 1957 m. gruodžio 27 d. (Apie TKM ekspoziciją.)

Siaubingos praeities liudininkas. – Kom. aušra, 1957 m. balandžio 4 d. (Apie TKM saugomą kaladę sugautiems rekrutams surakinti.)

Svečias iš Lenkijos Telšiuose. – Kom. aušra, 1957 vasario 14. (Apie Lenkijos archeologo J. Antonievičiaus lankymąsi TKM.)

Žemaitijos baudžiauninkų sukilimas prieš 420 metų. – Kom. aušra, 1957 m. vasario 23 d.

1958 METAI

Gargždo lauko kapinynas. – Kom. aušra, 1958 m. birželio 21 d. (Apie Juodso-dės, Telšių r., senkapio archeologinius tyrinėjimus, kuriems vadovavo V. Valatka.)

Įdomus radinys. – Kom. aušra, 1958 d. rugsėjo 16 d. (Apie Telšiuose, Respublikos g. 5, remonto metu surastus 1940–1941 m. tarybinių įstaigų dokumentus.)

Inkvizicijos laužai Žemaitijoje. – Kom. aušra, 1958 m. kovo 20 d. (Apie raganų procesus XVIII a.)

Išlikusi valtis ir žuvis irklas. – Kom. aušra, 1958 m. sausio 23 d. (Apie Biržulio ež. pakrantės durpyne rastą X–XII a. skobtinę valtį, patekusią į TKM.)

Kai žmogus buvo laikomas gyvulio vietoje. – Kom. aušra, 1958 m. vasario 25 d., il. (Apie TKM saugomas lektikas, skirtas dvarininkams nešioti.)

Namas, kuriame gyveno Žemaitė ir lankėsi 1863 m. sukilėliai. – Kom. aušra, 1958 m. lapkričio 22, il. (Apie buv. Šėmų dvarelį Telšių r.)

Revoliucinio komiteto būstinė. – Kom. aušra, 1958 m. gruodžio 18 d. (1919 m. Telšiuose.)

Velnio akmuo. – Kom. aušra, 1958 m. gruodžio 23 d. (Apie Siraičių, Telšių r., akmenį.)

1959 METAI

Aiškinamos Paplinijo paslaptys. – Kom. aušra, 1959 m. liepos 7 d. (Apie TKM pradėtus senosios gyvenvietės archeologinius tyrinėjimus prie Paplinijo piliakalnio, Telšių r.)

Kaip buvo įkurta Tarybų valdžia Telšiuose. – Kom. aušra, 1959 m. vasario 10 d. (Apie kovas dėl Tarybų valdžios 1919 m. sausio–vasario mėn.)

Kaip dvarininkas nuo choleros saugojosi. – Kom. aušra, 1959 vasario 17 d. (Apie TKM saugomus XIX a. vidurio gydytojo patarimus Milašaičių dvarininkui.)

Namo paslaptys. – Kom. aušra, 1959 m. rugsėjo 26 d., il. (Apie 1795–1798 m. Telšiuose pastatytos pirmosios mokyklos pastatą.)

Švedmetis Telšiuose. – Kom. aušra, 1959 m. sausio 3 d. (Apie XVIII a. pradžios įvykius.)

Telšiečiai 1831 m. sukilime. – Kom. aušra, 1959 m. kovo 28 d.

1960 METAI

Aplankykite parodą. – Kom. aušra, 1960 m. gegužės 21 d. (Apie TKM vykstančią tarprajoninę liaudies kūrybos parodą.)

Didelis džiaugsmas. – Kom. aušra, 1960 m. sausio 26. (Atsiliepiamas į TSRS vyriausybės nutarimą dėl ginkluotųjų pajėgų sumažinimo.)

Kiek laiko reikėjo akmens kirvukui padaryti. – Kom. aušra, 1960 m. gruodžio 17 d.

Liaudies kūrybos paroda. – Kom. aušra, 1960 m. gegužės 31 d., il. (Apie TKM vykstančią tarprajoninę parodą.)

Mūsų rajono literatūrinės įvairenybės. – Kom. aušra, 1960 m. kovo 1 d. (Patikslinama rašytojos Šatrijos Raganos gimimo vieta ir data.)

Vienos dienos išvyka. – Kom. aušra, 1960 m. birželio 25. (Ekskursijos maršrutas rajono istorinėmis ir literatūrinėmis vietomis.)

Žemė saugo mūsų protėvių pėdsakus. – Kom. aušra, 1960 m. rugpjūčio 30 d. (Apie m. e. I tūkstantmečio gyvenvietės prie Paplinio piliakalnio, Telšių r. archeologinius tyrinėjimus.)

1961 METAI

Getautės piliakalnis. – Kom. aušra, 1961 m. birželio 20 d. (Telšių r. piliakalnis.)

Ir tinko trupiniai prabilo. – Kom. aušra, 1961 m. rugsėjo 14 d. (Apie m. e. I tūkstantmečio gyvenvietės prie Paplinio piliakalnio, Telšių r., archeologinius tyrinėjimus.)

Revoliucinės literatūros knygnešys. – Kom. aušra, 1961 m. vasario 18 d. (Apie knygnešį Domą Bubiną.)

1962 METAI

Damaskinis plienas senovės Žemaitijoje. – Kom. švyturys, 1962 m. spalio 20 d., il. (Apie TKM esančius XI–XIII a. raštuoto plieno ietigalius.)

Didžiojo Lenino įkvėpti. – Kom. aušra, 1962 m. balandžio 21 d. (Apie LKP veiklą buržuazijos diktatūros metais.)

Kraštotyros draugijoje. – Kom. švyturys, 1962 m. rugsėjo 20 d. (Apie Kraštotyros draugijos Telšių rajono skyriaus veiklą.)

Masčio ežeras. – Kom. švyturys, 1962 m. rugpjūčio 2 d.

Senovės lietuvių verslas. – Kom. aušra, 1962 m. sausio 25 d. (Apie geležies gamybos pėdsakus TKM tyrinėjamoje m. e. I tūkstantmečio gyvenvietėje prie Paplinio piliakalnio, Telšių r.)

Steigiama kraštotyros draugija. – Kom. aušra, 1962 m. balandžio 5 (Apie TKM vykstantį rajono skyriaus steigiamąjį susirinkimą.)

Telšių kraštotyros muziejui 30 metų. – Kom. aušra, 1962 m. vasario 17 d.; Komunizmo pergalė (Varniai), 1962 m. vasario 21 d. (Jubiliejui skirtas straipsnis.)

Vertinga dovana. – Kom. švyturys, 1962 m. birželio 12 d. (Apie Mitkaičių aštuonmetės mokyklos kraštotyryninkų TKM padovanotus eksponatus.)

1963 METAI

Domas Rocius. – Kom. švyturys, 1963 m. spalio 19 d., su portr. (Apie revoliucinio judėjimo dalyvį Telšiuose, Didžiojo Tėvynės karo partizanų „Žalgirio“ brigados komisarą, žuvusį 1943 m.)

Pirmieji žingsniai. – Kraštotyra, 1963, p. 142–143. (Apie Lietuvos TSR kraštotyros draugijos Telšių rajono skyriaus veiklą 1962 m.)

Revoliucijos kareivis. – Kom. švyturys, 1963 m. gruodžio 24 d. (Apie iš Telšių kilusį 2-ojo Žemaičių pulko savanorį raudonarmietį Vincą Rumšą, žuvusį 1919 m. prie Daugpilio.)

Taip rinko į buržuazinį seimą. – Kom. švyturys, 1963 m. kovo 16 d. (Apie 1936 m. rinkimus buržuazinėje Lietuvoje.)

Varnių koncentracijos stovykla. – Kom. švyturys, 1963 m. liepos 2, 4, 6, 9, 11, 13 ir 16 d.

Vienragių pilkapius patyrinėjus. – Kom. švyturys, 1963 m. gruodžio 3 d. (Apie TKM tyrinėtus I–II a. pilkapius Plungės r.)

1964 METAI

Domo Rociaus laišakai. – Kraštotyra, 1964, p. 73–79. (Apie TKM saugomus 1943 m. žmonai rašytus „Žalgirio“ partizanų brigados komisaro laiškus, skelbiamas laišku tekstas.)

Gaudikaičių monetų lobis. – Kraštotyra, 1964, p. 185–186. (Apie 1961 m. rastą ir į TKM patekusį 1520–1701 m. įvairių šalių monetų lobį.)

Įdomu? Paskaitykite. – Kom. švyturys, 1964 m. vasario 1 d. (Apie periodinį leidinį „Kraštotyra“.)

Ką slepia senkapių velėna. – Komunistinis žodis (Kelmė), 1964 m. liepos 16 d. (Apie IV–VI a. Maudžiorų senkapio tyrinėjimus.)

1965 METAI

Gaulėniečių radiniai. – Kom. švyturys, 1965 m. sausio 30 d. (Apie Gaulėnų aštuonmetės mokyklos kraštotyryninkų, TKM surinktus eksponatus.)

Kaip aš ruošiuosi paskaitai. – Kom. švyturys, 1965 m. spalio 16 d.
Kūrybos lopšys. – Kom. švyturys, 1965 m. gegužės 29.
Nauja ekspozicija. – Kom. švyturys, 1965 m. rugpjūčio 14 d. (TKM atidaryta nauja pirmąsios bendruomenės laikotarpio ekspozicija.)
1964 m. rudenį... – Kultūros barai, 1965, Nr. 3, p. 44, il. (Žinutė apie Tryškiuose, Telšių r., aptiktą VIII–XII a. senkapi.)

1966 METAI

Dargeliškės lobis. – Kraštotyra, 1966, p. 165–169, il. (Apie III a. Romos monetų ir papuošalų lobį.)
Dešimt archeologinių. – Kom. švyturys, 1966 m. rugpjūčio 6 d., il. (Apie TKM 1956–1966 m. archeologines ekspedicijas.)
XIX a. grafikos paroda. – Kom. švyturys, 1966 m. spalio 18 d. (Apie TKM vykstančią Vilniaus dailės muziejaus parodą.)
Kam Žemaitijos gyventojai naudojo ažuolą. – Mokslas ir gyvenimas, 1966, Nr. 6 (105), p. 42–43, il.
Telšiai. – Kom. tiesa, 1966 m. vasario 20 d.
Turi būti išsaugoti. – Kom. švyturys, 1966 m. balandžio 1 d. (Dėl rajono kultūros paminklų apsaugos.)
„Už beraštį pasirašau...“ – Tiesa, 1966 m. gegužės 28 d. (Apie TKM.)
Vienragių pilkapiai. – Muziejai ir paminklai, 1966, p. 12–16, il. (Apie 1963 m. TKM tyrinėtus I–II a. pilkapius Plungės r.)
Раскопки могильника в Мауджорай (Кельмеский р-он) в 1964 г. В кн.: Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиции 1964 и 1965 г. г. – Вильнюс, 1966, с. 10–11.

1967 METAI

Archeologinių tyrinėjimų dešimtmetis. – Muziejai ir paminklai, 1967, p. 75–77, il. (Apie TKM tyrinėtus Juodsodės, Maudžiorų ir Siraičių senkapius, Vienragių pilkapius bei Paplienijo piliakalnio gyvenvietę.)
Išgirsime žemės kalbą. – Kultūros barai, 1967, Nr. 8, p. 12, su portr. (Atsakymas į žurnalo anketą apie kraštotyrininko darbą.)
Kautynės prie Luokės. – Kom. švyturys, 1967 m. vasario 28 d. (Apie 1919 m. vasario 27 d. raudonarmiečių kovas su vokiečiais.)
Niekada neužmiršiu. – Kom. švyturys, 1967 m. rugsėjo 30 d. (Apie savo pirmąją

ir Keturakių pradinės mokyklos mokytoją Anelę Laurusevičiūtę-Sudarienę.)

Retas radinys. – Kraštotyra, 1967, p. 171–173, il. (Apie Žemaitijoje surastus m. e. pradžios molinius svorelius.)
Telšiams 650 metų. – Kom. švyturys, 1967 m. lapkričio 25 d. (Apie pirmąjį Telšių paminėjimą rašytiniuose šaltiniuose.)
Tyrinėjamas senkapis Akmenskinėje. – Kibirkštis (Plungė), 1967 m. liepos 13 d. (X–XIII a. kapai.)
Titnaginis kirvukas iš Paplinijo. – Kraštotyra, 1967, p. 173–175, il. (Apie I tūkstantmečio pr. m. e. gyvenvietės prie Paplinijo piliakalnio radinius.)

1968 METAI

Atskleidus pirmąjį kalendoriaus lapelį. – Kom. švyturys, 1968 m. sausio 1 d. su portr. (Pasisakymas apie ligšiolinius archeologinių paminklų tyrinėjimus ir tolesnes tyrinėjimų perspektyvas.)
Netikėti radiniai senkapiuose. – Kom. švyturys, 1968 m. balandžio 20 d. (Apie Akmenskinės, Plungės r., senkapyje surastus žalvario amžiaus stovyklos pėdsakus.)
Nuo Džiugo iki Šatrijos. – Agitatorius, 1968 m. spalio 9 d. (Apie Telšių rajono revoliucines vietas.)
Šarnelės stovykla. – Muziejai ir paminklai, 1968, p. 39–42, il. (Apie Varduos pakrantėse, Plungės r., surastus akmens amžiaus kaulinius dirbinius.)
Telšiai. – V., 1968, il. bukletas. (Parengė kartu su M. Andriuškiene.)
Telšių kraštotyros muziejaus moksliniai pasai. – Muziejai ir paminklai, 1968, p. 37–38, il. (Apie TKM saugomą Žemaitijos revoliucinio komiteto 1919 m. sausio 27 d. Manifestą.)
1905–1907 m. revoliucinis judėjimas Telšiuose. – Kom. švyturys, 1968 m. kovo 21 d.

1969 METAI

Bronius Švėgdavičius. – Muziejai ir paminklai, 1969, p. 136–137, su portr. (Apie TKM direktorių. Nekrologas)
Gargždo lauko kapinynas. – Muziejai ir paminklai, 1969, p. 68–76, il. (Apie Telšių r., Juodsodės k., TKM tyrinėtą VI–XVI a. senkapi.)
Išsaugosim ateities kartoms. – Kultūros barai, 1969, Nr. 7, p. 13–14. (Dėl kultūros paminklų apsaugos.)

Ką perskaitėme žemės knygoje. – Kibirkštis (Plungė), 1969 m. rugpjūčio 16 d. (Apie Gintališkės senkapio kasinėjimus.)

Kultūros paminklai ir visuomenė. – Kom. švyturys, 1969 m. birželio 28 d. (Vito Valatkos įspūdžiai iš pasibaigusio Lietuvos TSR kultūros darbuotojų suvažiavimo.)

Kultūros paminklai – visų rūpestis. – Kom. švyturys, 1969 m. vasario 20 d.

Reikia visų pagalbos. – Kom. švyturys, 1969 m. balandžio 3 d. (Apie zoninį kraštotyriminkų pasitarimą, apie kraštotyriminkų talką etnografinėi medžiagai, tautosakai ir vietovardžiams rinkti.)

Tarybų aikštė. – Kom. švyturys, 1969 m. sausio 25 d. (Apie Telšių centrinę aikštę.)

Telšių kraštotyros muziejaus moksliniai pasai. – Muziejai ir paminklai, 1969, p. 28–31, il. (Apie TKM esantį V a. kryžinį smeigtuką, 1905 m. revoliucionierių ietį.)

Žalvario amžiaus stovykla. – Muziejai ir paminklai, 1969, p. 65–67, il. (Akmenskinėje, Plungės r.)

1970 METAI

Gintališkės kapinyno, Plungės r., tyrinėjimai 1968 ir 1969 metais. – Kn.: Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m. V., 1970, p. 89–99.

Tai ne vaikiška košytė. – Kom. švyturys, 1970 m. spalio 20 d. (Apie muzikos ir dailės vertybes.)

1971 METAI

Archeologo stekas. – Kom. švyturys, 1971 m. spalio 23 d. (Apie unikalų senkapio radinį Telšių rajono Juodsodės kaimo kapinyne.)

Buožėnų pilalė. – Kraštotyra, 1971, p. 126–130. (Piliakalnis Telšių r.)

Buvo aukuras Petraičiuose. – Kom. švyturys, 1971 m. kovo 13 d. (Apie Telšių r., Nevarėnų apyl., buvusį akmenį su dubeniu.)

Dalyvaukime parodoje. – Kom. švyturys, 1971 m. lapkričio 13 d. (TKM renka medžiagą parodai apie Telšių rajono gyventojų ryšius su kitomis TSRS respublikomis.)

Įkapių drobulė. – Moksleivis, 1971, Nr. 7 (137), p. 26. (Apie Maudžiorų senkapio, Kelmės r., radinius.)

Įkapių drobulė. – Kom. švyturys, 1971 m. rugsėjo 11 d. ir 14 d.

Medžioklės trofėjui... tūkstančiai metų. – Kom. tiesa, 1971 m. vasario 13 d. (Apie Varduvos upėje, prie Šarnelės, Plungės r., rastą tauro ragą.)

Retenybė iš Jazdauskiškių. – Kibirkštis (Plungė), 1971 m. sausio 14 d. (Apie X–XI a. papuošalus iš Plungės r., patekusius į Telšių kraštotyros muziejaus rinkinius.)

Telšių kraštotyros muziejus. V., 1971, 53 p. Rec.: Dumčius J. Plati pažintis. – Kom. švyturys, 1971 spalio 21 d.; Kasperavičius J. Knyga apie muziejų. – Literatūra ir menas, 1971 m. lapkričio 27, p. 12 d.

1972 METAI

Iš kurorto mozaikos. – Kom. švyturys, 1972 m. rugpjūčio 29 d. (Vaizdelis.)

Iš Renavo ekspedicijos sugrįžus. – Kom. švyturys, 1972 m. rugpjūčio 12 d. (Apie Renavo apyl., Mažeikių r., archeologinių paminklų tyrinėjimus.)

Renavo piliakalnio paslaptis. – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1972 m. rugpjūčio 29 d. (Apie Mažeikių rajone tyrinėtą piliakalnį.)

Šatrijos kalnas. – Kom. švyturys, 1972 m. gegužės 23 d.

Tiriamas Skėrių senkapis. – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1972 m. rugpjūčio 8 d. (Apie TKM tyrinėtą XVI–XVII a. senkapį.)

Visada su liaudimi. – Kom. švyturys, 1972 m. vasario 15. (Apie TKM keturiasdešimtmetį.)

1973 METAI

Akmens amžiaus stovykla Janapolėje. – Kom. švyturys, 1973 m. birželio 9 d.

Džiugo kalnas. – Mokslas ir gyvenimas, 1973, Nr. 8, p. 51–52. (Piliakalnis Telšių r.)

Į Kukių praeitį pažvelgus. – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1973 m. rugsėjo 11 d. (TKM tyrinėta I–II a. gyvenvietė, XI–XIII a. ir XVII–XVIII a. kapai.)

Pagermančio kapeliai. – Kom. švyturys, 1973 m. birželio 26 d. (Apie TKM tyrinėtus XVI–XVII a. kapus; Telšių r.)

Paragaudžio senkapio radiniai. – Artojas (Šilalė), 1973 m. rugpjūčio 11 d., il. (TKM tyrinėtas IX–XI a. senkapis Šilalės r., Kvedarnos apyl.)

Rastas kapinynas. – Kom. švyturys, 1973 m. lapkričio 17 d. (Žaduvėnuose, Telšių r., rasti III–IV a. kapai.)

Seniausi veidrodžiai Lietuvoje. – Mokslas ir gyvenimas, 1973, Nr. 3 (187), p. 59, il. (Apie Skėrių senkapio, Mažeikių r., XVII a. radinį.)

Senovės žemaičių pėdsakų beiėškant. – Kom. švyturys, 1973 m. rugpjūčio 11 d.

ir 14 d., il. (Apie Telšių kraštotyros muziejaus tyrinėtą IX–XI a. senkapį Paragaudyje, Šilalės r.)

1974 METAI

Archeologinės miniatiūros. – Kom. švyturys, 1974 m. lapkričio 14 d., 16 d. ir 23 d. (Zastaučių, Mažeikių r., pilkapių ir senkapio radiniai.)

Dar vieni kapai Zastaučiuose. – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1974 m. spalio 8 d.

Mano kaimas. – Kibirkštis (Plungė), 1974 m. spalio 26 d. (Apie gimtąjį Keturakių, Plungės r., kaimą vaikystės metais.)

Muziejaus šiokiadieniai. – Kom. švyturys, 1974 m. lapkričio 19 d. (Apie TKM.)

Paragaudžio juosta. – Mokslas ir gyvenimas, 1974, Nr. 4 (199), p. 49, il. (Apie X–XI a. radinį iš Paragaudžio senkapio, Šilalės r.)

Paragaudžio (Šilalės r.) senkapis. – Kn.: Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais. – V., 1974, p. 74–77.

Renavo (Mažeikių r.) piliakalnis. – Kn.: Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 m. ir 1973 m. – V., 1974, p. 14–15. (Apie 1972 m. tyrinėjimų rezultatus.)

Skėrių (Mažeikių r.) švedkapis. – Kn.: Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1972 ir 1973 metais. – V., 1974, p. 91–93. (Apie 1972 m. tyrinėtą XVI–XVII a. senkapį.)

Tyrinėjome pilkapius. – Kom. švyturys, 1974 m. rugsėjo 24 d. (Apie Zastaučių, Mažeikių r., II–IV a. pilkapių tyrinėjimus.)

Раскопки могильника в дер. Парагаудис. – В кн.: Археологические открытия 1973 года. – Москва, 1974, с. 387. (Совместно с А. Холодинской.)

Раскопки в дер. Кукай. – В кн.: Археологические открытия 1973 года. Москва, 1974, с. 388.

1975 METAI

Archeologinės miniatiūros iš Zastaučių. – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1975 m. sausio 18 d., 21 d. ir 23 d.

Bus koncertas muziejuje. – Kom. švyturys, 1975 m. gegužės 15 d. (TKM.)

Foto parodoje apsilankius. – Kom. švyturys, 1975 m. vasario 1 d. (Apie „Kom. švyturio“ konkurso nuotraukų parodą kultūros namuose.)

Ir vėl muziejuje koncertas. – Kom. švyturys, 1975 m. kovo 18 d.

Kasinėjimai Žaduvėnuose. – Kom. švyturys, 1975 m. liepos 17 d. (Apie TKM tyrinėjimus.)

Kovotojų gretose – plungiškės. – Kibirkštis (Plungė), 1975 m. vasario 8 d., su portr. (Apie Magdalėną Skavydienę ir Kazimierą Zeringienę.)

Muziejuje koncertuos J. Rimas. – Kom. švyturys, 1975 m. balandžio 15 d.

Pranas Stonkus. – Kibirkštis (Plungė), 1975 m. balandžio 1 d., su portr. (Apie klasės ir suolo draugą Plungės gimnazijoje, žuvusį 1948 m.)

R. Žigaičio koncertas muziejuje. – Kom. švyturys, 1975 m. birželio 19 d.

Stovi malūnas prie ežero. – Tiesa, 1975 m. liepos 31 d. (Apie kuriamą TKM liaudies buities skyrių.)

Surasti senkapiai. – Kom. švyturys, 1975 m. birželio 26. (Apie TKM archeologinius tyrinėjimus Vembutuose, Telšių r.; Aptikti XV–XVI a. kapai.)

Застаучьяские курганы. – В кн.: Археологические открытия 1974 года. – Москва, 1975, с. 401–402.

1976 METAI

Ir vėl muziejuje koncertas. – Kom. švyturys, 1976 balandžio 29 d.

Klajoklių stovyklos liekanos. – Kibirkštis (Plungė), 1976 m. birželio 12 d. (Akmenkinės, Plungės r., radiniai.)

Lietuvos kvartetas muziejuje. – Kom. švyturys, 1976 m. gruodžio 9 d.

Muziejuje koncertuos maskviečiai. – Kom. švyturys, 1976 m. kovo 12 d.

Paminklų apžiūrai pasibaigus. – Kom. švyturys, 1976 m. liepos 3 d.

Paminklų tvarkymo mėnesiui prasidėjus. – Kom. švyturys, 1976 m. balandžio 3 d.

Sekmadienį – Vilniaus kvartetas. – Kom. švyturys, 1976 m. gegužės 13 d., il. (Apie TKM įvykusį koncertą.)

Sezoną pradeda N. Ambrazaitytė. – Kom. švyturys, 1976 m. rugsėjo 23 d. (Apie koncertinio sezono pradžią TKM.)

1977 METAI

Koncertuos J. A. Dvarionai. – Kom. švyturys, 1977 m. kovo 12 d.

Muziejuje R. Maciūtės rečitalis. – Kom. švyturys, 1977 m. sausio 6 d.

Muziejuje vėl įdomi popietė. – Kom. švyturys, 1977 m. gegužės 11 d. (M. K. Čiurlionio muzikinei kūrybai skirta popietė TKM paveikslų salėje.)

Раскопки в дер. Кукай. – В кн.: Археологические открытия 1976 года. – Москва, 1977, с. 422–423.

1978 METAI

Vembutų senkapis. – Kn.: Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais. V., 1978, p. 150–151.

Zastaučių (Mažeikių r.) I–V amžių pilkapiai ir kapinynas. – Ten pat, p. 72–78.
Žaduvėnų (Telšių r.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais. – Ten pat, p. 79–83.

1979 METAI

Gilios praeities pėdsakai. – Kn.: Socializmo laimėjimai Lietuvoje.

Sariai ir Luokė. – V., 1979, p. 50–61, il.

Kovos dėl Luokės 1919 metais. – Ten pat, p. 61–72.

Muziejininkas ir ekspozicija. – Muziejai ir paminklai, 1979, t. 1, p. 65–67.

Žvirdro kalno archeologiniai radiniai. – Kraštotyra, 1979, kn. 9, d. 2, p. 114–117.

2000 METAI

Kraičių skrynios ir kraitis. – Žemaičių žemė, 2000, Nr. 3, p. 22, il.

2001 METAI

Vitas Valatka: buvusio Žemaičių muziejaus „Alka“ direktoriaus dienoraščio fragmentai. – Žemaičių žemė, 2001, Nr. 1, p. 29–31, il.

Vito Valatkos rašytinis palikimas Žemaičių muziejuje „Alka“ ir publikacijos apie Vitą Valatką. – Tęstinis elektroninis leidinys „Žemaitijos muziejus ALKA“ <http://zam.mch.mii.lt>. Didžioji dalis V. Valatkos rašytinio palikimo kartu su iliustracijomis publikuojama leidinio skyriuje „Mokslas ir švietimas“.

2002 METAI

Mokslinė-žvalgomoji išvyka į Šėmas (Lauksodos apylinkė) Žemaitės biografijai tirti. 1955 m. birželio 21–24 d.: iš Žemaičių muziejaus „Alka“ mokslinio archyvo. – Žemaičių žemė, 2002, Nr. 3, p. 31, 48, il.

Mokslinė-žvalgomoji išvyka į Šėmas (Lauksodos apylinkė) Žemaitės biografijai tirti. 1955 m. birželio 21–24 d.: iš Žemaičių muziejaus „Alka“ mokslinio archyvo. – Žemaičių žemė, 2002, Nr. 4, p. 24–27, il.

2003 METAI

Kazio Varnelio Užgavėnių kaukių komplektas. – Žemaičių žemė, 2003, Nr. 1, p. 20–21, il.

RANKRAŠČIAI

Džiugo kapinyno Telšių rajono Siraičių kaime 1956–1957 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga, mašinraštis, 85 + 18 p., saugomas Lietuvos MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriaus rankraštyne (toliau – IIAS), bylos Nr. 68.

Gargždo lauko kapinyno, Telšių r. Juodsodės k., 1958 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga, mašinraštis, 47 p. + 6 brėž. ir 7 pieš. – IIAS, Nr. 82 (nežymiai pakeistas tekstas, dalis iliustracijų skelbta leidinyje „Muziejai ir paminklai“).

Paplinio gyvenvietė (archeologinių kasinėjimų 1959–1960 m. ataskaita), mašinraštis, 39 p. + 6 + 1 brėžinių ir 39 nuotraukos. Rankraščio gale data: 1960 m. gruodžio 20 d. – IIAS, Nr. 91.

Vienragių pilkapiai (1963 m. archeologiniai tyrinėjimai), mašinraštis, 15 + 9 p., 7 piešiniai ir 12 nuotraukų. Rankraščio gale data: 1963 m. spalio mėn. 28 d. – IIAS, Nr. 189 (tekstas ir dalis piešinių skelbta leidinyje „Muziejai ir paminklai“).

Telšių kraštotyros muziejaus archeologinių eksponatų radimo vietovės (1964 m. sausio 1 d. būklė). Mašinraštis, 31 p. – IIAS, Nr. 190.

Maudžiorų senkapis (1964 m. tyrinėjimų duomenys), mašinraštis, 20 p. – IIAS, Nr. 205.

Akmenskinės k. (Plungės r.) archeologiniai paminklai, mašinraštis, 18 p., data: 1968.V.4 – IIAS, Nr. 231.

Skėrių kaimo Švedkapis (tyrinėjimų ataskaita), mašinraštis, 13 p. + 1 planelis ir 25 nuotraukos. – IIAS, Nr. 337.

Renavo piliakalnis, mašinraštis, 3 p. + 6 nuotraukos, data: 1973.I.31 – IIAS, Nr. 338.

Širmės kalno akmens amžiaus stovykla, mašinraštis, 3 p. + 1 brėžinys, data: 1973.VI.1. – IIAS, Nr. 358.

Dimgailių senkapis, mašinraštis, 2 p. + 4 nuotraukos, data: 1973.IV.3. – IIAS, Nr. 359.

Žaduvėnų pilkapiai, mašinraštis, 5 p. + 1 lentelė, data: 1974.VI.15 – IIAS, Nr. 391.

Vembutų kapinyno paieškos (bandomieji kasinėjimai), mašinraštis, 5 p., data: 1975.VI.13 – IIAS, Nr. 420.

Jokubauskio kapeliai Žaduvėnų kaime, Telšių r., mašinraštis, 3 p., data: 1975.VII.24. – IIAS, Nr. 425.

Janapolės, Telšių r., gyvenvietė (1975 m. žvalgymo duomenys), mašinraštis, 3 p. + planas, archeologinių radinių piešiniai, data: 1975. IX. 24. – IIAS, Nr. 426.

Akmenskinės (Plungės r.) stovyklos ir senkapio 1967 m. kasinėjimų ataskaita, mašinraštis, 18 p., data: 1968. V. 4. – IIAS, Nr. 427.

Paragaudžio senkapis, Šilalės r., 1973 m. tyrinėjimų ataskaita, mašinraštis, 20 p. + 69 nuotraukos, data: 1974. VII. 23. – IIAS, Nr. 428.

Gintališkės kapinyno 1968–1969 m. tyrinėjimai, mašinraštis, 13 p., Gintališkės kapinyno 1971 m. tyrinėjimai, mašinraštis, 9 p. – IIAS, Nr. 435.

Maudžiorų kapinynas, mašinraštis, 54 p., tekste 17 piešinių, 6 lentelės ir planas. – IIAS, Nr. 440.

Zastaučių I–V amžių kapinynas, mašinraštis, 43 p. + 12 lentelių piešinių ir 50 nuotraukų, data: 1975. XII. 9. – IIAS, Nr. 443.

Žaduvėnų pilkapiai (kasinėjimų ataskaita), mašinraštis, 24 p. + 8 lentelės piešinių ir 35 nuotraukos, data: 1976. III. 31. – IIAS, Nr. 446.

Pypkoriaus vargai, mašinraštis, 7 p., data: 1976. I. 31. – Lietuvos TSR MA Etnografijos sektoriaus rankraštynas, apl. 54 (296), p. 781–787.

LITERATŪRA APIE VITĄ VALATKĄ

1956 METAI

BAJARŪNAITĖ I. Išvyka prie Džiugo piliakalnio. – Kom. aušra, 1956 m. gegužės 12 d. (Apie V. Valatkos vadovaujamą kraštotyros būrelį išvyką.)

Исследование кургана Джиугас. – Советская Литва, 1957, 30 сентября. (Об археологических исследованиях под руководством В. Валатки.)

Mūsų kandidatai. Vitas Valatka. – Kom. aušra, 1957 m. gruodžio 14 d.

1957 METAI

Археологические раскопки в Литве. – Советская Литва, 1957, 25 июля. (Об археологических раскопках Тельшайского краеведческого музея под рук. В. Валатки.)

1958 METAI

MARKONIS S. Gimtojo krašto keliais. – Tarybinis mokytojas, 1958 m. birželio 19 d. (Apie V. Valatkos vadovaujamus Juodsodės senkapio tyrinėjimus.)

1959 METAI

MAKSIMOVAS P. Praeitis aiškėja. – Kom. aušra, 1959 m. rugpjūčio 4 d., il. (Apie Vito Valatkos vadovaujamus Paplinijo piliakalnio gyvenvietės tyrinėjimus.)

PETKUS J. Jis nusipelnė pasitikėjimo. – Kom. aušra, 1959 m. kovo 5 d., su portr. (Apie V. Valatkos – kandidato į Telšių miesto darbo žmonių deputatų tarybos deputatus mokslinį darbą ir visuomeninę veiklą.)

1960 METAI

ŠIMKUTĖ J. Telšių istorinė praeitis. – Kom. aušra, 1960 m. balandžio 28 d. (Apie vaikų bibliotekoje įvykusį vakarą šia tema, V. Valatkos paskaitą ir jo surengtą ekskursiją po miestą.)

1965 METAI

VARNEIKIS A. Jis negali žiūrėti abejingai. – Kom. tiesa, 1965 m. rugsėjo 3 d.

1966 METAI

NEZABITAUSKAS A. Žemaičių kultūros istorijos puslapis. – Literatūra ir menas, 1966 m. liepos 16 d. (Apie V. Valatkos įrengtą archeologijos skyriaus ekspoziciją TKM.)

1967 METAI

JANKAUSKAS P. Jaunieji praeities ieškotojai. – Kom. švyturys, 1967 m. rugpjūčio 12 d. (Apie V. Valatkos vad. archeologinės ekspedicijos darbą.)

ZBOMIRSKAS R. Žemaitijos tyrinėtojas. – Kom. tiesa, 1967 m. spalio 7 d. (Apie V. Valatkos archeologinius tyrinėjimus ir darbą muziejuje.)

1968 METAI

PIVORIUS K. Jaunieji archeologai. – Lietuvos pionierius, 1968 m. liepos 10 d. (Apie V. Valatkos vadovaujamų jaunųjų kraštotyrininkų darbą Gintališkėje.)

1969 METAI

ALEKNAVIČIUS B. Protėvių takais. – Kauno tiesa, 1969 m. rugsėjo 21 d.; Raudonoji vėliava (Šiauliai), 1969 m. rugsėjo 11 d.; Lenino keliu (Utena), 1969 m. rugsėjo 14 d. ir kt. (Apie Gintališkės senkapio tyrinėjimus.)

Archeologinių ekspedicijų radiniai. – Tiesa, 1969 m. rugsėjo 5 d. (Apie V. Valatkos vadovaujamus Gintališkės senkapio tyrinėjimus.)

KRISIUKAS A. Iš ekspedicijos sugrįžus. – Kom. švyturys, 1969 m. rugpjūčio 12 d. (Apie Vito Valatkos vadovaujamus Gintališkės senkapio tyrinėjimus.)

KRYŽEVIČIŪTĖ T. Kai prabyla žemė – Kom. švyturys, 1969 m. gruodžio 16 d. (Apie TKM direktorių V. Valatką, jo darbus.)

LADYGA M. Talkininkaus kraštotyrimams. – Kom. švyturys, 1969 m. birželio 19 d. (Apie būsimus V. Valatkos vadovaujamus archeologinius tyrinėjimus Gintališkėje su Alsėdžių, Gintališkės ir Telšių moksleiviais.)

STONKUS R. Kraštotyriminkų ieškojimai. – Valstiečių laikraštis, 1969 m. liepos 19 d. (Apie V. Valatkos vad. archeologinę ekspediciją Gintališkėje.)

TRASAUSKIENĖ M. Sėkmės, muziejininkai. – Tarybinis mokytojas, 1969 m. sausio 8 d. (Apie V. Valatkos vad. tyrinėjimus Gintališkėje.)

1970 METAI

KAŠAUSKAS R. Žemaičių kultūros židyns. – Kultūros barai, 1970, Nr. 2, p. 18–22, il. (Apie TKM, V. Valatkos vad. ekspedicijas ir kitus jo darbus.)

1971 METAI

KRYŽEVIČIŪTĖ T. Pro piliakalnius – į Bijotus. – Kom. švyturys, 1971 m. rugpjūčio 1 d. (Apie V. Valatkos vad. literatų ekskursiją.)

Vitas Valatka. – Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 667.

ŽVIRGŽDINAS J. Į žilą senovę sugrįžus. – Kom. švyturys, 1971 m. liepos 24 d., il. (Apie V. Valatkos vad. Gintališkės senkapio archeologinius tyrinėjimus.)

1973 METAI

BALČIŪNAS K. Archeologiniai radiniai iš Paragaudžio. – Tiesa, 1973 m. rugpjūčio 4 d. (Apie V. Valatkos vadovaujamus senkapio tyrinėjimus.)

LADYGA M. Pažintis su senąja žemaičių gentimi. – Kom. švyturys, 1973 m. liepos 19 d., il. (Apie V. Valatkos vadovaujamą archeologinę ekspediciją Paragaudžio senkapyje, Šilalės r.)

1974 METAI

JONUŠAS A. Radiniai milžinkapyje. – Tiesa, 1974 m. rugsėjo 15 d. (Apie V. Valatkos vadovaujamus Zastaučių pilkapių, Mažeikių r., tyrinėjimus.)

JURKŪNAS A. Trys archeologinės ekspedicijos. – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1974 m. rugpjūčio 20 d. (Apie archeologines ekspedicijas Mažeikių rajone, tarp jų ir apie V. Valatkos vadovaujamą Zastaučiuose.)

1975 METAI

Telšių kraštotyros muziejus... – Pergalės vėliava (Mažeikiai), 1975 m. liepos 29 d., il. (Apie V. Valatkos vadovaujamus archeologinius tyrinėjimus Mažeikių rajone.)

Žemaitijos praeities tyrinėtojas. – Tarybinė Klaipėda, 1975 m. vasario 13 d., il. (Apie V. Valatkos vadovaujamus archeologinius tyrinėjimus.)

ALEKNAVIČIUS BERNARDAS. Žemaitijos praeities tyrinėtojas. – Biržiečių žodis, 1975 liepos 19 d., Nr. 84, su portr.

JONUŠAS A. (Informacinis tekstas, be pavadinimo). – Kom. švyturys, 1975 m. rugpjūčio 9 d., Nr. 95, il. (Apie tyrinėjimus Žaduvėnų pilkapiuose.)

1977 METAI

KASPERAVIČIUS J. Vitas Valatka yra... – Kultūros barai, 1977, Nr. 1, p. 69, su portr. (V. Valatkos penkiasdešimtmetis.)

SRAGAUSKAS D., PETRAUSKAS J. Žemaitijos krašto tyrinėtojas. – Kom. švyturys, 1977 m. sausio 27 d. (V. Valatkos penkiasdešimtmetis.)

URNELIS E. Po kruopelę – istorijos pažinimui. – Tiesa, 1977 m. balandžio 1 d., il. (Apie V. Valatkos veiklą.)

Vitas Valatka. – Kom. švyturys, 1977 m. rugpjūčio 25. (Nekrologas.)

KASPERAVIČIUS J., TAUTAVIČIUS A. Palikta kraštotyros vaga. – Literatūra ir menas, 1978, Nr. 7, p. 32–33, su portr.

1978 METAI

MACIJAUSKIENE M. Atradimas. – Nemunas, 1978, Nr. 7, p. 32–33, su portr.

KRYŽEVIČIŪTĖ T. O Tavęs nebėra. – Kom. švyturys, 1978 m. rugpjūčio 25 d.

1979 METAI

KAŠAUSKAS S. Darbo ir duonos skonis – Tiesa, 1979 m. gegužės 13 d. (skyrus „Odė žmogaus darbštumui“).

1987 METAI

AЛЕКНАВИЧИУС Б. Увлеченный тайнами земли. – Советская Клайпеда, 1987, 27 января, с. 4.

ALEKNAVIČIUS B. Vitą Valatką prisiminus. – Kom. švyturys, 1987 m. sausio 27 d., Nr. 12, su portr. (Publikacija skirta V. Valatkos 60-mečiui.)

ALEKNAVIČIUS B. Žemės paslapčių paviliotas. – Tarybinė Klaipėda, 1987 m. sausio 27 d., p. 3, su portr. (Publikacija skirta V. Valatkos 60-mečiui.)

ALEKNAVIČIUS B. Vitą Valatką prisiminus. – Kibirkštis, Plungės r., 1987 m. sausio 31 d., Nr.13, su V. Valatkos foto iliustr. (V. Valatkos šešiasdešimtmetis.)

1989 METAI

RAMONAS A. Prakalbinęs gimtąją žemę. – Lietuvos pionierius, 1989 m. kovo 11, Nr. 20, p. 3, il. (Apie V. Valatką ir jo archeologinius tyrinėjimus.)

1994 METAI

ŽIČKUTĖ TERESĖ. Jam tėviškės žemė buvo gyva. – Žemaičių žemė, 1994 m., Nr. 2, p. 2–3, su portr. (Apie muziejininką, kraštotyrininką, archeologą Vitą Valatką, publikuojamas jo dienoraščio fragmentas.)

1996 METAI

TAUTAVIČIUS ADOLFAS. Žemaičiai; Žemaitijos archeologas. – Baltų archeologija, 1996, Nr. 2, p. 2-5, 6-7, il. (Apie Vitą Valatką ir jo tyrinėjimus.)

1997 METAI

KARALIENĖ DALIA. „Vertybės, kurias aš sukaupiau, primins mane...“ – Kalvotoji Žemaitija, 1997 m. sausio 25 d., p. 4-5, su portr. (Apie muziejininką, archeologą V. Valatką.)

TAUTAVIČIUS ADOLFAS. Vitą Valatką prisimenant. – Gimtinė, 1997 m. rugpjūčio 1–31 (Nr. 8), p. 2. (Apie archeologą, muziejininką V. Valatką.)

1998 METAI

KARALIENĖ D. Vitas Valatka – muziejininkas, archeologas, žmogus. – Žemaičių praeitis, t. 8, 1998, p. 280–285.

LEKAVIČIENĖ J. Žemaitijos archeologas. – Penktadienio žemaitis, 1998 m. birželio 19–25 d., Nr. 24, p. 3, su portr. (Apie V. Valatką ir jo archeologinių tyrinėjimų veiklą).

1999 METAI

KARALIENĖ DALIA. „Vertybės, kurias aš sukaupiau, primins mane...“ – Mokslo Lietuva, 1999 m. sausio 7–20 d. (Nr. 1), p. 13, il.

2002 METAI

AKAVICKIENĖ GIEDRA. Trys garbingos sukaktys. – Kalvotoji Žemaitija, 2002 m. vasario 26 d., p. 1. (Apie P. Genio, V. Valatkos sukakčių paminėjimą ir Žemaičių muziejaus „Alka“ problemas.)

KARALIENĖ DALIA. Žemaitijos tyrinėtojas, archeologas Vitas Valatka. – Telšių žinios, 2002 m. vasario 12 d., p. 3, il.

KARALIENĖ DALIA. Žemaitijos tyrinėtojas, archeologas Vitas Valatka. – Lietuvos muziejų rinkiniai, 2002, Nr. 1, p. 19–20, il., santrauka anglų kalba.

KARALIENĖ DALIA. Žemaitijos tyrinėtojas archeologas Vitas Valatka. – Žemaičių saulutė, 2002 m. vasario 22 d. p. 3, 7, il.

KARALIENĖ DALIA. Žemaitijos tyrinėtojas archeologas Vitas Valatka. – Muziejininkystės biuletenis, 2002, Nr. 2, p. 40–41, il., santrauka anglų k.

KATUTYTĖ LAIMA. Žemaičių muziejui „Alka“ – 70. – Telšių žinios. 2002 m. vasario 26 d., p. 4.

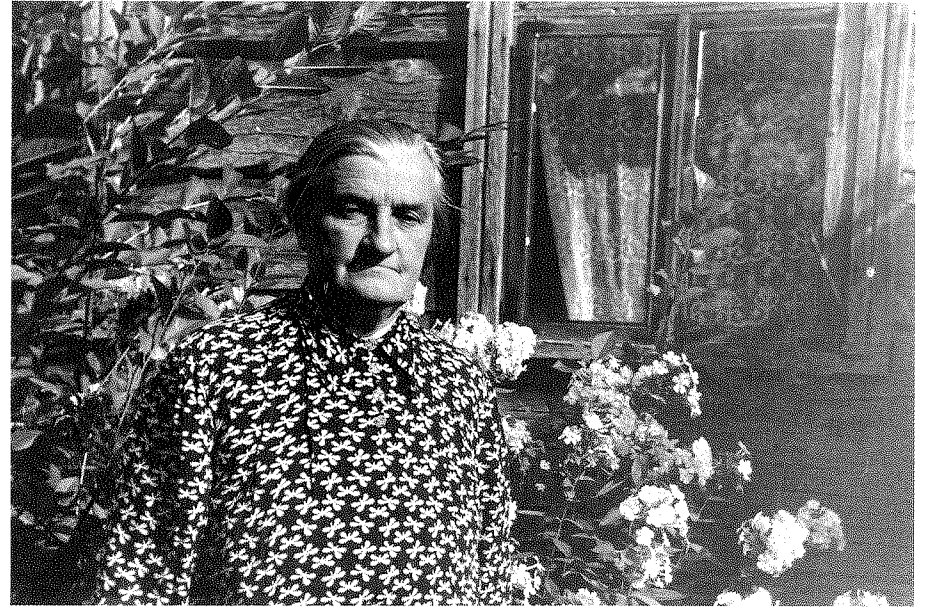
2004 METAI

IVONCIUS A. Prasideda valdančiosios koalicijos byrėjimas. – Kalvotoji Žemaitija (Telšių r.), 2004 m. gegužės 4 d., Nr. 48, p.1–2. (Apie tai, kad skirta lėšų V. Valatkos rašytinio palikimo knygai išleisti.)

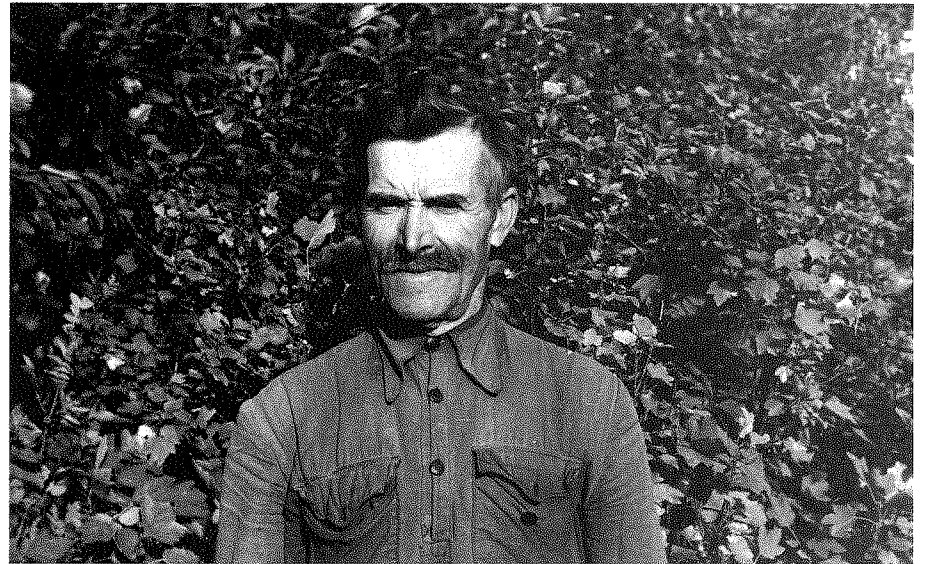
DARGAITĖ ZITA. Tiriamoji veikla Žemaičių muziejuje „Alka“ – Žemaičių žemė, 2004 m., Nr. 3, p. 10–12, il.

LAIMUTĖ VALATKIENĖ, DALIA KARALIENĖ. Iškalbingi Žemaičių žemės kapinynai. – Žemaičių žemė, 2004 m., Nr. 3, p. 14–17, su iliustr.

DANUTĖ MUKIENĖ. Žemaičių muziejus „Alka“ – Žemaičių žemė, 2004 m., Nr. 3, p. 46–49, il. [Pagal V. Valatkos knygėlę „Telšių kraštotyros muziejus“ (Vilnius: Mintis, 1971 m.) ir kitą literatūrą apie muziejaus istoriją parengta publikacija, kuriame išryškinamas ir V. Valatkos indėlis į muziejaus plėtrą, mokslinio, ekspozicinio darbo organizavimą.]

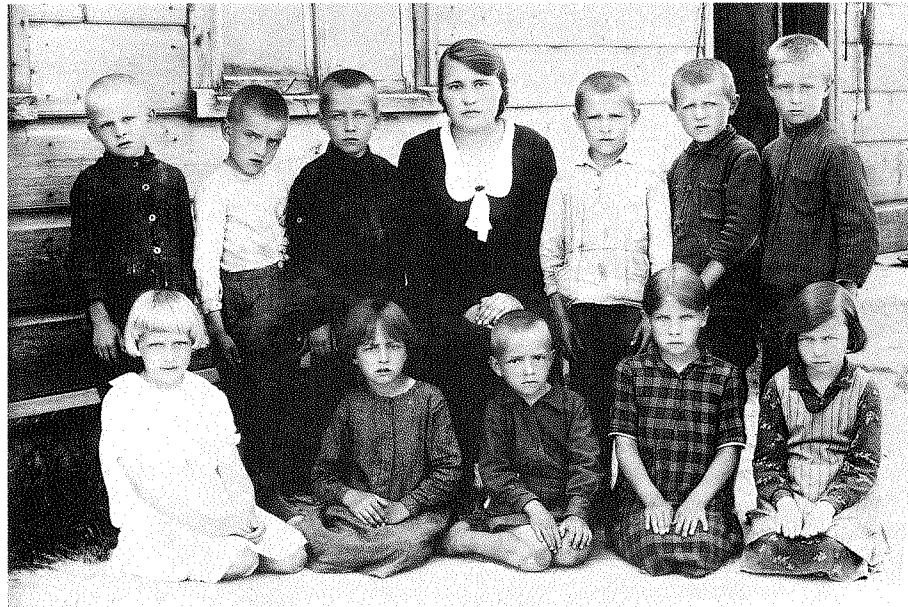

Vito Valatkos mama Barbora Valatkienė 1959 m. rugsėjo mėn.

Vito Valatkos tėvas Pranas Valatka 1959 m. rugsėjo mėn.

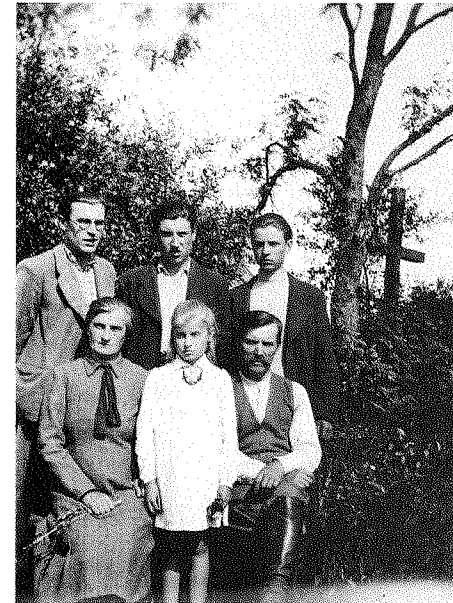
PASTABA: Knygoje spausdinamų iliustracijų, prie kurių nenurodyta fotografo ar dailininko pavardė, autorius leidinio sudarytojams nežinomas

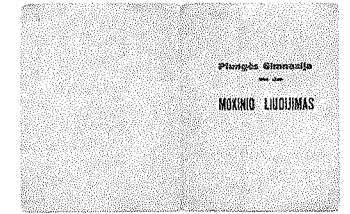
Vitas Valatka (pirmoje eilėje viduryje, sėdi ant kelių) kartu su kitais II grupės mokiniais ir mokytoja 1935 m.

Vitas Valatka – IV skyriaus mokinys (stovi dešinėje pusėje šalia kunigo ir laiko rankoje knygą). 1939 m. balandžio mėn.

Valatkų šeima 1948 m. birželio 13 d. Keturakiuose: Barbora ir Petras Valatkos, jų dukra Janina, sūnūs Vitas, Zigmas ir Pranas

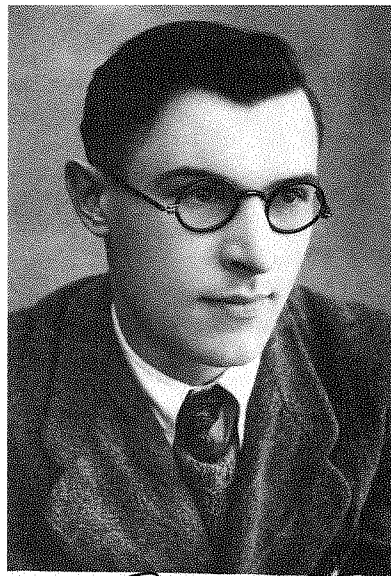

Vito Valatkos mokinio liudijimas

Plungės gimnazijoje 1943 m. V. Valatka pirmoje eilėje antras iš kairės

V. Valatka

Kairėje – Vitas Valatka 1950 m. vasario 13 d.
 Apačioje – Vito Valatkos tėvai Barbora ir
 Pranas Valatkos.

Kairėje – Vitas Valatka su tėvu Pranu Valatka
 1964 m. rugpjūčio 11 d. Keturakiuose.

Apačioje: Vilniaus universiteto II kurso istori-
 jos specialybės studentai neakivaizdininkai
 1960 m. liepos 16 d.
 Pirmoje eilėje iš kairės: Plevokas, Žeimis,
 Kizeliene, Stankus, Aputienė, Vaičaitis.
 Antroje eilėje: Valkavičiūtė, Janušauskienė,
 Povilaitytė, Jurgaitis, Matulevičiūtė,
 Gadeikytė, V. Valatka.
 Trečioje eilėje: Macijauskas, Zalatorienė,
 Vaišvila, Ragaišytė, Arlickas

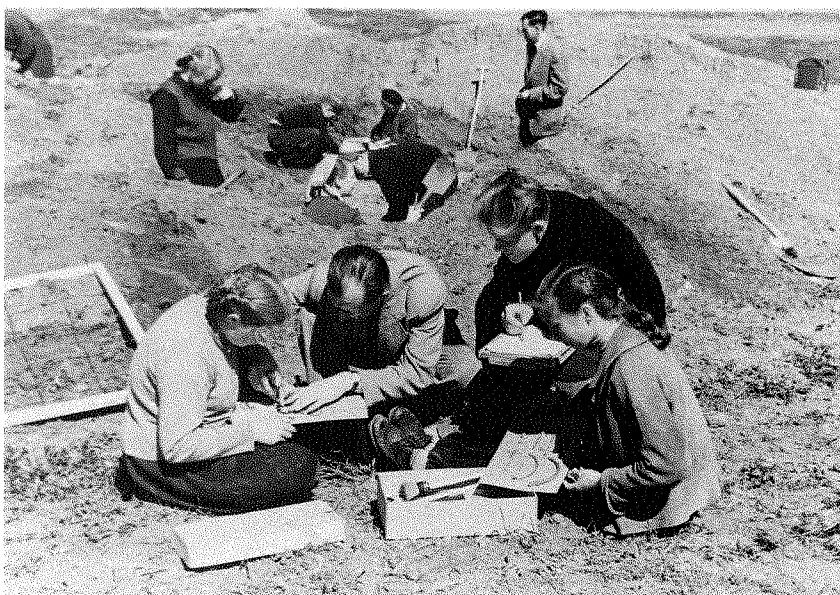
Antroje eilėje: Valkavičiūtė, Janušauskienė, Povilaitytė, Jurgaitis, Matulevičiūtė, Gadeikytė, V. Valatka.

Telšių muziejininkai (iš kairės):
V. Valatka, B. Švėgždavičius,
P. Snarskis. 1956 m. gegužės 1 d.

Vitas Valatka 1959 m.

Juodsodėje 1958 m. birželio mėn. V. Valatka priekyje antras iš kairės

Per balas į... alkakalnį. Vitas Valatka (priekyje) kartu su kitais Mokslo akademijos Istorijos instituto žvalgomosios archeologinės ekspedicijos, kurios metu buvo lankomi Plungės ir Telšių rajonų piliakalniai, dalyviais. 1964 m. birželio mėn.

1958 m. kovo 23–29 dienomis Kaune vykusio respublikinio muziejininkų suvažiavimo dalyviai

1958 m. kovo 23–29 dienomis Kaune vykusiame respublikiniame muziejininkų suvažiavime. V. Valatka – pirmas iš kairės (su akiniais)

1960 m. birželio 10 dieną Rokiškyje vykusio respublikinio muziejininkų seminaro dalyviai

1960 m. birželio 10 dieną Rokiškyje vykusio respublikinio muziejininkų seminaro dalyviai

Vitas Valatka 1956 m.

Vitas Valatka 1963 m. vasario 18 d.

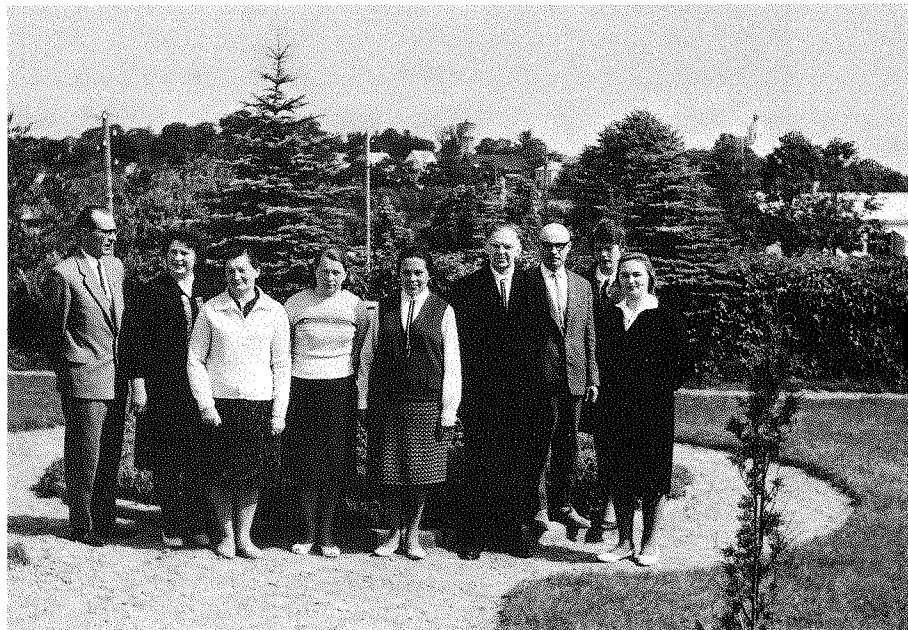

Respublikinio muziejininkų seminaro, vykusio 1959 m. birželio mėn. Žemaičių muziejuje „Alka“, dalyviai. Vitas Valatka sėdi ant žemės pirmoje eilėje

Vitas Valatka (antras iš kairės) kartu su kolegomis Mažeikių rajono Uikių kaime 1963 m. gegužės 17 d. atrenkant eksponatus Žemaitijos kaimo buities muziejui. Trečias iš kairės – P. Snarskis. Vacio Miliaus nuotr.

Grupė Telsių kraštotyros muziejaus darbuotojų 1965 m. rugpjūčio 6 d.
Vitas Valatka – pirmas iš kairės. Permino nuotr.

Vitas Valatka (pirmas iš dešinės) kartu su ekskursijos dalyviais iš Vilniaus Šarnelėje
(Plungės r.). Apie 1969–1970 m.

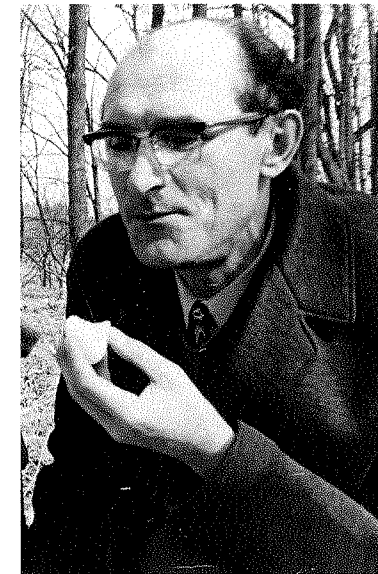
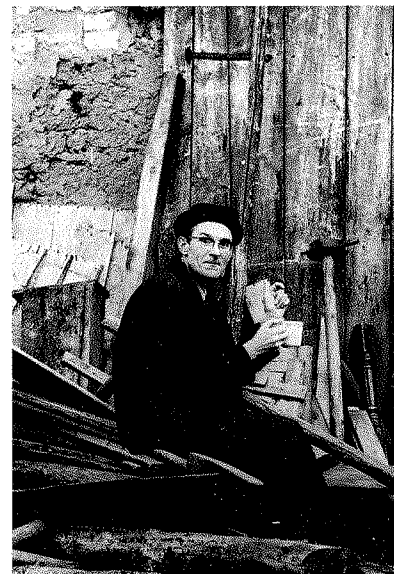
Vitas Valatka 1972 m. spalio 6 d.
M. Šilinsko nuotr.

Vitas Valatka kartu su ekskursijos dalyviais Šarnelėje (Plungės r.), poeto Vytauto
Mačernio gimtinėje. 1971 m.

Viršuje – 1974 m. LDM suorganizuotos archeologinės ekspedicijos dalyviai (iš kairės): Vitas Valatka, Romualdas Budrys, Adolfas Tautavičius, Bronislava Tautavičienė.
 Apačioje – tos pačios ekspedicijos dalyviai prie stogastulpio.
 V. Valatka – pirmas iš dešinės. A. Tranyzo nuotr.

Kairėje ir dešinėje – Vitas Valatka užkandžiauja ekspedicijos metu. 1974 m.
 A. Tranyzo nuotr.

LDM suorganizuotos archeologinės ekspedicijos dalyviai ant Skomantų piliakalnio (1974 m.).
 Iš kairės: Romualdas Budrys, Petronėlė Mickūnienė, Vilija Macienė, Bronislava Tautavičienė,
 Adolfas Tautavičius, Bronė Kunkulienė, Antonas Seliava, Genovaitė Butkevičienė, Vytas Valatka,
 Nijolė Murelytė. A. Tranyzo nuotr.

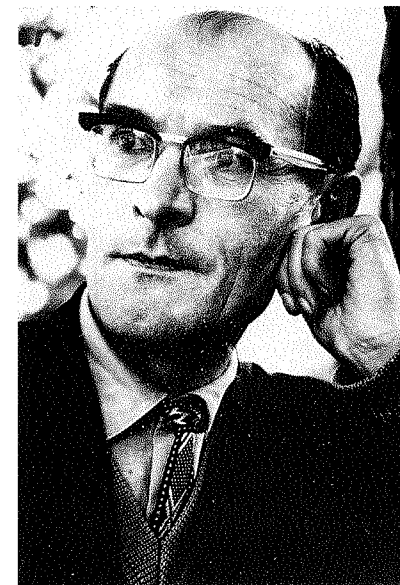

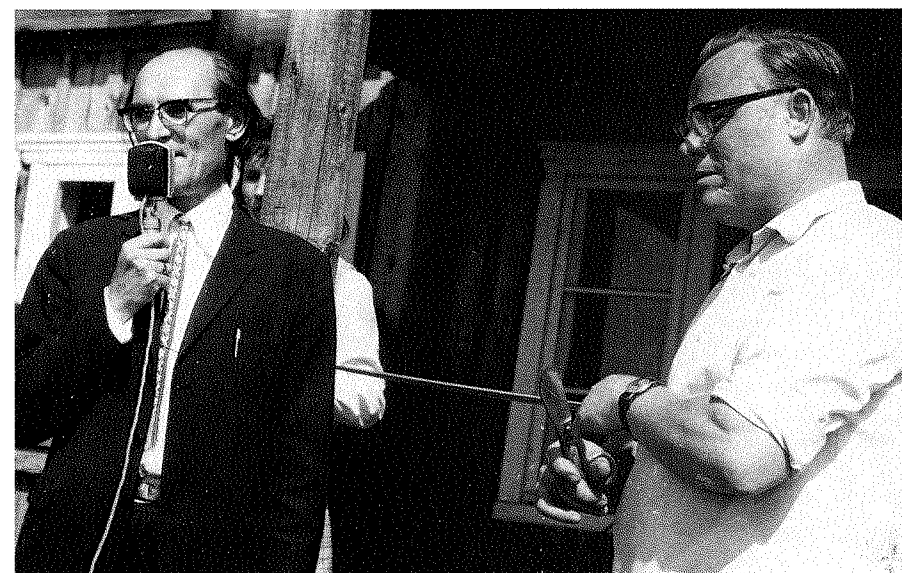
Vitas Valatka 1974 m. rugpjūčio 18 d. F. Kučkienės nuotr.

Žaduvėnų archeologinių kasinėjimų dalyviai. Vitas Valatka (pirmoje eilėje viduryje) kartu su talkininkais iš Luokės miestelio. 1975 m. vasara. L. Valatkienės nuotr.

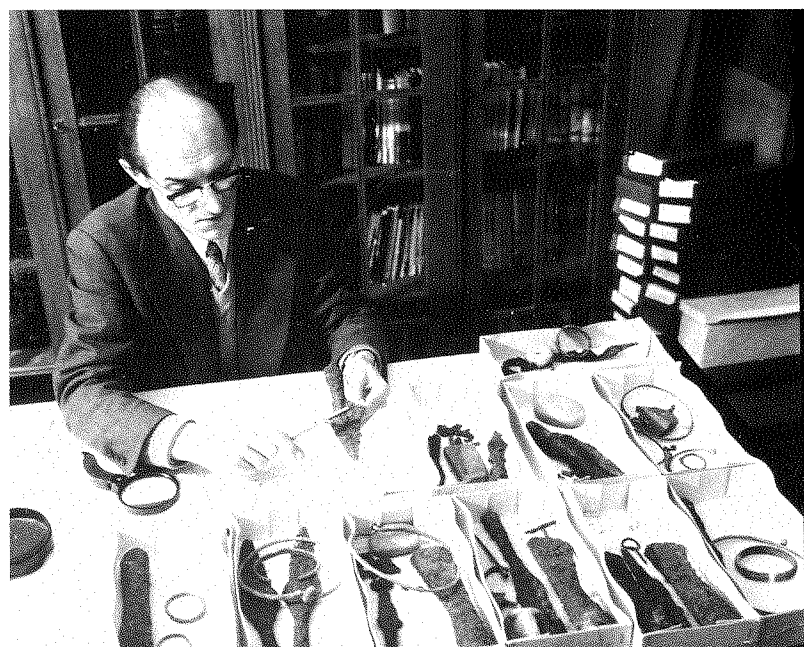
Vitas Valatka 1972 m.
M. Šilinsko nuotr.

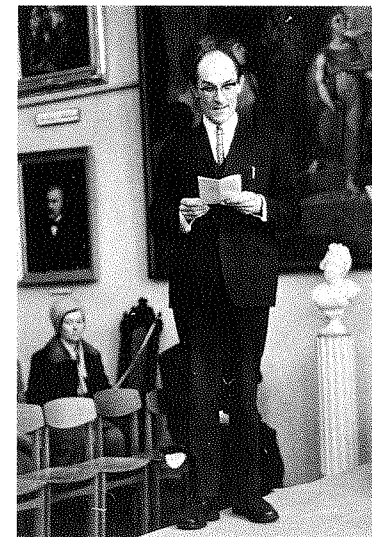
Vitas Valatka (kairėje) kalba atidarant naują ekspoziciją Bukantėje (Plungės rajonas).
1977 m. birželio mėn.

Vitas Valatka (antras iš kairės) Žemaičių muziejuje „Alka“ vykstant kamerinės muzikos koncertui. (Šiuos koncertus V. Valatkos muziejuje organizavo 1975–1977 m. Pirmasis įvyko 1975 m. sausio 6 d.). Z. Norvaišo nuotr.

Vitas Valatka Žemaičių muziejuje „Alka“, prie Žaduvėnų pilkapių (Telšių rajonas) radinių. 1975 m. B. Aleknavičiaus nuotr.

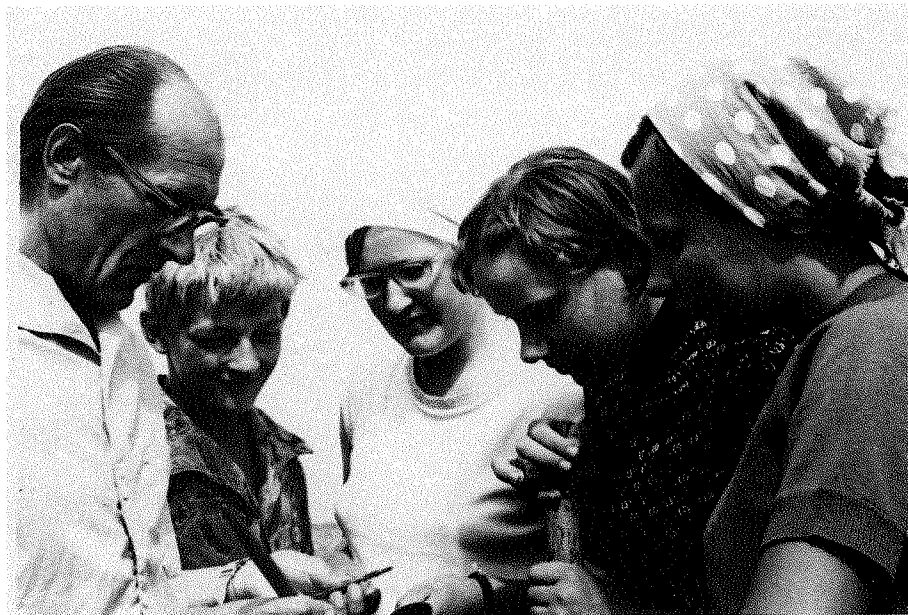

Vitas Valatka Žemaičių muziejuje „Alka“ pristato kamerinės muzikos koncertą. 1972 m. vasario 15 d. Z. Norvaišo nuotr.

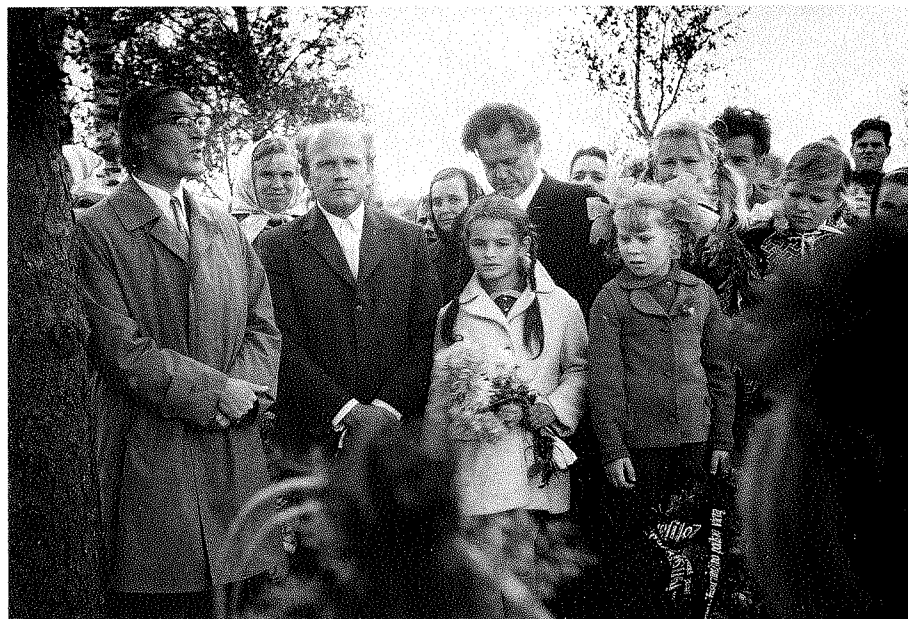

Vitas Valatka Žemaičių muziejaus „Alka“ profesionaliosios dailės kūrinių ekspozicijoje 1976 m.

Vitas Valatka kartu su grupele kitų ekspedicijos dalyvių Žaduvėnuose 1975 m. liepos mėn. Laimutės Valatkienės nuotr.

Vitas Valatka (pirmas iš kairės) kalba per muziejininkės Z. Vitkevičienės laidotuves Lieplaukės kapinėse. 1975 m. rugpjūčio mėn.

Vito Valatkos kapas Telšių kapinėse 1978 m. V. Valiaus nuotr.

Vito Valatkos atminimo popietė Žemaičių muziejuje „Alka“. Pirmoje eilėje kairėje pusėje pirmas – V. Valatkos brolis Zigmąs, antras ir trečias – V. Valatkos anūkai (sūnaus Gvido vaikai), ketvirtas – sūnus Gvidas. 1997 m. gruodžio 5 d. M. Petrauskienės nuotr.

Valatka, Vitas

Žemaičių žemės tyrinėjimai. Rašytinis palikimas Žemaičių muziejuje „Alka“. Knyga I. Archeologija. – Vilnius : Regionų kultūrinių iniciatyvų centras. – 416 p.: 222 iliustr.

ISBN 9955-9730-0-5

Archeologo, muziejininko, kraštotyrininko Vito Valatkos (1927–1977) rašytinio palikimo dalis (archeologinių ekspedicijų, kurioms jis vadovavo (1957–1977), medžiaga, archeologinių miniatiūrų, svarbesnių archeologinių radinių, saugomų Žemaičių muziejuje „Alka“, moksliniai pasai, V. Valatkos bibliografija (1948–2004).

UDK 39:069(474.5)

Va-152

VITAS VALATKA

ŽEMAIČIŲ ŽEMĖS
TYRINĖJIMAI

Knyga I. ARCHEOLOGIJA

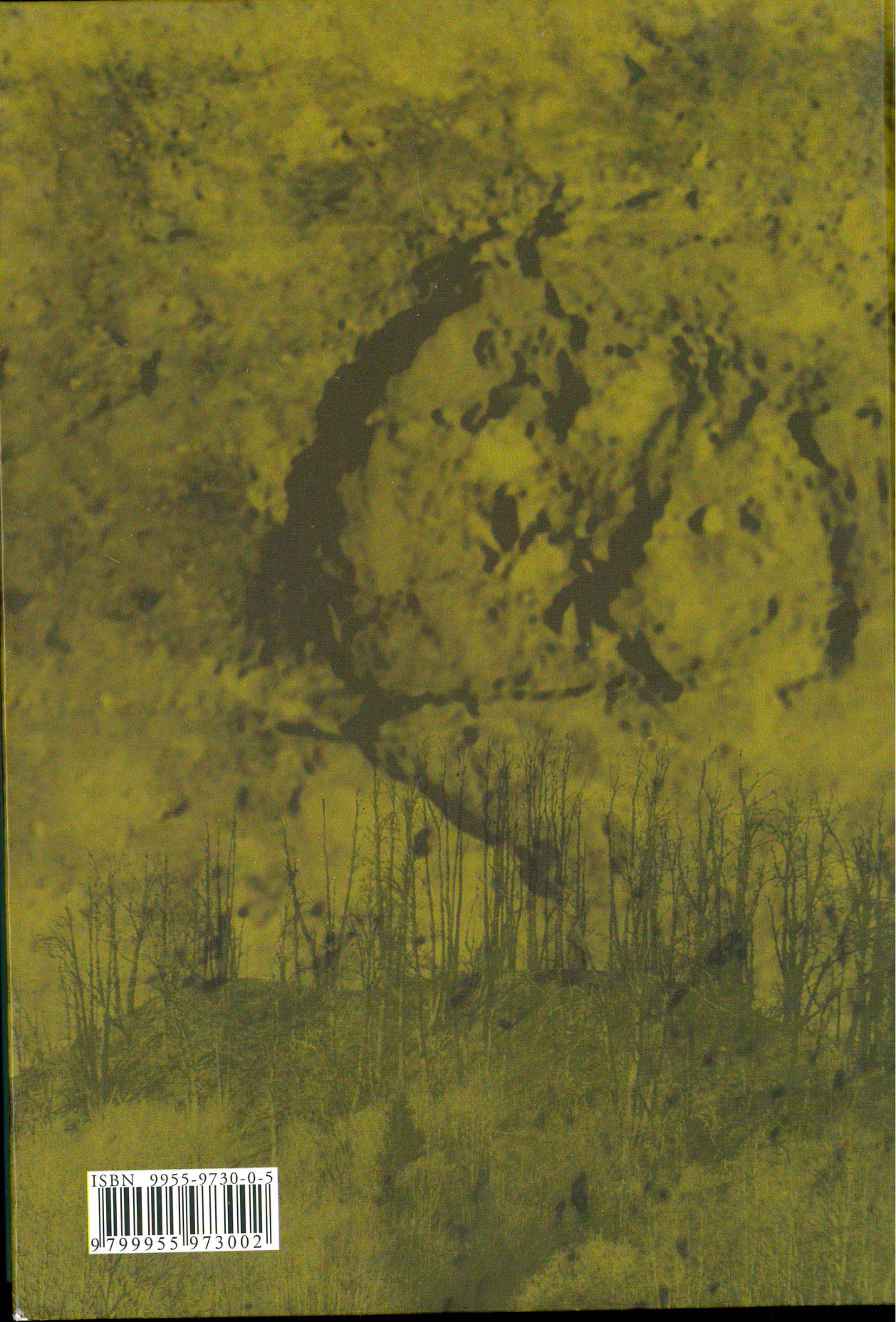
Rašytinis palikimas

Žemaičių muziejuje „Alka“

Sudarė: *Laimutė Valatkienė, Danutė Mukienė, Algirdas Girininkas*
Redaktorė, maketo autorė *Danutė Mukienė*
Viršelio dailininkė *Deimantė Rybakovienė*
Kalbos redaktorės: *Lina Biekštaitė, Margarita Gaubytė*
Iliustracijos iš *Laimutės Valatkienės* archyvo ir
Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

Tiražas 1000 egz.
Išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, Vilnius

ISBN 9955-9730-0-5

9 799955 973002